

HERMANN HESSE

Najljepše pripovijetke

NASLOV IZVORNIKA

Die schonsten Erzählungen

These texts are taken from the volumes 6-8 of the edition "Samtliche Werke in 20 Banden" by Hermann Hesse.

© Suhrkamp Verlag, Frankfurt am Main, 2002 For this selection: © Suhrkamp Verlag, Frankfurt am Main, 2002

Sva prava pridržana. Dijelovi ove publikacije ne smiju se reproducirati ili koristiti u bilo kojem obliku ili bilo kojim sredstvom, elektroničkim ili mehaničkim, uključujući fotokopiranje i snimanje, ili bilo kakvim informatičkim sustavom za pohranu ili obnavljanje, bez pisane dozvole izdavača.

CIP - Katalogizacija u publikaciji Nacionalna i sveučilišna knjižnica, Zagreb

UDK 821.112.2-32=163.42

HESSE, Hermann

Najljepše pripovijetke / Hermann Hesse ; odabrao Volker Michels : preveo Dalibor Joler. - Zagreb : Zagrebačka naklada, 2003- . - (Feniks)

Prijevod djela: Die schoensten Erzaehlungen. ISBN 953-6996-26-X (cjelina)

Dio 2. - 2004.

ISBN 953-6996-56-1

440826021

The publication of this work was supported by a grant from the Goethe-Institut.

HERMANN HESSE

Najljepše pripovijetke

dio drugi

ODABRAO VOLKER MICHELS

PREVEO DALIBOR JOLER

[zagrebačka naklapaj ZAGREB, 2004.

Sadržaj

Naukovanje Hansa Dierlamma 7

Taedium vitae —.—.....— 47

Zaruke.....•— 77

Grad.....*05

Kako je skončao doktor Knolge ... 113

Pater Matthias.....123

Usrećitelj svijeta.....165

Večernje paunče.....«« 211

Bilješka o piscu..... 223

Naukovanje Hansa Dierlamma

J^ožarski trgovac Ewald Dierlamm, kojega se već duže vrijeme više nije smjelo nazivati kožarom, imao je sina Hansa u kojega je mnogo ulagao i koji je pohađao višu realnu školu u Stuttgartu. U njoj je taj snažni i veseli mladić bivao, doduše, stariji, ali ne i mudriji i pošteniji. Kako je u svaki razred morao ići dvaput, živeći inače zadovoljnim životom ispunjenim večernjim odlascima u kazališta i pivnice, na posljertku je navršio osamnaestu i stasao u već vrlo naočita mladoga gospodina dok su njegovi ondašnji školski drugovi još bili golobradi i nezreli dječaci. No kako ni s tim godištem nije dugo održao korak, već je poprište svojih užitaka i težnja tražio u posve neznanstvenom svjetovnom i lagodnom životu, njegovu je ocu preporučeno da lakomislenoga mladića ispiše iz škole u kojoj kviri i sebe i druge. I tako se Hans jednoga dana u najljepše rano proljeće zajedno sa snuždenim ocem vratio kući u

Gerbesau, pa se sada postavilo pitanje kamo dalje s nevaljalim sinom. Za poslati ga u vojsku, kako je poželje-lo obiteljsko vijeće, toga je proljeća bilo već prekasno.

Tada mladi Hans, na čuđenje svojih roditelja, sam izrazi želju da ga kao praktikanta pošalju u neku strojarsku radionicu jer je u sebi osjećao dar i volju da postane inženjer. On je to, u biti, sasvim ozbiljno mislio, ali je usput i potajno gajio nadu da će ga poslati u neki velegrad u kojem su najbolje tvornice, misleći se da će tamo, osim naukovanja, biti i lijepih prigoda za razonodu i užitak. No preračunao se: nakon potrebnih savjetovanja otac mu je priopćio da mu, doduše, kani ispuniti želju, no da smatra uputnim zasad ga zadržati tu u mjestu u kojem možda i nisu najbolje radionice i mjesta za naučnike, ali u kojem nema ni kušnja ni stranputica. Ovo drugo nije bilo sasvim točno, kako će se poslije pokazati, no bilo je u dobroj namjeri, pa se Hans Dierlamm morao odlučiti da na svoj novi životni put krene u rodnome mjestu i pod očevom paskom. Mehaničar Haager bio gaje voljan primiti, pa je živahni mladić, pomalo zbunjen, sada svakoga dana odlazio na posao iz Ulice kovanica do donjega otoka, odjenut u plavo laneno odijelo kakvo nose svi bravari. Ti odlasci na posao isprva su mu bili tegobni jer je do sada bio naviknut pred svojim se sugrađanima pojavljivati u vrlo otmjenoj odjeći. No doskora se uspio na to priviknuti i ponašao se kao da tu lanenu odjeću nosi donekle za šalu, kao neko krabuljno odijelo. Njemu, koji se toliko dugo beskorisno potucao po školama, taj je posao vrlo dobro činio, dapače, čak mu se i sviđao i prvo u njemu pobudio znatiželju, potom ambiciju, a na posljetku i iskrenu radost. Haagerova se radionica nalazila uza samu rijeku, niže poveće tvornice čiji su strojevi i njihovo održavanje i popravci mladomu majstoru Haageru bili glavni izvor posla i prihoda. Radionica je bila skućena i stara, a do prije nekoliko godina njome je upravljao i dobro zarađivao otac Haager, ustrajni obrtnik bez ikakve naobrazbe. Njegov sin, koji je sada posjedovao i vodio posao, kanio je radionicu proširiti i uvesti inovacije, ali je ipak, kao oprezan sin staromodno strogog obrtnika, skromno počeo od manjega i, istinabog, rado govorio o parnome pogonu, motorima i strojarnicama, ali je i dalje zdušno radio u starom stilu, pa osim engleskoga tokarskog stroja za željezo još nije nabavio nikakva spomena vrijedna nova postrojenja. Radio je s dva pomoćnika i jednim šegrtom i za novoga je volontera upravo imao još jedno mjesto za bravarskim stolom i slobodan škrip. S tih pet ljudi tijesna je prostorija bila izdašno popunjena, a kada bi se njihovi putujući kolege u prolazu raspitivali za posao, nisu se morali plašiti da će ih tko uzeti za riječ.

Onaj šegrt, da počnemo odozdo, bio je plašljiv i dobrodušan dječak od četrnaest godina na kojega je novo pridošli volonter smatrao nepotrebnim obraćati pozornost. Od dvojice pomoćnika jedan se zvao Jo-hann Schombeck i bio je crnokos mršavko i štedljiv štreber. Drugi pomoćnik bio je lijep, stasit čovjek od dvadeset i osam godina, zvao se Niklas Trefz i bio je majstorov školski prijatelj, pa mu se stoga obraćao s ti. Niklas je sasvim prijateljski, kao da drukčije ne može biti, kućom upravljao zajedno s majstorom; jer ne samo daje bio snažan i naočit, već je bio i pametan i vrijedan mehaničar s darom za majstora. Sam Haager, vlasnik, u javnosti je pokazivao zabrinuto-po-slovan izraz lica, no bio je sasvim zadovoljan, a i s Hansom je napravio dobar posao jer je stari Dier-lamm za sina morao platiti vrlo pristojnu školarinu. Tako su izgledali ljudi kojima je Hans Dier-lamm postao suradnikom, ili su mu se barem takvima činili. Isprva ga je novi posao zaokupljao više nego novi ljudi. Naučio je otkivati list pile, rukovati brus-nim kamenom i škripom, razlikovati kovine, naučio je naložiti ognjište, zamahivati predčekićem, rukovati prvom grubom turpijom. Razbio je bušilicu i dlijeto, s mukom je turpijao loše željezo, zaprljao se čađi, strugotinama i strojnim uljem, čekićem si ozlijedio prst i priklještio se tokarskim strojem, a sve uz podrugljivu šutnju svoje okoline koja je već odrasloga bogataševa sina sa zadovoljstvom gledala osuđenog na takvo početništvo. No Hans je ostao miran, pažljivo je promatrao pomoćnike, tijekom užine postavljao majstoru pitanja, iskušavao i trudio se i uskoro je mogao jednostavnije poslove obaviti čisto i upotrebljivo na korist i čuđenje gospodina Haagera

koji je dotad imao malo povjerenja u praktikantove sposobnosti.

"Uvijek sam mislio da se vi želite tek malo igrati bravara", rekao je jednom odajući mu priznanje. "No, nastavite li tako, doista ćete to moći postati."

Hans kojemu su u doba školovanja pohvale i pokude njegovih učitelja bile tek prazan šum, uživao je u tom prvom priznanju kao što gladan čovjek uživa u dobru zalogaju. A kako su ga i pomoćnici polako počeli prihvaćati i nisu ga više gledali kao lakrdijaša, laknulo mu je te je svoju okolinu počeo promatrati s ljudskim zanimanjem i znatiželjom.

Najviše mu se svidio Niklas Trefz, glavni pomoćnik, smirena ljudina tamnoplave kose i pametnih sivih očiju. No Niklasu je trebalo neko vrijeme da prihvati pridošlicu. Ispočetka je bio šutljiv i pomalo nepovjerljiv prema gospodskom sinu. Utoliko se pristupačnijim pokazao drugi pomoćnik, Johann Schombeck. S vremena na vrijeme prihvatio bi od Hansa cigaru ili čašu piva, povremeno bi mu u poslu pustio malu prednost i trudio se pridobiti mladoga čovjeka, a da ipak posvema sačuva svoje dostojanstvo obrtničkoga pomoćnika.

Kada ga je Hans jednom zgodom pozvao da navečer zajedno izađu, Schombeck to svisoka prihvati, rekavši mu neka se u osam pojavi u maloj gostionici kod srednjega mosta. Tamo su zatim sjedili, kroz otvorene prozore čuo se huk riječne brane, a

11

kod druge litre vina pomoćnik se raspričao. Uz bistro blago crveno vino pušio je dobru cigaru i prigušenim glasom upućivao Hansa u poslovne i obiteljske tajne Haagerove radionice. Žao mu je majstora, reče, što se toliko plaši Trefza, onoga Niklasa. On je nasilnik i svojedobno je u svađi pretukao Haagera koji je tada još radio kod svoga oca. Istina, dobar je radnik, barem onda kad mu je do toga stalo, ali on tiranizira cijelu radionicu i oholiji je od majstora premda nema ni prebijene pare.

"Ali vjerojatno prima visoku plaću", rekao je Hans.

Schombeck se nasmije i pljesne po koljenu. "Ne", reče žmirkajući, "ima samo marku više od mene, taj Niklas. Ali to nije bez razloga. Poznajete li Mariju Testolini?"

"Od onih Talijana iz otočne četvrti?" "Da, od onoga ološa. Znae, Maria je već dugo u vezi s Trefzom. Ona radi u tkaonici preko puta nas. Uopće ne vjerujem ni da mu je osobito privržena. On je snažan, visok momak, a sve djevojke to vole, no ona od te zaljubljenosti ne pravi svetinju. " "Ali kakve to ima veze s plaćom?" "S plaćom? Pa, ovako. Niklas je, dakle, u vezi s njom i mogao bi već odavno imati mnogo bolje mjesto kada ne bi radi nje ovdje ostajao. A to je majstorova prednost. Ne plaća mu veću plaću, a Niklas ne daje otkaz jer ne želi otići od Testolinice.

\?

U Gerbesauu mehaničar ne može bogzna što postići, pa ni ja neću ovdje ostati duže od godine dana, ali Niklas tu čuči i ne miče se."

U nastavku je Hans saznao stvari koje su ga manje zanimale. Schombeck je štošta znao o obitelji mlade gospode Haager, o njezinu mirazu ostatak kojega otac ne želi isplatiti i o bračnoj razmirici koja je iz toga nastala. Hans Dierlamm strpljivo je slušao sve dok mu se ne učini da je vrijeme za povratak kući. Ostavio je Schombecka za stolom uz ostatak vina i otišao.

Vraćajući se kući u mlaku svibanjsku večer, razmišljao je o onome stoje netom saznao o Niklasu Trefzu i nije mu padalo na pamet da ga smatra ludom jer je zbog ljubavne veze navodno propustio napredovati u poslu. Štoviše, to mu se činilo sasvim logičnim. Nije povjerovao u sve što mu je isprivo-vjedio crnokosi pomoćnik, ali je vjerovao u priču o djevojci jer mu se sviđala i bila u skladu s njegovim mislima. Otkako više nije, kao prvih tjedana, bio isključivo zaokupljen naporima i očekivanjima svoga novog zanimanja, za spokojnih gaje proljetnih večeri morila skrivena želja za ljubavnom vezom. Kao učenik je na tom području stekao neka prva galantna iskustva koja su ipak bila još vrlo nevina. No sada

kada je nosio plavu bravarsku kutu i sišao u nizine narodne duše, činilo mu se dobrim i primamljivim da i on sudjeluje u jednostavnim i snažnim životnim

13

navadama običnoga puka. No nije bilo napretka. S građanskim djevojkama, koje je poznao preko svoje sestre, moglo se razgovarati samo u plesnim dvoranama i na prigodnim balovima, a i tamo pod nadzorom njihovih strogih majki. A u krugu obrtnika i tvorničkih radnika Hans do sada još nije uspio postići da ga prihvate kao sebi ravna.

Pokušavao se sjetiti one Marije Testolini, ali ju nije mogao prizvati u sjećanje. Testoliniji su bili zamršena porodica u žalosnom siromaškom kraju, koja je zajedno s nekoliko obitelji romanskih prezimena u neprebrojivom mnoštvu nastavala neku bijednu stračaru kod otoka. Hans se iz svojih dječaćkih godina sjećao da je tamo vrvjelo dječicom koja su na Novu godinu, a ponekad i u druga vremena, prošeci dolazila u kuću njegova oca. Jedno od one zapuštene djece vjerojatno je sada bila Maria i on je zamišljao tamnoputu, vitku Talijanku krupnih očiju, pomalo raščupanu i ne odveć uredno odjevenu. No među mladim tvorničkim radnicama, koje je svakodnevno gledao kako prolaze kraj radionice i od kojih mu se njih nekoliko činilo vrlo zgodnima, nije se mogao sjetiti te Marije Testolini.

Ona je izgledala sasvim drukčije i jedva da su prošla dva tjedna prije nego ju je nenadano upoznao.

Prilično trošnim sporednim radioničkim prostorijama pripadala je i polumračna daščara na riječnoj strani u kojoj su bile uskladištene svakojake

14

zalihe. Jednoga toploga lipanjskog popodneva Hans je tamo imao posla, morao je prebrojiti nekoliko stotina sipki i nije imao ništa protiv da pola ili cijeli sat provede tamo u hladu podalje tople radionice. Željezne je šipke poredao po debljini i počeo ih brojiti, s vremena na vrijeme zapisujući kredom zbroj na tamnu drvenu stjenku daščare. Potiho je brojio: devedeset i tri, devedeset i četiri... Najednom tih, dubok ženski glas, napola se smijući, dobaci:

"Devedeset i pet - stotinu - tisuću -"

Uplašeno i mrzovoljno se osvrne. Uz nisko okno bez stakla stajala je naočita plavuša, kimala prema njemu i smijala se.

"Što je?" upitao je plašljivo.

"Lijepo vrijeme", doviknu ona. "Je li, ti si novi volonter tamo prijeko?"

"Da. A tko ste vi?"

"Sad mi još 'Vi' govori! Moramo li uvijek biti tako otmjeni?"

"O, ako smijem, mogu već reći 'ti'."

Ona ude u prostoriju, osvrne se po polumračnoj šupi, jezikom lizne kažiprst, pa mu izbriše kredom zapisane brojeve.

"Stani!" povikao je. "Što to radiš?"

"Zar ne možeš toliko upamtiti?"

"A zašto bih kada imam kredu? Sada moram sve ponovno brojiti."

"A, joj! Da ti pomognem?"

15

"Da, rado."

"To ti vjerujem, ali imam drugog posla."

"A što to? Baš se i ne primijeti."

"Je li? Sad je najednom još i neugodan. Ne možeš li biti malo ljubazniji?"

"Da, ako mi pokažeš kako se to radi."

Ona se nasmiješi, sasvim mu se približi, svojom punom, toplom rukom pogladi ga po kosi, pomiluje po obrazu i izbliza ga, ne prestajući se smiješiti, pogleda u oči. Takvo što još mu se nikada nije dogodilo i obuze ga tjeskoba i lagana nesvjestica.

"Dobar si ti dečko, drag si", rekla je.

Htio joj je reći: "I ti." No srce mu je tako tuklo da nije uspio izustiti ni riječ. Primio ju je za ruku i stisnuo.

"Joj, ne tako jako!" pociknu. "Bole me prsti."

Tada on reče: "Oprosti." No ona na trenutak spusti glavu s plavom, gustom kosom na njegovo rame i nježno ga i umilno pogleda. Zatim se opet nasmije toplim, dubokim glasom, ljubazno i nespupatano kimne i pobjegne. Kada je izašao ispred vrata da bi ju pogledom slijedio, više je nije bilo.

Hans je još dugo ostao među svojim željeznim šipkama. Isprva je bio toliko zbunjen, uzbuđen i smeten da ni na što nije mogao misliti i samo je teško daščući zurio preda se. No to je ubrzo prošlo i preplavi ga začuđena, neobuzdana sreća. Pustolovina! Lijepa, visoka djevojka došla je k njemu, umiljavala

16

se i voljela ga! A on se nije snašao, ništa nije rekao, nije joj čak znao ni imena, nije ju čak ni poljubio! To ga je mučilo i kinjilo još cijeloga dana. No srdito je i sav sretan zaključio da će sve popraviti i da idući put neće biti tako glup i budalast.

Sada više nije mislio ni na kakve Talijanke. Neprestano je mislio na "idući put". Sljedećega je dana koristio svaku priliku da na nekoliko minuta izađe pred radionicu i uokolo se osvrne. No plavojka se nigdje nije pojavljivala. Umjesto toga, predvečerje s nekom prijateljicom nespupatano i ravnodušno došla u radionicu, donijela malu čeličnu vodilicu, dio nekoga tkalačkog stroja, i dala ju na brušenje. Činilo se da Hansa niti pozna niti primjećuje, ali se zato malo pošalila s majstorom, a onda prišla Niklasu Trefzu koji se bavio brušenjem i s njim je potihio razgovarala. Tek kada je krenula natrag i već se pozdravila, na vratima se još jednom osvrnu i uputi Hansu kratak topao pogled. Potom se malo namršti i trepnu kao da bi rekla kako nije zaboravila tajnu što ju s njim dijeli i kako ju i on treba dobro čuvati. Zatim ode. Johann Schombeck netom poslije toga prođe pokraj Hansova škripa, potihio se naceri i prošapće.

"To je bila Testolinica."

"Ona mala?" upita Hans.

"Ne, ona visoka plavuša."

Volonter se nadnese nad svoj posao i stade silovito turpijati. Turpijao je daje sve zviždalo, a radni

17

se stol tresao. To je, dakle, bila njegova pustolovina! Tko je sada bio prevaren, glavni pomoćnik ili on? I što sada učiniti? Nikada ne bi pomislio da ljubavna priča može početi odmah tako zamršeno. Cijelu večer i pola noći ni o čem drugom nije mogao razmišljati. Zapravo je od početka mislio da se toga mora odreći. No sada su ga već dvadeset i četiri sata zaokupljale samo zaljubljene misli na lijepu djevojku, a želja daju poljubi i prepusti se njezinoj ljubavi u njemu je strašno nabujala. Osim toga, to je bilo prvi put da gaje ženska ruka tako pogladila i ženska mu usta tako umilno govorila. Razum i osjećaj obveze popustili su pred mladalačkom zaljubljenošću koju opor okus nečiste savjesti nije uljepšao, ali ni oslabio. Bilo kako bilo, Mariji je bio drag i želio da i ona njemu ponovno bude draga.

Pritom mu, dakako, nije bilo ugodno. Susrevši se idući put s Marijom na stubištu tvornice, odmah joj reče: "A kako stoje stvari s Niklasom i s tobom? Je li on doista tvoj dragi?"

"Da", odgovorila je smijući se. "Zar ti ništa drugo ne pada na pamet što bi me upitao?"

"Kako da ne. Ako ti je on drag, onda ne možeš i mene voljeti."

"Zašto ne? S Niklasom sam u vezi, shvaćaš li, to već dugo traje i tako treba i ostati. No ti si mi drag jer si tako simpatičan dječak. Znaš, Niklas je vrlo strog i odbojan, a tebe, dječaće, želim za ljubljenje i nježnost. Imaš li što protiv?"

18

Ne, nije imao ništa protiv. Tiho i pobožno priljubio usne na njezina bujna usta, a kada je primijetila njegovo neiskustvo u ljubljenju, ona se, doduše, nasmijala, ali gaje toga poštedjela i još ga više zavoljela.

II

Do sada se Niklas Trefz kao glavni pomoćnik i bliski prijatelj mladoga majstora s njim izvrsno slagao, dapače u kući i u radionici najčešće je on vodio glavnu riječ. No odnedavna se taj dobar odnos činio donekle pomućenim, a pred ljetu je Haagerov odnos prema pomoćniku postajao sve neugodniji. Povremeno mu je vrlo naglašeno pokazivao da je on tu majstor, više ga nije pitao za savjet i u svakoj je prigodi davao do znanja da ne želi nastaviti njihov dotadašnji odnos.

Trefz na njega nije bio osjetljiv jer se osjećao nadmoćnim. Ispočetka gaje čudilo to hladno postupanje kao nekakva majstorova mušičavost. Smješkao se i sve mirno prihvaćao. No kada je Haager postao nestrpljiviji i ćudljiviji, Trefz ga je stao promatrati, vjerujući kako će ubrzo otkriti uzrok mrzovolji.

Naime, primijetio je da između majstora i njegove žene nije sve u redu. Nije bilo glasnih raspri jer je žena za to bila odveć pametna. No bračni su se drugovi

19

međusobno izbjegavali, žena se nikada nije pojavljivala u radionici, a muž je navečer rijetko bio kod kuće. Je li nesloga, kako je tvrdio Johann Sehombeck, potjecala odatle što se tast nije dao nagovoriti da malo dublje zagrabi u džep, ili su se iza toga krile osobne razmirice, u svakom slučaju ozračje u kući bilo je tjes-kobno, žena se često doimala uplakanom i ljutitom, a i muž je izgledao kao daje kušao sa stabla zle spoznaje.

Niklas je bio uvjeren daje taj kućni nemir za sve kriv, pa majstoru nije uzvraćao zbog njegove raz-dražljivosti i grubosti. No potajice gaje mučio i ljutio lukavi način na koji je Sehombeck koristio tu mrzovolju. Naime, otkako je glavni pomoćnik pao u nemilost, Sehombeck se nekom ponizno sladunjavom revnošću trudio dodvoriti majstoru, a kako je Haager to prihvaćao i udvoricu vidljivo povlašćivao, Trefzu je to bio bolan udarac.

U to neugodno vrijeme Hans Dierlamm odlučno je stao na Trefzovu stranu. S jedne strane Niklas mu je imponirao svojom silnom snagom i mužev-nošću, zatim mu je ulizica Sehombeck polako postajao sumnjiv i odbojan, a na kraju je također osjećao da svojim ponašanjem treba ispraviti nepriznatu krivnju prema Niklasu. Jer premda se njegovo druženje s Testolinijevom svodilo na kratke, užurbane sastanke na kojima se nije išlo dalje od malo ljubljenja i milovanja, ipak je znao da čini nedopušteno i savjest mu nije mirovala. Utoliko je odlučnije odbacio

20

Sehombeckova naklapanja i s jednakim se divljenjem koliko i suosjećanjem zauzeo za Niklasa. Nije trebalo dugo da ovaj to osjeti. On se do sada jedva obazirao na volontera i u njemu je vidio tek beskorisnoga gospodskog sinčića. Sada gaje pak ljubaznije gledao, povremeno mu se obraćao i dopuštao mu da za vrijeme užine sjedne kraj njega.

Na poslijetku ga je jedne večeri čak pozvao da izađu. "Danas mi je rođendan", rekao je, "i moram ipak s nekim popiti bocu vina. Majstor je zahirio, a Sehombeck mi ne treba, taj lupež. Ako hoćete, Dierlamm, možete mi se danas pridružiti. Mogli bismo se poslije večere naći u aleji. Hoćete li?"

Hans je bio vrlo radostan i obećao je da neće kasniti.

Bila je topla večer, početak srpnja. Hans je kod kuće u žurbi večerao, malo se oprao i pohitao prema aleji gdje ga je Trefz već čekao.

On je pak obukao svoje svečano odijelo, a ugledavši Hansa kako dolazi u pravom radnom odijelu, upita ga s dobronamjernim prigovorom: "No, pa vi ste još u radnoj odori?"

Hans se ispriča da mu se veoma žurilo, a Niklas se nasmije: "Samo bez suvišnih fraza! Ta vi ste volonter i uživajte u toj zamazanoj kuti jer je se još niste nanosili. Miju pak rado skidamo kada navečer izlazimo."

Hodali su jedan pored drugoga tamnim drvoredom kestena, spuštajući se izvan grada. Iza posljednjih

21

stabala najednom pred njima iskrasne visoka djevojka i objesi se pomoćniku za ruku. Bila je to Maria. Trefz joj nije uputio niti riječ pozdrava i mirno ju je poveo, a Hans nije znao je li ju ovaj pozvao ili je sama došla. Srce mu je uplašeno tuklo.

"Ovdje je i mladi gospodin Dierlamm", rekao je Niklas.

"A, da", uzviknu Maria kroza smijeh, "volonter. Idete li i vi s nama?"

"Da, Niklas me pozvao."

"Lijepo od njega. A i od vas što ste došli. Tako profinjen mladi gospodin!"

"Glupost!" poviče Niklas. "Dierlamm je moj kolega. A sada ćemo proslaviti rođendan."

Stigli su do gostionice "Kod tri gavrana" smještene uza samu rijeku u malenome vrtu. Iznutra su se čuli kočijaši kako razgovaraju i kartaju, dok vani nije bilo nikoga. Trefz kroz prozor dovikne gostioničaru da donese svjetiljku. Potom sjedne za jedan od mnogobrojnih stolova od neoblanjanih dasaka. Marija je sjela do njega, Hans sučelice. Gostioničar izađe sa slabašnim fenjerom i objesi ga o žicu iznad stola. Trefz naruči litru najboljega vina, kruh, sir i cigare. "Što je ovdje pusto", reče djevojka razočarano. "Zar nećemo unutra? Ovdje nema ni žive duše."

"Mi smo dovoljni", nestrpljivo će Niklas.

On natoči vino u debele bukare, doda Mariji kruh i sir, ponudi Hansu cigare i sam zapali jednu.

22

Kucnuli su se. Zatim Trefz, kao da djevojke uopće nema, započne nadugačko i naširoko s Hansom razglabati o tehničkim stvarima. Sjedio je nagnut naprijed, nalakćen na stol, dok se Maria pored njega zavalila u klupu, prekrižila ruke na prsima i iz polumraka mirnim, zadovoljnim pogledima netremice gledala Han-sovo lice. Njemu zbog toga nije bilo ugodnije, pa se u svojoj zbunjenosti umatao u debele oblake dima. Nikada ne bi bio pomislio da će njih troje jednom zajedno sjediti za stolom. Bio je zadovoljan što njih dvoje nisu pred njim razmjenjivali nježnosti i on se marljivo zadubio u razgovor s pomoćnikom.

Iznad vrta su zvjezdanim nebom plovili blijedi noćni oblaci, u gostionici je povremeno odjekivao razgovor i smijeh, a tamna je rijeka tiho šumeći tekla niz dolinu. Maria je nepomično sjedila u polumraku, slušala kako protječe razgovor njih dvojice, ne skidajući pogleda s Hansa. A on ga je osjećao premda tamo nije pogledavao i činilo mu se da mu taj pogled čas zavodljivo domahuje, čas mu se podrugljivo smije, čas ga hladno promatra. Tako je prošao sat vremena, a razgovor je polako jenjavao, ona je napokon zadrijemala i na trenutak nitko nije izgovorio ni riječ. Tada se Testo-linijeva uspravi. Trefz joj htjede dotočiti, no ona povuče čašu i hladno reče: "Nije potrebno, Nik-lase."

"Ta što je?"

23

"Rođendan je. A tvoja draga tu sjedi i može zaspati. Ni riječi, ni poljupca, ništa osim čaše vina i kriške kruhu' I)a mi je dragi od kamena, ne bi moglo biti bolje "

"i lijik\ molim te lijepo!" nasmija se Niklas nezadovoljno.

Da, hajde! Pa i idem. Na kraju krajeva, ima i (liuj'ih koji me još vole vidjeti."

Niklas se trgnu. "Što to govoriš?"

"(jovorim ono što je istina."

"Je li? Ako je to istina, onda mi bolje odmah sve reci. Hoću sada znati tko se to u tebe zagledao."

"O, mnogi to čine."

"Hoću znati ime. Ti pripadaš meni, a ako netko za tobom trči, gad je i imat će sa mnom posla."

"Kako god hoćeš. Ako ja tebi pripadam, onda moraš i ti meni pripadati i ne biti tako neotesan. Nismo oženjeni."

"Ne, Marijo, nažalost nismo i ja tu ništa ne mogu, to dobro znaš. "

"U redu, ali onda budi opet ljubazan i ne odmah tako divlji. Tko bi znao što ti je u posljednje vrijeme!"

"Nevolje, same nevolje. No, hajdemo popiti još koju čašu i raspoložiti se, inače će Dierlamm pomisliti da smo uvijek ovako mrzovoljni. Hej, gostioničaru, daj ovamo još jednu bocu!"

Hans se sasvim uplašio. Sada je s čuđenjem gledao kako je najednom planula svađa i isto se tako

brzo stišala i nije imao ništa protiv da u radosnom miru zajedno s njima popije posljednju čašu.

"Onda, nazdravljaj!" uzvikne Niklas, kucnuvši se s njima, i u dugom gutljaju iskapi svoju čašu. Zatim se kratko nasmije i promijenjenim tonom reče: "Pa da, pa da. Ali mogu vam reći da će onoga dana, kada se moja draga upusti s nekim drugim, biti zlo i naopako."

"Ludo jedna", uzviknu Maria potihom, "što ti pada na pamet?"

"Ma samo sam tako rekao", doda Niklas mirno. Udobno se naslonio na klupu, raskopčao prsluk i zapjevao:

"Imao bravar pomoćnika..."

Hans mu se istoga trena pridruži. U sebi je bio odlučio da s Marijom više ne želi imati nikakve veze. Uhvatio ga je strah.

Na povratku kući djevojka je zastala na donjem mostu.

"Idem kući", rekla je. "Hoćeš li sa mnom?"

"Pa dobro", kininu pomoćnik i pruži Hansu ruku.

On im zaželi laku noć i, odahnuvši, produži sam. Te se večeri u njega uvukla mučna jeza.

Uvijek iznova morao je zamišljati kako bi bilo da ga je glavni pomoćnik zatekao s Marijom.

Budući daje ta užasna predodžba odredila njegove odluke, postade mu lakše sam sebi ih predočiti u uljepšanome moralnom svjetlu. A već tjedan dana poslije utvarao sije da se

24

25

ljubakanja s Manjom odrekao iz puke plemenitosti i prijau ljstva pivma Niklasu. Najvažnije je bilo stoje djevo i kn sada doista izbjegavao. Tek nakon više dana neoivkivano \c na nju naišao samu i odmah se požurio tvi i da k njoj više ne može dolaziti. Činilo se da ju je io i astužilo, a njemu postade teško pri srcu kada se u/a n| privila, nastojeći ga poljupcima pokolebati. No ni|i- joj uzvratio nijednim poljupcem, već se hinjenom mirnoćom oslobodio zagrljaja. Ipak, nije ga puštala sve dok joj u silnom strahu nije zaprijetio da će sve reći Niklasu. Tada ona ciknu i reče:

"Slušaj, to nećeš učiniti. To bi bio moj kraj."

"Voliš li ga onda ipak?" upita Hans s gorčinom.

"Koješta!" uzdahnu ona. "Ludice, ta znaš da si mi ti kudikamo draži. Ne, ali Niklas bi me ubio. Takav je on. Obećaj mi da mu nećeš ništa reći!"

"Dobro, ali i ti meni moraš obećati da ćeš me ostaviti na miru."

"Jesam li ti već dosadila?"

"Ma, daj! Ali ne mogu pred njim više tajiti, ne mogu, shvati to. Dakle, obećaj mi."

Tada mu ona pruži ruku, no on ju pritom nije gledao u oči. Tiho se udaljio, a ona je vrteći glavom gledala za njim vrlo ljuta. "Kakav bedak!" pomislila je.

Za njega su sada ponovno nastupili teški dani. Potreba za ljubavlju, koju je Maria u njemu snažno pobudila i uvijek samo na trenutak utajila, sada je ponovno koračala uzavrelim, nemirnim stazama

26

rasplamsale čežnje i samo mu je zahtjevan posao pomagao da to iz dana u dan u sebi prevladava. Na sve većoj ljetnoj žezi posao ga je sada dvostruko umarao. U radionici je bilo vruće i sparno, naporne su poslove obavljali polugoli, a sa zagušljivim, vječnim mirisom ulja miješao se oštar vonj znoja. Navečer se Hans, katkada zajedno s Niklasom, odlazio okupati u hladnoj rijeci poviše grada, poslije bi se mrtav umoran srušio u postelju, a ujutro ga je bilo teško na vrijeme probuditi.

Sada je i za ostale, osim možda za Schom-becka, život u radionici postao mukotrpan. Šegrt je dobivao prijekore i pljuske, majstor je neprestano bio osoran i razdražljiv, a Trefz je s naporom podnosio njegovu mušičavu i naglu ćud. I on je polako postajao zlovoljan. Još neko vrijeme pustio je da stvari tako teku, a onda je njegovu strpljenju došao kraj i on jednoga podneva poslije objeda na dvorištu zaustavi majstora.

"Što hoćeš?" upita Haager otresito.

"Hoću s tobom razgovarati. Znaš već zašto. Svoj posao obavljam kako najbolje od mene možeš zahtijevati, ili možda ne?"

"Da, točno."

"A ti se prema meni ponašaš kao prema nekom šegrtu. Mora postojati neki razlog zašto ti najednom više ništa ne vrijedim. Inače smo se uvijek dobro slagali."

27

"Bože dragi, a što da kažem? Takav sam kakav sam i ne mogu se mijenjati. I ti imaš svojih mušica."

"Masno, Haageru, ali ne na poslu, u tome je raz-lika. Mogu ti samo reći da si sam kvariš posao."

"To se mene tiče, ne tebe."

"No, onda te žalim i neću više o tome. Možda će se stvari jednom same od sebe promijeniti." Udaljio se. Na kućnim je vratima sreo Schom-becka koji je, izgleda, bio slušao i smijuljio se. Poželio je toga momka prebiti, ali se svladao i mirno ga zaobišao.

Sada je shvatio da između Haagera i njega mora postojati nešto drugo osim puke mrzovolje, pa je nakanio to otkriti. Zapravo bi najradije još danas dao otkaz umjesto da i dalje radi u takvim prilikama. No nije mogao ni htio napustiti Gerbesau, Marije radi. Nasuprot tomu činilo se da majstoru nije odveć stalo zadržati ga, premda bi mu njegov odlazak zasigurno štetio. Kada je odzvonio jedan sat, ljutit i tužan prešao je prijeko u radionicu.

Poslijepodne je u tkaonici trebalo obaviti manji popravak. To se često događalo jer je tvorničar s nekim prerađenim starim strojevima radio pokuse u kojima je Haager sudjelovao. Prije je te popravke i izmjene najčešće obavljao Niklas Trefz. No onedavna je majstor tamo uvijek odlazio sam, a ako je bio potreban pomoćnik sa sobom bi poveo Schom-becka ili volontera. Niklas nije rekao ništa protiv toga,

28

ali ga je to vrijeđalo kao znak nepovjerenja. U takvim je prigodama ondje uvijek sretao Testolinijevu koja je radila u onoj hali, no sada se nije htio otimati za posao da ne bi izgledalo da je to radi nje.

Danas je majstor također otišao onamo sa Schom-beckom i prepustio Niklasu brigu o radionici. Prošao je jedan sat i Schombeck se vratio s nekoliko alatki.

"Na kojem ste stroju?" upitao je Hans kojega su zanimali tamošnji pokusi.

"Na trećem, kod kutnoga prozora", rekao je Schombeck i pogledao prema Niklasu. "Sve sam morao sam obaviti jer je majstor vrlo ugodno razgovarao."

Niklas obrati pozornost budući da je na onome stroju bila zaposlena Testolinijeva. Htio se suzdržati i ne upuštati se u razgovor s pomoćnikom, ali mu se protiv volje otelo pitanje: "A s kim to? S Marijom?"

"Pogodio si", nasmije se Schombeck. "Dobrano joj se udvara. Nije ni čudo kada je tako draga."

Trefz mu više nije odgovorio. Nije želio Marijino ime slušati iz tih usta i tim tonom. Pun žestine ponovno je umetnuo turpiju te stao iznova mjerilom tako precizno premjeravati kao da je svim mislima usredotočen na posao. No druge su ga misli zaokupljale. Morila ga je zla sumnja i što je više o tome razmišljao, to više mu se činilo da svi protekli događaji potkrepljuju njegovu sumnju. Majstor se

29

zagledao u Mariju i zbog toga je već neko vrijeme uvijek sam odlazio prijeko u tvornicu i njega tamo više nije podnosio. Zato se prema njemu odnosio tako neobično grubo i razdražljivo. Bio je ljubomoran i hi 10 gaje natjerati da da otkaz i ode.

No on nije htio otići, sada pogotovo ne.

Navečer je svratio do Marijina stana. Nije ju tamo našao, pa je do deset sati čekao ispred kuće na klupi u društvu žena i mladića koji su si tamo kratili večer. Kada je došla, pošao je s njom u kuću.

"Čekao si?" upitala je penjući se stubama.

Nije odgovorio. Šuteći se popeo za njom u sobu i za njom zatvorio vrata.

Ona se okrenula i upitala: "I, jesi li opet nakri-vo nasađen? Što ti je?"

Pogledao ju je. "Odakle dolaziš?"

"Izvana. Bila sam s Linom i s Christiane."

"Aha."

"A ti?"

"Dolje sam čekao. Moram s tobom razgovarati."

"Zar opet! Onda pričaj."

"Znaš, u vezi s mojim majstorom. Mislim da se zagledao u tebe."

"On? Haager? O, Isuse, nek' se samo zagledava."

"E, to neću. Hoću znati što je s tim. On sada uvijek ide sam kada kod vas ima posla, a danas je opet pola popodneva proveo kod tebe za strojem. Reci mi što on to ima s tobom?"

30

"Nema ništa. Čavrlja sa mnom, a to mu ne možeš zabraniti. Da je po tvome, ja bih uvijek morala čučati u staklenom kavezu!"

"Slušaj, ne šalim se. Upravo želim znati o čemu priča dok je kod tebe."

Dosađujući se, ona uzdahne i sjedne na krevet.

"Pusti Haagera!" poviče s nestrpljenjem. "Što može biti s njim? Malo je zaljubljen i udvara mi se."

"Nisi mu prilijepila pljusku?"

"Bože dragi, zašto ga radije nisam odmah bacila kroz prozor! Ta puštam ga da priča i rugam mu se. Danas mi je rekao da mi želi darovati broš."

"Što? To je rekao? A ti, što si mu odgovorila?"

"Da ne trebam broševe i da pode kući svojoj ženi. Ali sada dosta o tome! To je ljubomora! Ta valjda ni sam u to ozbiljno ne vjeruješ."

"Da, da. Onda laku noć, moram kući."

Otišao je ne dajući se više zadržati. No nije se smirio iako u djevojku zapravo i nije sumnjao. Nije znao, ali je naslućivao da je njezina vjernost djelomice strah od njega. Dokle god je tu, mogao je možda biti siguran, ali ne i bude li morao otići u drugi kraj. Maria je bila tašta i voljela je slušati lijepe riječi, usto je i vrlo mlada započela s ljubavlju. A Haager bio majstor i imao je novaca. Mogao joj je ponuditi broševe ma koliko inače bio štedljiv.

Niklas je otprilike sat vremena hodao ulicama u kojima se jedan prozor gasio za drugim da bi na

31

poslijetku još samo u gostionicama sjalo svjetlo. Pokušavao je misliti na to da se zapravo još ništa loše nije dogodilo. No pribojavao se budućnosti, sutrašnjega i svakoga dana kada će morati stajati pored majstora i s njim raditi i razgovarati, znajući da se taj čovjek zagledao u Mariju.

Kako će se to riješiti?

Umoran i smeten ušao je u gostionicu, naručio bocu piva i sa svakom je iskapljenom čašom pio os-vježenje i umirenje. Rijetko je pio, najčešće u bijesu ili u posebnom veselju, a bit će već godinu dana da se nije opio. Sada se napola nesvjesno prepustio neumjerenom opijanju, pa je iz gostionice izašao dobrano pijan. Pa ipak, bio je još dovoljno priseban da izbjegne u takvu stanju otići u kuću Haagerovih. Znao je za livadu ispod aleje koja je jučer bila pokošena. Otišao je tamo nesigurna koraka i, nabacavši za noć kamaru sijena, u nju je zalegao i istog trena zaspao.

III

Kada je idućega jutra Niklas umoran i blijed, ali ipak na vrijeme, stigao u radionicu, majstor je sa Schombeckom slučajno već bio tamo. Trefz je bez riječi otišao do svoga mjesta i latio se posla. Tada mu majstor doviknu:

"Je li, napokon si stigao?"

32

"Bio sam tu točno u minutu kao i uvijek", odgovori Niklas, s naporom hineći ravnodušnost.

"Tamo gore visi sat."

"Gdje si bio cijele noći?"

"Je l'te se to tiče?"

"Mislim da me se tiče. Stanuješ kod mene u kući, a u njoj hoću red."

Niklas se glasno nasmije. Sada mu je bilo svejedno što će se dogoditi. Bilo mu je dosta Haagera i njegova glupog istjerivanja pravde.

"Sto se smiješ?" poviče majstor bijesno.

"Pa moram se smijati, Haageru. Tako mi dođe kada čujem nešto smiješno."

"Ovdje nema ničega smiješnoga. Pripazi se."

"A možda ima. Znaš, gospodine majstore, to o redu dobro si rekao. 'Hoću reda u kući!' To si odlično rekao. Ali me to ipak nasmijava kada o redu govori netko tko ga ni sam nema."

"Što? Što ja nemam?"

"Reda u kući. S nama se svađaš i planeš za najmanju sitnicu. No, stoje s tvojom ženom, na primjer?"

"Dosta! Ništarijo jedna! Ništarijo!"

Haager skoči prema pomoćniku i stane ispred njega. Ali Trefz, koji je bio triput jači, gotovo ga ljubazno pogleda u oči.

"Samo mirno!" reče polako. "Čovjek treba u razgovoru biti uljudan. Nisi mi prije toga dopustio da

li

33

dovršim. Tvoja me se žena doista ne tiče, premda ju žalim..."

"Zaveži gubicu ili ću..."

"To poslije, kada završim. Dakle, tvoja žena, velim, ne tiče me se, i ne tiče me se ako trčkaraš za tvorničkim djevojkama, ti pohotni jarce. Ali Maria me se tiče, znaš to dobro kao i ja. I takneš li ju samo prstom, gadno ćeš se provesti, u to možeš biti siguran. Eto, sada sam rekao svoje."

Majstor je bio blijed od uzbuđenja, ali se nije usudio dignuti ruku na Niklasa.

U međuvremenu su pristigli Hans Dierlamm i šegrt i stajali na ulazu zatečeni vikom i pogrdama koje su treštale radionicom već u rano jutro. Smatrao je daje bolje ne izazivati skandal. Stoga se neko vrijeme svladavao i gutao bijes kako bi smirio drhtavi glas. Zatim glasno i mirno reče: "Dakle, sada dosta. Idućega tjedna možeš ići, već imam u vidu novog pomoćnika. Na posao, ljudi, naprijed!"

Niklas je samo kimnuo, ne odgovorivši ništa. Brižljivo je u tokarski stroj umetnuo glačano čelično vratilo, iskušao tokarski nož, ponovno ga odvio i otišao do brusnoga kamena. I ostali su velikim marom obavljali svoje poslove, a cijeloga prijepodneva u radionici nije izgovoreno ni deset riječi. Samo je za vrijeme stanke Hans prišao glavnom pomoćniku i tiho ga upitao hoće li doista otići.

34

"Razumije se", odgovori Niklas kratko i okrene se.

Ne otišavši na objed, podne je prespavao u skladištu na vreći za iverje. No vijest o njegovu otkazu preko Schombecka je tijekom podneva doprla do radnika u tkaonici, a Testolinijeva ju je saznala istoga popodneva od neke prijateljice.

"Znaš, Niklas odlazi. Dobio je otkaz."

"Trefz?Ne!"

"Bogme je, Schombeck je razglasio najnoviju vijest. Šteta za njega, zar ne?"

"Da, ako je to točno. Ali onaj, onaj Haager strašno je nagao! Taj se već odavno htio sa mnom spetljati."

"Ma daj, njemu bih pljunula u ruku. S oženjenim muškarcima djevojka uopće ne bi trebala hodati, iz toga nastaju samo glupe priče, a poslije te više nitko ne želi uzeti."

"To bi bio najmanji problem. Već sam se deset puta mogla udati, čak i za jednog nadglednika. Kada bih samo htjela!"

S majstom će pustiti da stvari idu svojim tokom jer on joj je zasad bio siguran. No htjela je imati mladoga Dierlamma kada Trefz ode. Taj je Dierlamm bio tako mio i svjež i tako ugladen. A daje usto bio i bogatašev sin, o tome nije razmišljala. Novac je mogla dobiti od Haagera ili drugdje. No, voljela je volontera koji je bio zgodan i snažan, a ipak još gotovo dječak. Niklasa joj je

35

bilo žao i pribojavala se idućih dana dok ne ode. Bila ga je voljela i još uvijek joj se činio divno naočitim i lijepim, ali imao je previše hirova i nepotrebnih briga, bez prestanka je maštao o ženidbi, a odnedavno je bio toliko ljubomoran da je s njim zapravo malošto izgubila. Navečer gaje čekala u blizini Haagerova doma. Došao je odmah poslije večere, ona gaje pozdravila, primila pod ruku i pošli su u dugu šetnju izvan grada.

"Je li istina da te je otpustio?" upitala je jer on sam nije o tome počinjao.

"Tako dakle, i ti već znaš?"

"Da. I što namjeravaš?"

"Odlazim u EBlingen, tamo mi je već odavno ponuđeno mjesto. A ne bude li tamo ničega, bit ću putujući šegrt."

"A ne misliš li i na mene?"

"I više negoli treba. Ne znam kako ću to izdržati. Sve mislim da bi trebala poći sa mnom."

"Da, to bi bilo točno da je ikako moguće."

"A zašto nije moguće?"

"Daj, budi razuman! Ne možeš kao šegrt putovati s djevojkom kao da smo skitnice."

"To ne, ali dobijem li posao..."

"Da, ako ga dobiješ. U tome je stvar. Kada namjeravaš otputovati?"

"U nedjelju."

36

"Onda prije toga napiši pismo i najavi se. A kada se tamo skrasiš i dobro ti krene, piši mi, pa ćemo dalje vidjeti."

"Onda moraš doći za mnom, odmah."

"Ne, najprije moraš tamo vidjeti je li ti posao dobar i možeš li ostati. A onda ćeš možda i meni uspjeti naći posao, vrijedi? Tada mogu doći i ponovno te tješiti. Sada se neko vrijeme moramo strpjeti."

"Da, kao što kaže pjesma: 'Što pristaje momku mladu? Strpljenje, samo strpljenje!' K vragu! Ali imaš pravo, to je istina."

Uspjela mu je uliti optimizam ne štedeći lijepe riječi. Doduše, nije ni pomišljala da bijednom krenula na put za njim, ali mu je za prvo vrijeme morala pružiti nadu, inače bi idući dani bili neizdrživi. I dok ga je zapravo već napuštala i bila uvjerenjena da će ju on u EBlingenu ili drugdje ubrzo zaboraviti i naći drugu, ipak je, sluteći skori rastanak, u svome živahnome srcu postala nježnija i toplija prema njemu kakva već dugo nije bila. Napokon je bio gotovo zadovoljan.

Ipak, to je trajalo samo dok je Mana bila kod njega. Tek što je kod kuće sjeo na rub svoga kreveta, sav mu se optimizam rasplinuo. Ponovno se kinjio tjeskobno sumnjičavim mislima. Najednom mu sine da ju vijest o njegovu otkazu uopće nije rastužila. Primila ju je olako, čak ni ne upitavši ne može li on ipak tu ostati. Istina je da to nije mogao, ali je barem

37

trebala pitati. A njezini planovi za budućnost sada mu se više nisu činili tako jasnima.

Još danas je kanio napisati pismo za EBlingen. No glava mu je sada bila prazna i jedna i najednom !-a svlada takav umor da je skoro zaspao odjeven. Ur/voljno je ustao, svukao se i legao u postelju. Ali nije imao mirnu noć. Sparina koja se već nekoliko dana zadržavala u uskoj riječnoj dolini rasla je iz sata u sat, udaljene grmljavine svađale su se s druge strane planina, nebo je treperilo u neprestanom sijevanju munja, a da nikakva oluja ili pljusak nisu donosili zrak i osvježenje.

Ujutro je Niki as bio umoran, trijezne glave i neraspoložen. I njegov jučerašnji prkos najvećim ga je dijelom prošao. Stao gaje tištati žalostan predosjećaj čežnje za domom. Posvuda je vidio majstore, pomoćnike, šegrte, tvorničke radnike i radnice kako ravnodušno odlaze na svoje poslove i navečer ih ponovno napuštaju; činilo se da se baš svatko veseli svome pravu na zavičaj i dom. A on je trebao suprotno svojoj volji i suprotno svakoj pameti napustiti posao koji je volio i svoj gradić i negdje drugdje moliti i trsiti se oko onoga što je ovdje tako dugo neosporno imao.

Snažni se čovjek raznježio. Tiho i savjesno obavljao je svoj posao, majstoru je, pa čak i Schom-becku uljudno zaželio dobro jutro, a kada je Haager prolazio pokraj njega, pogledao gaje gotovo molećivo,

svakoga trenutka misleći da je Haageru žao i da će povući otkaz jer mu je on sada tako poslušan. Međutim, Haager je izbjegavao njegove poglede, ponašajući se kao da ovoga tu više nema i da više ne pripada ni kući ni radionici. Samo je Hans Dierlamm bio uz njega i revolucionarnim je gestama i mimikom davao do znanja da mu se fućka za majstora i za Schombecka i da se nimalo ne slaže s takvim stanjem. No, Nicklasu to nije moglo pomoći. Ni Testolinijeva, koju je Trefz navečer tužan i neraspoložen posjetio, nije mu pružila utjehu. Ona ga je, doduše, obasula nježnostima i lijepim riječima, ali je i ona prilično ravnodušno govorila o njegovu odlasku kao o nečemu već odlučenom i nepromjenjivom; a kada je on počeo govoriti o utjehama, prijedlozima i planovima koje je ona sama jučer iznijela, temu je doduše prihvatila, ali se činilo da ipak nije sve tako ozbiljno shvatila, a čak je i neke vlastite prijedloge očito već zaboravila. Htio je te noći ostati kod nje, ali se predomislio i rano otišao.

U svojoj potištenosti besciljno je lutao gradom. Ugledavši malenu kuću u predgrađu, u kojoj je kao siročje odrastao kod stranih ljudi i gdje je sada živjela neka druga obitelj, na trenutak se

prisjetio đakčkoga doba i svoga naukovanja i mnogočega lijepoga iz onoga vremena, no činilo se daje sve to bilo beskrajno davno i doticalo ga je tek kao blago prizivanje nečega izgubljenog i otuđenog. Na posljjetku je to

38

39

neuobičajeno predavanje takvim osjećajima i njemu samome postalo mrsko. Zapalio je cigaru, namjestio bezbrižan izraz lica i ušao u neku vrtnu restauraciju u kojoj su ga odmah prepoznali radnici iz tkaonice i pozvali ga.

"Stoje", doviknuo mu je jedan od njih, već pripit, "hoćeš li proslaviti odlazak i malo počastiti, zar ne?"

Niklas se nasmije i pridruži omanjem društvu za stolom. Obećao je da će svakomu platiti dvije krigle piva, a zauzvrat je sa svih strana mogao slušati kako je šteta zbog njega što želi otići, tako drag i omiljen momak, i neće li na kraju ipak ostati. On se pak ponašao kao da je otkaz potekao od njega i hvalio se dobrim namještenjima koja je imao u vidu. Pjevali su, kucali se čašama, galamili i smijali se i Niklasa obuže neka neprirodno glasna veselost koja mu je loše pristajala i koje se zapravo stidio. Pa ipak, htio je jednom i on glumiti veseljaka, a kako bi još nešto učinio, on uđe u gostionicu i kupi tucet cigara za prijatelje.

Vraćajući se u vrt restauracije, čuo je kako za onim stolom spominju njegovo ime. Većina je bila pripita, u razgovoru su lupali šakama po stolu i neobuzdano se cerekali. Primijetivši daje o njemu riječ, Niklas zastane skriven iza stabla i osluhne. Kada je čuo raskalašen smijeh koji se, izgleda, njega ticao, u trenu nestade njegova obijesna radost. Pozorno i

40

ogorčeno stajao je u mraku i slušao kako o njemu govore.

"On, doduše, jest budala", rekao je jedan od onih tiših, "ali je Haager možda još i gluplji. Trefz je možda sretan što će se ovom prilikom riješiti Talijanke."

"Onda ga slabo poznaješ", reče drugi. "Prilijepio se za nju kao čičak. A takav ograničen, kakav već jest, možda uopće ni ne zna u kojem se smjeru ovo razvija. Poslije ćemo ga pokušati malo zagolicati."

"Ali pripazi! Niklas zna biti neugodan."

"Ah, on! Ništa on ne primjećuje. Sinoć je s njom šetao i tek što je kod kuće legao u krevet, već se tamo stvorio Haager i s njom izašao. A ona svakoga prima. Da mi je znati tko je danas kod nje."

"Da, i s Dierlammom se spetljala, s onim volon-terčićem. Izgleda da uvijek mora biti neki bravar."

"Ili mora imati novaca! Ali nisam znao za maloga Dierlamma. To si svojim očima vidio?"

"Dakako. U ostavi za vreće, a jednom i na stubama. Tako su se ljubili da sam se naježio. Dečko na vrijeme počinje, baš kao i ona."

Niklasu je bilo dosta. Poželio je, bijesno psujući, zaletjeti se među te momke. No to ipak nije učinio, već se tiho udaljio.

Ni Hans Dierlamm nije posljednjih noći dobro spavao. Mučila su ga zaljubljena razmišljanja, svađa

41

u radionici i sparina, pa bi ujutro nerijetko malo zakasnio na posao.

Idućega dana, pošto je na brzinu popio kavu i sjurio se niz stubište, iznenađeno ugleda Niklasa i re i za kako ide prema njemu.

"Zdravo", doviknu Hans, "što ima novoga?"

"Posao vani u pilani, trebaš poći sa mnom."

Hans je bio začuđen, dijelom zbog neobičnoga zadatka, dijelom time što mu je Trefz najednom govorio ti. Vidio je da nosi čekić i manju kutiju s alatom. Uzeo je od njega kutiju i

hodali su zajedno uz rijeku prema izlasku iz grada, najprije pokraj vrtova, zatim uz polja. Jutro je bilo magličasto i vrlo toplo, činilo se da u visini puše zapadni vjetar, no u dolini je vladalo potpuno zatišje.

Trefz je bio namršten i doimao se iscrpljeno kao poslije teške noćne pijanke. Hans je uskoro počeo čavrljati, ali nije dobivao odgovora. Bilo mu je žao Niklasa, ali se nije usudio više ništa reći.

Na pola puta do pilane, na mjestu na kojem je zavojiti riječni tok obujmio maleni poluotok obrastao mladom johom, Niklas se iznenada zaustavi. Spustio se prema johi, legao u travu i mahnuo Hansu da dođe. Ovaj ga je rado slijedio, pa su sada neko vrijeme ležali ispmženi jedan pored drugoga ništa ne govoreći.

Na posljertku je Dierlamm zaspao. Niklas gaje promatrao, a kada je Dierlamm usnuo, on se nagne

42

nad njega i pozorno mu se zagleda u lice. Pritom je uzdahnuo i nešto si promrmljao u bradu.

Napokon bijesno skoči i šutne spavača. Preplašen i zbunjen Hans se ustane glavinjajući.

"Što je?" upita nesigurno. "Jesam li tako dugo spavao?"

Niklas ga pogleda, kao što gaje malo prije gledao, neobično promijenjenim očima. Upita ga:

"Jesi li se probudio?" Hans uplašeno kimnu.

"Onda pazi! Tu pored mene je čekić. Vidiš li ga?"

"Da."

"Znaš li zašto sam ga ponio?"

Hans ga pogleda u oči i prestravi se. Javiše mu se strašne slutnje. Htjede pobjeći, ali ga Trefz zadrži snažnim stiskom ruke.

"Ne bježi! Moraš me saslušati. Dakle, ponio sam čekić, jer sam... Ili ovako... čekić..."

Hansu je sve bilo jasno i on kliknu u smrtnome strahu. Niklas zavrti glavom.

"Ne moraš vikati. Hoćeš li me sada saslušati?"

"Da..."

"Znaš već o čemu govorim. Dakle, htio sam ti čekićem razmrskati glavu. - Smiri se! Slušaj me! -Ali nije išlo. Ne mogu. A nije ni pošteno, onako u snu! No sada si budan, a čekić sam tu odložio. I sada ti kažem: hrvat ćemo se jer si i ti jak. Hrvat ćemo se i tko pobijedi može uzeti čekić i udariti. Ti ili ja, jedan mora nastradati."

43

No Hans odmahne glavom. Smrtni mu je strah iščeznuo i sada je osjećao samo resko oporu žalost i gotovo neizdrživo suosjećanje.

"Pričekajte još", rekao je tiho. "Hoću prije toga nešto reći. Možemo još malo prisjesti, zar ne?"

Niklas ga poslušao. Osjećao je da Hans ima nešto za reći i da nije sve onako kako je čuo i kako je zamišljao.

"To je zbog Marije?" započe je Hans, a Trefz kininu. Sada mu je Hans sve ispriповijedao.

Ništa nije prešutio, nije se pokušavao oprati, ali nije štedio ni djevojku jer je dobro osjećao daje važno da ga od nje odvrti. Govorio jeo onoj večeri kada je Niklas slavio rođendan i o svojem posljednjem susretu s Marijom.

Kada je ušutio, Niklas mu pruži ruku i reče: "Znam da niste lagali. Hoćemo li se sada vratiti u radionicu?"

"Ne", reče Hans, "ja hoću, ali ne i vi. Trebali biste odmah otputovati, to bi bilo najbolje."

"Da, istina je. Ali trebam svoju radnu knjižicu i svjedodžbu od majstora."

"Ja ću to pribaviti. Dođite navečer k meni, tamo ću vam sve donijeti. Vi biste se u međuvremenu mogli spakirati, zar ne?"

Niklas se predomisli. "Ne", reče, "to ipak nije ispravno. Poći ću s vama u radionicu i zamoliti Haa-gera da me još danas otpusti. Hvala vam lijepo što

ste svu tu gnjavažu htjeli za mene obaviti, no bolje je da odem sam."

Zajedno su pošli natrag. Kada su se vratili bilo je već prošlo pola prijepodneva i Haager ih dočeka sa žestokim predbacivanjima. Niklas ga međutim zamoli da na rastanku još jednom u miru porazgovaraju te ga izvede ispred vrata. Kada su ponovno ušli, obojica mirno otidoše na svoja mjesta i latioše se posla. No poslijepodne Niklasa više nije bilo, a idućega je tjedna majstor zaposlio novoga pomoćnika.

(1907.)

44

45

Taedium vitae

Prva večer

Il oćetak je prosinca. Zima još oklijeva, olujni vjetrovi huće i već danima sipi sitna, nervozna kiša koja se povremeno, kada joj i samoj dosadi, na sat vremena pretvori u mokar snijeg. Ceste su neprohodne, a dan traje samo šest sati.

Moja je kuća na osami u pustome polju okružena hukom zapadnoga vjetrova, kišnom omaglicom i šumom pljuska, smeđim vrtom niz koji se cijedi kiša i duboko poplavljenim poljskim putovima koji nikamo ne vode. Nitko ne dolazi, nitko ne odlazi, svijet je potonuo negdje u daljini. Sve je onako kako sam često priželjkivao - samoća, potpuna tišina, nema ljudi, nema životinja, ja sam u radnoj sobi dok u kaminu stenje oluja, a u prozorska stakla udara kiša.

Dani ovako protjeću: kasno se ustanem, popijem mlijeko, naložim peć. Zatim sjedim u radnoj sobi među tri tisuće knjiga od kojih dvije čitam naizmjenice. Jedna je "Tajni nauk" gospode Blavatsky, jezovito djelo. Druga je jedan Balzacov roman. Ponekad ustanem da bih iz ladice uzeo nekoliko cigara, a dvaput radi jela. "Tajni nauk" sve je deblji i deblji, nikada neće završiti i pratit će me i u grob.

47

Hal/ac je sve tanji, svakoga se dana smanjuje premda na njega ne nosim previše vremena. Kada ine /abole oči, sjednem u naslonjač i gledam kako na zidovima prekrivenim knjigama oskudna dnevna svjetlost polako umire i gasne. Ili stanem ispi rt i zidova i gledam hrptove knjiga. One su moji pnj.tulji, one su mi ostale, one će me nadživjeti; i pu'inda moje zanimanje za njih polako slabi, ipak im moram biti privržen jer ništa drugo nemam. Gledam ih, te nijeme prijatelje koji su mi prisilno ostali vjerni i mislim na njihove povijesti. Tu je jedan luksuzni grčki svezak tiskan u Leidenu, neki filozof. Ne mogu ga čitati, već odavno više ne vladam grčkim. Kupio sam ga u Veneciji jer je bio jeftin i jer je antikvar bio posve uvjeren da tečno čitam grčki. Tako sam ga kupio iz nelagode i teglio po cijelome svijetu, u kovčezima i kutijama, brižljivo umatao i razmatao, sve dovde gdje sam se skrasio i gdje je i on našao svoje stalno mjesto i svoj mir.

Tako protekne dan, a večer prolazi uz svjetiljku, knjige, cigare, sve negdje do deset sati. Tada se u hladnoj susjednoj prostoriji uvučem u postelju, ni ne znam zašto jer slabo spavam. Gledam četverokut prozora, bijeli umivaonik, bijelu sliku iznad kreveta kako pluta u blijedosti noći, slušam oluju kako tutnji u krovu i trese prozore, slušam kako drveće stenje, kako vjetar šiba kišu, slušam svoj dah, svoje tihe otkucaje srca. Otvorim oči, ponovno ih sklopim; pokušavam

48

razmišljati o svome štivu, ali ne uspijevam. Umjesto loga mislim na neke druge noći, na deset, na dvadeset proteklih noći kada sam isto tako ležao, kada je isto tako svjetlucao bljedunjavi prozor i moje tiho kucanje srca brojalo blijede, bezlične sate. Tako prolaze noći.

One nemaju nekog smisla, isto kao ni dani, ali ipak prolaze i to im je svrha. Dolazit će i prolaziti sve dok opet ne dobiju neki smisao ili dok ne svrše, dok ih otkucaji moga srca više

ne budu mogli broji-ti. Tada će doći lijes, grob, možda nekog svijetlo-plavoga rujanskog dana, možda pri vjetru i snijegu, možda u lijepome lipnju kada cvjeta jorgovan.

Pa ipak, nisu mi svi sati takvi. Jedan, pola sata od njih stotinu ipak je različit. Tada mi iznenada ponovno padne na um ono o čemu zapravo uvijek želim razmišljati, a što mi knjige, vjetar, kiša, blijeda noć uvijek iznova zastiru i otimaju. Tada iznova mislim: zastoje to tako? Zašto te je Bog ostavio? Zašto le je mladost napustila? Zašto si tako mrtav?

To su moji sretni sati. Tada uzmiče ona tjeskob-na magla. Strpljenje i ravnodušje nestaju, probuđeno sjedam u užasnu pustoš i iznova mogu osjećati. Os-jećam samoću kao smrznuto jezero oko sebe, osjećam sramotu i glupost života, osjećam kako bijesno plamti bol za izgubljenom mladošću. To dakako boli, ali to je ipak bol, to je ipak stid, to je ipak patnja, to je ipak život, mišljenje, svijest.

49

Zašto te Bog napustio? Kamo je otišla mladost? Ne znam i nikada neću dokučiti. No to su ipak pitanja, to je ipak pobuna, to ipak više nije smrt.

A umjesto odgovora, koji ipak ne očekujem, nalazim nova pitanja. Primjerice: koliko je vremena prošlo? Kada si posljednji put bio mlad?

Razmišljam, a zamrznuto sjećanje lagano pote-će, kreće se, otvara nesigurne oči i iznenada zrači svoje jasne slike što su sačuvane snivale pod pokrovom smrti.

Isprva mi se čini da su slike strašno stare, najmanje deset godina stare. No obamrli osjećaj za vrijeme sve više se budi, rasklapa svoje zaboravljeno mjerilo, kima i mjeri. Saznajem daje sve mnogo bliže, pa sada i usnula svijest o identitetu otvara ohole oči i drsko kimajući potvrđuje najvjerovatnije stvari. Ide od slike do slike i govori: "Da, to sam bio ja" i istoga trena svaka slika izlazi iz svoga hladno-lijepo-pog spokoja i postaje dijelom života, dijelom mogega života. Svijest o identitetu čarobna je stvar, naizgled vesela, a ipak strašna. Čovjek ju ima, a ipak može bez nje živjeti i to čini dosta često, ako ne i najčešće. To je divno jer uništava vrijeme; i loše jer niječe napredak.

Probuđene funkcije rade i utvrđuju da sam nekoć neke večeri posvema imao svoju mladost i da je to bilo tek prije godinu dana. Bio je to nevažan doživljaj, odveć neznan, a da bi to mogla biti njegova

50

sjena u kojoj sam tako dugo živio bez svjetla. No to je bio doživljaj, a kako sam tjednima, možda i mjesecima posve živio bez doživljaja, on mi se čini čudesnim, gleda me kao kakav mali raj i doima se mnogo važnijim no što je potrebno. No meni je to drago i na tome sam beskrajno zahvalan. Ovo je moj sretan trenutak. Redovi knjiga, radna soba, peć, kiša, spavaća soba, samoća, sve se rastače, razlijeva, topi. Na trenutak pomičem oslobođene udove.

Bilo je to prije godinu dana, krajem studenoga, i vrijeme je bilo slično sadašnjemu, samo je bilo veselo i imalo smisla. Mnogo je kišilo, ali melodijski lijepo, noja to nisam slušao sa svoga pisaćeg stola, već sam u kaputu i u tihim, gipkim gumenim čizmama hodao okolo i promatrao grad. Poput kiše i moj korak, moje kretnje i moj dah nisu bili mehanički već lijepi, dobrovoljni, puni smisla. A ni dani nisu prot-jekali ovako mrtvorođeni, prolazili su u taktu, s tezama i arzama, a noći su bile smiješno kratke i blagotvorne, male stanke za počinak između dva dana, i samo su ih ure brojile. Kako je divno tako provoditi noći, trećinu života potratiti u dobru raspoloženju, umjesto ležati i brojki minute od kojih nijedna nema ni najmanju vrijednost.

Grad je bio Munchen. Bio sam onamo otputovao radi nekoga posla koji sam poslije ipak obavio pismom jer sam se susretao s toliko prijatelja, nagledao

51

i naslušao toliko lijepoga da nisam mogao misliti na poslove. Jedne sam večeri sjedio u krasnoj, čudesno osvjetljenoj dvorani i slušao nekoga malog Francuza širokih ramena po imenu Lamond kako izvodi Bee-thovenove skladbe. Svjetlo je blještalo, lijepe damske oprave

veselo su svjetlucale, a visokom dvoranom letjeli su veliki, bijeli anđeli, navrještali sudnji dan i radosnu vijest, sipali obilje sreće i jecajući plakali zaklonjeni iza prozirnih ruku.

Jednoga sam se jutra, nakon probančene noći, s prijateljima vozio kroz Engleski vrt, pjevao pjesme i kod Aumeistera¹ popio kavu. Jednoga sam poslijepod-neva bio posve okružen slikama, portretima, šumskim livadama i morskim obalama od kojih su mnoge disale čudesno uzvišeno i rajski kao neka nova, bezgrešna tvorevina. Navečer sam promatrao blještavilo izloga koje je ljudima sa sela beskrajno lijepo i opasno, gledao izložene fotografije i knjige i posude pune inozemnog cvijeća, skupe cigare umotane u staniol i profinjene kožne predmete nasmiješene u svojoj otmjenosti. Gledao sam električne svjetiljke kako se svjetlucajući zrcale na mokrim ulicama i limene krovove starih crkvenih tornjeva kako se gube u oblačnoj izmaglici.

U svemu tome vrijeme je prolazilo brzo i lako kao što se prazni čaša iz koje je svaki gutljaj užitak. Bila je večer, spakirao sam kovčeg i ujutro morao

I

Poznata gostionica u Engleskome vrtu u Miinchenu. (Nap. prev.)

52

otputovati, a da mi nije bilo žao. Već sam se radovao vožnji vlakom pokraj sela, šuma i već snijegom pokrivenih planina, i veselio sam se povratku kući.

Navečer sam još pozvan u goste, u lijepu novu kuću u otmjenoj Schwabinškoj ulici gdje sam se ugodno proveo uz živahne razgovore i ukusna jela. Bile su tamo i neke žene, no u ophođenju s njima sramežljiv sam i sputan, pa sam se radije držao muškoga društva. Pili smo bijelo vino iz tankih visokih čaša i pušili fine cigare, otresajući pepeo u srebrne, iznutra pozlaćene pepeljare. Razgovarali smo o gradu i selu, o lovu i kazalištu, pa i o kulturi za koju nam se činilo da nam se približila. Govorili smo glasno i blago, sa žarom i ironijom, ozbiljno i duhovito i jedni druge gledali u oči pametno i živo.

Tek kasno, kada se večer već primicala kraju, a muški se razgovor okretao politici, u koju se slabo razumijem, promotrio sam nazočne gošće. Njih su zabavljali neki mladi slikari i kipari, koji su doduše bili jadni, ali svi odreda vrlo elegantno odjeveni, pa prema njima nisam mogao osjećati sućut nego poštovanje i uvažavanje. I oni su me ljubazno podnosili, dapače, kao pridošloga gosta uljudno ohrabivali, pa sam se oslobodio plahosti i s njima zapodjenuo vrlo prislan razgovor. Usput sam znatiželjno pogledavao prema mladim damama.

Medu njima sam otkrio jednu sasvim mladu kojoj je moglo biti devetnaest godina, svijetloplave, dječje kose i uskoga djevojačkog lica s plavim očima. Nosila

53

je svijetlu haljinu s plavim porubima i slušajući razgovore zadovoljno sjedila u naslonjaču.

Tek što sam ju pogledao, obasja me njezina zvijezda i u srcu sam razumio njezin profinjen lik i srdačnu, nevinu ljepotu i osjetio melodiju koja je obavijala njezine kretnje. Od tihe sreće i ganuća srce mi stade lakše i brže tući i poželjeli joj se obratiti, ali nisam znao što bih rekao. Malo je govorila, samo se smiješila, kimala i lakim, umilno treperavim glasom cvrkutala kratke odgovore. Preko njezina tankoga ručnog zgloba padala je svilena man-šeta iz koje je djetinje i oduhovljeno virila ruka s nježnim prstima. Na nozi koju je, poigravajući se, njihala imala je lijepu, visoku čizmu od smeđe kože, a oblik i veličina noge bili su, kao i ruke, u točnom, ugodnom razmjeru s cijelim tijelom.

"Oh, ti!" pomislio sam i pogledao ju, "ti dijete, ti lijepa ptičice! Blago meni koji te mogu gledati u tvome proljeću."

Bilo je tamo i drugih žena, blistavijih i koje su u svojoj zreloj raskoši mnogo obećavale, i pametnih s prodornim očima, ali nijedna nije imala takav miris i oko nijedne nije strujala tako blaga glazba. Govorile su i smijale se i ratovale pogledima iz očiju svih boja. I mene su dobrodušno i peckajući uvukle u razgovor i iskazale mi ljubaznost, no ja sam odgovarao kao u

polusnu i duhom ostajao uz plavojku da bih njezinu sliku u se upio i iz duše da ne bih izgubio procvjetalu puninu njezina bića.

54

Večer se primaknula kraju, a da nisam ni primijetio; najednom su se svi ustali, uznemirili se, usho-dali i počeli se opraštati. Tada sam se i ja brzo ustao i oprostio. Vani smo obukli kapute i ovratnike i čuo sam jednoga od slikara kako ljepotici govori: "Smijem li vas otpratiti?" A ona reče: "Da, ali vam to uopće nije usput. Mogu uzeti i kočiju."

Uto ja priskočim govoreći: "Dopustite da pođem s vama, idem istim putem."

Nasmiješila se i rekla: "Dobro, hvala lijepo." Slikar je ljubazno pozdravio, začuđeno me pogledao i otišao.

I sada sam pokraj lijepe djevojke hodao cestom na koju je pala noć. Najednom uglu stajala je kasna kočija i gledala nas umornim svjetiljkama. Ona reče: "Možda radije da uzmem kočiju? Ima do tamo pola sata." No zamolio sam ju da to ne učini. Najednom me upita: "Otkuda znate gdje stanujem?"

"O, pa to je nebitno. Uostalom, uopće ne znam." "Pa rekli ste da idete istim putem?" "Da, idem. Ionako bih još pola sata prošetao." Gledali smo nebo, bilo je vedro i osuto zvijezdama, a širokim, tihim ulicama strujao je svjež, prohladan povjetarac.

Isprva sam bio zbunjen jer uopće nisam znao o čemu bih s njom razgovarao. No ona je hodala slobodno i nesputano, s užitkom udisala čist noćni zrak i samo bi povremeno, kada bi joj palo na pamet, nešto

55

uzviknula ili upitala, a ja sam istoga trena odgovarao. Zatim sam se i ja oslobodio i postao zadovoljan i iz takta naših koraka razvilo se spokojno čavrljanje od kojega se danas više ni riječi ne sjećam.

No dobro se sjećam zvuka njezina glasa; zvučao je čisto, cvrkutavo, a ipak toplo, a smijeh mirno i čvrsto. Njezin je korak ravnomjerno vodio moj korak i nikada nisam hodao tako veselo i kao da leb-dim, a usnuli je grad s palačama, velikim ulaznim vratima, vrtovima i spomenicima tiho i sjenovito klizio pokraj nas.

Ususret nam je dolazio neki starac u pohabanoj odjeći kojega noge više nisu dobro služile.

Htio nam se izmaknuti, ali to nismo prihvatili, već smo mu s obje strane napravili mjesta, a on se polako osvrnuo i za nama gledao.

"Samo ti gledaj!" rekao sam, a plavokosa djevojka zadovoljno se nasmija.

S visokih tornjeva odzvanjali su zvuči izbijanja sata, jasno i slavodobitno na svježem zimskom vjetru razlijevali su se nad gradom i daleko u visinama miješali u tihi jeku. Jedna je kočija prolazila trgom, topot kopita odzvanjao je na pločniku, no kotači se nisu čuli, bili su gumeni.

Pored mene vedra i svježja koračala je lijepa mlada djevojka, glazba njezina bića i mene je obavila, srce mi je kucalo u ritmu njezina srca, oči su mi vidjele sve što i njene. Nije me poznavala, ni ja joj

56

nisam znao imena, no oboje smo bili bezbrižni i mladi, bili smo sudruzi poput dviju zvijezda i dvaju oblaka koji plove istim putem, udišu isti zrak i bez riječi, lišeni želja, dobro se osjećaju. Srce mi je opet imalo devetnaest ljeta i bilo neranjeno.

Činilo mi se da bismo oboje morali nastaviti neumorno hodati bez cilja. Činilo mi se da smo već nepojmljivo dugo hodali jedno kraj drugoga i da to nikada neće prestati. Vrijeme je bilo izbrisano iako su izbijali sati.

No tada ona iznenada zastane, nasmiješi se, pruži mi ruku i nestane u veži.

Druga večer

Polu sam dana proveo čitajući i bole me oči, a zapravo ne znam zašto se toliko naprežem.

Moram ipak na neki način provesti vrijeme. Sada je opet večer i dok čitam što sam jučer

napisao, proteklo se vrijeme ponovno uzdiže, blijedo i udaljeno, ali prepoznatljivo. Vidim dane i tjedne, događaje i želje, misli i doživljaje lijepo povezane i smislenim redosljedom poredane, pravi život s trajanjem i ritmom, s interesima i ciljevima, s divnom opravdanošću i neupitnošću obična, zdrava života, sve ono što sam otada posvema izgubio.

57

Dan nakon lijepe večernje šetnje s nepoznatom djevojkom bio sam pošao na put u svoj zavičaj. Sjedio sam skoro posve sam u vagonu radostan zbog dobrog brzog vlaka i udaljenih Alpa što su se neko vrijeme vidjele jasno i blistavo. U Kemptenu sam u bifeu pojeo kobasicu i razgovarao s konduktrom kojemu sam kupio cigaru. Poslije se vrijeme natmu-rilo, a Bodensko sam jezero vidio kako sivo i veliko poput mora leži u magli i susnježici. Kod kuće, u istoj sobi u kojoj i sada sjedim, dobro sam naložio peć i žustro se latio posla. Stizala su pisma i pošiljke s knjigama i njima sam se morao baviti, a jednom tjedno odvezao bih se prijeko u gradić, obavio kupovinu, popio čašu vina i odigrao partiju biljara. Pritom sam ipak postupno primjećivao da vesela čilost i zadovoljna životna radost, s kojom sam još nedavno obilazio Munchen, počinje kopniti i otjecati kroz neku malu, blesavu pukotinu, pa sam polako zapao u manje vedro, sanjarsko stanje. Isprva sam mislio da će se iz toga razviti neka boljetica te sam otišao u grad u parnu kupelj, no ona mi uopće nije pomogla. Ubrzo mi je bilo jasno da se boljetica ne skriva u kostima i u krvi. Naime, sada sam počeo, posve protiv svoje volje ili ne svojom voljom, u svako doba dana s nekom tvrdoglavom požudom misliti na Munchen kao da sam u tom ugodnom gradu izgubio nešto bitno. A malo-pomalo to bitno u

58

mojoj je svijesti poprimalo svoj lik: bila je to dražesna, vitka prilika one devetnaestogodišnje plavuše. Primjećivao sam da se njezina slika i ona naša zahvalno vedra večernja šetnja u meni nije pretvorila u tihu uspomenu, već je postala dijelom mene koji je sada počinjao boljeti i patiti.

Polako je već stizalo proljeće, taje stvar sazrela i počela peći i više se ni na koji način nije mogla prikriti. Sada sam znao da onu dragu djevojku iznova moram vidjeti prije nego budem mogao misliti na bilo što drugo. Bude li sve u redu, nisam se smio plašiti pomisli da napustim ovaj svoj mirni život i svoju bezazlenu sudbinu usmjerim ravno u maticu toka. Ako mi je do sada namjera bila ići svojim putem kao nezainteresiran promatrač, sada je pak izgledalo da imam ozbiljnu potrebu učiniti drukčije.

Stoga sam savjesno razmislio o svemu potrebnom i zaključio da mi je posve moguće i dopušteno, dođe li do toga, svoje prijateljstvo ponuditi mladoj djevojci. Bio sam tek prešao tridesetu, bio sam dobra zdravlja i dobre ćudi i posjedovao toliko imetka da mi se žena, nije li odveć razmažena, mogla bezbrižno povjeriti. Krajem ožujka ponovno sam otputovao u Munchen i ovaj put sam tijekom duge vožnje vlakom imao o mnogočemu razmišljati.

Nakanio sam najprije pobliže upoznati djevojku, smatrajući da nije posve nemoguće da mi se moja potreba možda pokaže manje snažnom i savladivom. Možda će, mislio sam, već sam

59

ponovni susret zadovoljiti moju nostalgiju i u meni će se sama od sebe ponovno uspostaviti ravnoteža.

No, bila je to tek naivna pretpostavka neiskusna čovjeka. Dobro se sjećam s koliko sam zadovoljstva i lukavosti tijekom puta sve to smišljao dok sam se u srcu već radovao, znajući da sam sve bliži Munchenu i plavuši.

Tek što sam stupio na poznati pločnik, odmah osjetih onu ugodu koja mi je tjednima nedostajala. Ona nije bila lišena čežnje i prikriivena nemira, ali se već duže vrijeme nisam osjećao tako ugodno. Ponovno me radovalo sve što sam gledao i imalo je čudesan sjaj, poznate ulice, tornjevi, ljudi u tramvaju sa svojim narječjem, velike zgrade i tihi spomenici. Svakom konduktoru u tramvaju davao sam pet pfenniga napojnice, podlegao sam

zavodljivosti jednog lijepog izloga i kupio elegantan kišobran, u trgovini duhana priuštio sam si malo bolje cigare od onih koje odgovaraju mojem staležu i imućnosti i na svježem ožujskom zraku osjećao sam snažnu želju za pothvatima.

Nakon dva dana vrlo diskretno sam se raspitao o djevojci, no nisam saznao mnogo više od onoga što sam po prilici očekivao. Bila je siroče iz dobre kuće, ali ipak siromašna, i pohađala je školu za primijenjenu umjetnost. Bila je u daleku srodstvu s mojim poznanikom iz Leopoldove ulice u čijoj sam ju kući onom zгодom sreo.

60

Tamo sam ju ponovno vidio. Bilo je upriličeno večernje druženje i opet su se pojavila skoro sva lica otprije, a neki su me prepoznali i ljubazno mi pružili ruku. No bio sam vrlo smeten i uzbuđen sve dok napokon zajedno s drugim gostima nije stigla i ona. Tada sam se zadovoljno smirio, a kada me prepoznala, kimnula mi i podsjetila me na onu zimsku večer, u mene se vratilo ono staro pouzdanje i mogao sam s njom razgovarati i gledati je u oči kao da otada nije proteklo nikakvo vrijeme i kao da oko nas još uvijek puše onaj isti zimski noćni povjetarac. Ipak si nismo imali mnogo za reći, samo me upitala kako sam odonda i jesam li cijelo vrijeme proživio na selu. Kada smo to prokomentirali, nakratko je zašutjela, zatim me sa smiješkom pogledala i okrenula se svojim prijateljima, a ja sam ju s određene udaljenosti mogao do mile volje promatrati. Izgledala mi je malo promijenjeno, ali nisam znao kako i u kojim crtama, a tek poslije kada je otišla, a ja osjetio kako se u meni bore njezine slike i stao ih uspoređivati, otkrio sam da je kosu drukčije podignula i da su joj se obrazi malo popunili. Mirno sam ju promatrao s onim istim osjećajem radosti i čuđenja da postoji nešto tako lijepo i srdačno mlado i da mi je dopušteno sresti se s tim ljudskim proljećem i pogledati mu u svijetle oči. Za vrijeme večere i poslije pri moselskome vinu gospoda su me uvukla u svoje razgovore i premda

61

se razgovaralo o drugim temama nego za moga posljednjeg posjeta, razgovor mi se ipak učinio kao nastavak ondašnjega, pa sam pomalo utjeseno primijetio da ti živahni i razmaženi građani usprkos svim tim divotama i novostima ipak imaju određeni krug u kojem se kreće njihov duh i život i da je uza svu raznovrsnost i promjenu taj krug i ovdje neumoljiv i razmjerno uzak. Premda mi je u njihovoj sredini bilo vrlo ugodno, ipak sam osjećao da svojim dugim izbivanjem nisam ništa propustio i nisam mogao posve potisnuti predodžbu da sva ta gospoda još odonda tu sjede i još uvijek vode onaj isti razgovor. Taje pomisao svakako bila nepravedna i potjecala je samo odatle što su moja pozornost i moje sudjelovanje ovaj put često znali odlutati od razgovora.

Kad god sam mogao okretao sam se prema susjednoj prostoriji u kojoj su dame i mladi ljudi vodili svoje razgovore. Nije mi promaknulo da je mlade umjetnike snažno privlačila gospodičina ljepota i da su se s njom ophodili dijelom prijateljski, dijelom s dubokim poštovanjem. Samo jedan od njih, neki portretist po imenu Ziindel, držao se suzdržano uza starije gospode i nas zanesenjake promatrao s dobroćudnim prijezirom. Nehajno i više slušajući nego govoreći razgovarao je s nekom lijepom gospodom smeđih očiju za koju sam čuo da slovi kao vrlo opasna i da ima mnoge proživljene ili još uvijek neriješene ljubavne pustolovine.

No sve sam to slušao tek usput i na pola uha. Djevojka me posvema zaokupila, ali se ipak nisam uključio u opći razgovor. Osjećao sam kako je živjela i kretala se u okruženju neke ljupke glazbe, a blaga me, srdačna draž njezina bića obavila tako tijesno i slatko i snažno kao miris nekog cvijeta. Ma koliko mi to godilo, ipak sam nedvojbeno mogao osjetiti da me njezin pogled ne može napojiti i nasiti-ti i da će moja patnja, budem li sada ponovno od nje odvojen, zasigurno postati još mnogo bolnija. Činilo mi se da me u njenom ljupkom liku promatra moja vlastita sreća i bujno proljeće moga života, ne bih li ga uhvatio i uzeo, jer inače nikada više neće doći. Nije to bila požuda uzavrele krvi za poljupcima i ljubavnom noći, kakvu su

već mnoge lijepe žene na nekoliko sati u meni probudile i tako me uzbudile i izmučile. To je, štoviše, bilo radosno pouzdanje da se u tom dragom liku suočavam sa svojom srećom, da mi je njezina duša zacijelo srodna i sklona i da moja sreća mora biti i njezina.

Stoga sam odlučio ostati u njezinoj blizini i u pogodnom trenutku postaviti joj pitanje.

62

63

Treća večer

Valja to već jednom ispričati, pa onda naprijed!

U Miinchenu sam se lijepo provodio. Moj je stan bio smješten nedaleko Engleskoga vrta u koji sam svakoga jutra odlazio. Često sam odlazio i u galerije, a kada bi vidio nešto osobito lijepo, to je uvijek bilo poput susreta vanjskoga svijeta s blaženom slikom koju sam u sebi čuvao.

Jedne sam večeri ušao u mali antikvarijat da bih kupio nekakvo štivo. Prekapajući po prašnjavim policama našao sam lijepo, ljupko uvezano izdanje Herodota i kupio ga. O tome sam zapodjenuo razgovor s pomoćnikom koji me posluživao. Bio je to neobično ljubazan, diskretno uljudan čovjek skromna, a ipak potajno ozarena lica, a u njegovu cijelom biću bilo je neke blage, spokojne dobrote koja se odmah osjećala, a mogla mu se iščitati i iz crta lica i pokreta. Pokazao se načitanim, a kako mi se veoma svidio, više sam puta tamo navraćao da bih nešto kupio i četvrt sata s njim popričao. Premda ništa takvoga nije rekao, na mene je ostavio dojam čovjeka koji je zaboravio ili prevladao sumrak i oluje života i koji je sada živio mirno i dobro.

Pošto bih dan proveo u gradu kod prijatelja ili u galerijama, navečer bih prije odlaska na počinak uvijek još jedan sat prosjedio u svojoj unajmljenoj sobi, zaogrnut u vuneni pokrivač, čitao Herodota ili u mislima

64

sljedio lijepu djevojku o kojoj sam saznao da se zove Mana.

Pri sljedećem susretu uspio sam ju malo bolje zabaviti, razgovarali smo vrlo prisno, pa sam o njezinu životu mnogo saznao. Također sam ju smio otpratiti kući i bilo mi je kao u snu što sam ponovno s njom išao istim putom kroz utihnule ulice. Rekao sam joj da sam često mislio na onu šetnju prema kući i želio da se ponovi. Zadovoljno se nasmijala i malo me ispitivala. I napokon, budući da sam se već počeo ispovijedati, pogledao sam ju i rekao: "Samo radi vas sam došao u Munchen, gospođice Marijo!"

Odmah sam se uplašio daje to moglo zazvučati odveć drsko, pa se zbunih. No ona ne reče ništa, samo me mirno i pomalo znatiželjno pogledala. Ubrzo zatim reče: "U četvrtak jedan moj prijatelj organizira zabavu u svom atelijeru. Hoćete li doći? Onda dođite ovamo po mene u osam sati."

Stajali smo ispred njezina stana. Zahvalio sam se i oprostio.

Tako me je Maria pozvala na zabavu. Obuzela me silna radost. Premda od te zabave nisam previše očekivao, ipak mi je bila čudesno mila pomisao da me ona tamo pozvala i da sam njoj na nečemu zahvalan. Razmišljao sam kako da joj na tome zahvalim te odlučih u četvrtak joj donijeti lijep stručak cvijeća.

U ta tri dana, koliko sam još morao čekati, nisam više uspijevaio povratiti ono vedro zadovoljno

65

raspoloženje koje me pratilo posljednje vrijeme. Otkako sam joj rekao da sam radi nje ovamo doputovao, iščeznula je moja nesputanost i moj mir. Bilo je to poput priznanja i sada sam neprestano morao misliti kako zna za moje stanje i da možda razmišlja što bi mi odgovorila. Te sam dane najčešće provodio na izletima izvan grada, u velikim perivojima Nvmpho-burga i Schleifiheima ili u šumama doline rijeke Isar.

Kada je došao četvrtak i spustila se večer, obu-! kao sam se, u cvjećarnici kupio velik buket crvenih ruža i s njim se u kočiji odvezao k Mariji. Odmah je sišla, pomogao sam joj popeti se u kočiju te joj dao cvijeće, no bila je uzbuđena i smetena, što sam unatoč vlastitoj zbunjenosti jasno primijetio. Ostavio sam ju na miru i sviđalo mi se promatrati ju prije zabave tako djevojački uzbuđenu i ustreptalu. Tijekom vožnje gradom u otvorenoj kočiji i mene je postupno obuzimala velika radost jer mi se činilo kao da Maria time priznaje, pa makar samo na sat, neku vrstu prijateljstva i sporazuma sa mnom. Za mene je to bila svečana i počasna služba imati ju te večeri pod svojom zaštitom i pratnjom jer joj zasigurno ne bi manjkalo drugih prijatelja koji bi za to bili spremni i voljni.

Kočija se zaustavila ispred velike stambene zgrade golih zidova kroz čiji smo hodnik i dvorište morali proći. Potom smo se u dvorišnoj zgradi uspinjali beskrajnim stubištem sve dok nas na najvišem katu

66

nije zapljusnula bujica svjetlosti i glasova. Odjeću smo odložili u susjednoj prostoriji u kojoj je željezni krevet i nekoliko kutija već bilo zatrpano kaputima i šeširima, a onda smo ušli u atelijer blistavo osvijetljen i pun ljudi. Troje ili četvero sam letimice poznavao, dok su mi svi ostali zajedno s domaćinom bili nepoznati.

Maria me predstavila domaćinu govoreći: "Jedan moj prijatelj. Valjda sam ga smjela povesti?"

To me malo preplašilo jer sam vjerovao da me je najavila. No slikar mi odlučno pruži ruku i ravnodušno reče: "Sve u redu."

Druženje u atelijeru bilo je vrlo živahno i nesputano. Svatko je sjeo gdje je našao mjesto i ljudi su sjedili jedni pored drugih, a da se nisu poznavali. Također se svatko po želji služio hladnim jelima, koja su na nekoliko mjesta stajala ponuđena, te vinom i pivom, a dok su jedni tek dolazili ili bili za večerom, drugi su već palili cigare čiji se dim isprva djelomice uspijevao razići u vrlo visokoj prostoriji.

Kako se nitko nije skrbio za nas, sam sam poslužio Mariju, a zatim i sebe s nešto jela koje smo na miru blagovali za malim niskim crtačim stolom zajedno s nekim veselim čovjekom ride brade kojega oboje nismo poznavali, ali nam je on vedro i ohrabrujuće kimao.

Povremeno bi neki od onih kasnije pristiglih gostiju, za koje je nedostajalo stolova, preko naših ramena posegnuo za sendvičem sa šunkom,

67

a kada su zalihe iscrpljene, mnogi su se još žalili na glad, pa je dvoje gostiju izašlo još nešto dokupiti, za što su od svojih prijatelja molili i dobili manje novčane priloge.

Domaćin je ravnodušno promatrao veselu i pomalo bučnu zabavu, stojeći jeo kruh s maslacem i s njim i čašom vina u ruci čavrljajući obilazio goste. Ni ja se nisam zgražao nad tim nesputanim druženjem, ali mi je potihom bilo žao što se Maria ovdje očito osjećala dobro i kao kod kuće. Znao sam da su ti mladi umjetnici njezini kolege i dijelom vrlo ugledni ljudi i nisam imao nikakvo pravo poželjeti da bude drukčije. No svejedno je za mene bila lagana bol i gotovo malo razočaranje gledati kako ona zadovoljno prihvaća to ipak pomalo robusno društvo. Ubrzo sam ostao sam jer se nakon kratka objeda ona ustala i pozdravila svoje prijatelje. Dvojici prvih me predstavila, pokušavajući me uključiti u njihov razgovor, no ja sam tu zakazao. Zatim je stajala malo tu, malo tamo kod poznatih, a kako se činilo da joj ne nedostajem, povukao sam se u jedan kutak, naslonio se na zid i u miru promatrao živahno društvo. Nisam očekivao da će se Maria cijelu večer zadržati u mojoj blizini i bio sam zadovoljan da ju vidim, da s njom malo popričam, a onda ju ponovno otpratim kući. Usprkos tomu postupno me obuzimala nelagoda, a što su drugi bivali veseliji, to sam beskorisnije i otudenije stajao i tek bi mi se rijetko kad netko u prolazu obratio.

Medu gostima sam primijetio i onoga portretista Ziindela i onu lijepu ženu smeđih očiju koju su mi bili opisali kao opasnu i pomalo ozloglašenu. Činilo se daje u tom društvu dobro

poznata i većina ju je promatrala s nekom nasmiješenom prisnošću, ali zbog njezine ljepote i s nesputanim divljenjem. Zindel je također bio zgodan čovjek, visok i snažan, oštih tamnih očiju i sigurna, ponosna i nadmoćna držanja kao u razmažena muškarca sigurnog u dojam koji ostavlja. Pažljivo sam ga promatrao jer sam /a takve muškarce po prirodi gajio neko neobično zanimanje pomiješano s humorom i s malo zavisti. On je pak zadirkivao domaćina zbog manjkavosti u gošćenju.

"Čak nemaš ni dovoljno stolica", rekao je s omalovažavanjem. No domaćina to nije zasmetalo. Slegnuo je ramenima i rekao: "Srozam li se jednoga dana na razinu portretiranja i kod mene će tada biti otmjeno." Zindel zatim stade prigovarati za čaše: "Iz kante se ne pije vino. Zar još nisi čuo da uz vino idu dobre čaše?" Domaćin mu odbrusi: "Možda se i razumiješ u čaše, ali o vinu nemaš pojma. Menije ipak dobro vino draže od dobre čaše." Lijepa je žena nasmiješeno slušala, lice joj je izgledalo neobično zadovoljno i sretno, no to nije moglo potjecati od onih pošalica. Uskoro sam primijetio da je ispod stola držala ruku duboko zavučenu u lijevi rukav slikarova sakoa dok se njegova noga

68

69

lagano i nemarno poigravala njezinom. Ipak se činilo daje on prije uljudan negoli nježan, no ona se privila uza nj nekom neugodnom strašću, pa mi pogled na nju ubrzo postade nepodnošljiv.

Uostalom, uskoro je se i Ziindel oslobodi i ustade. Sada je atelijer bio već veoma zadimljen; i žene i djevojke su pušile cigarete, miješao se zvuk smijeha i glasnih razgovora, svi su se ushodali, sjedali na stolice, na kutije, na sanduke s ugljenom, na pod. Netko je svirao pikolo-flautu, a usred te buke neki je pripiti mladić skupini gostiju koji su se smijali čitao ozbiljnu pjesmu.

Promatrao sam Ziindela koji je odmjerena koraka hodao gore-dolje i ostao posve miran i trijezan. Usput sam neprestano pogledavao prema Mariji koja je s dvjema djevojkama sjedila na počivaljki dok su ih zabavljala mlada gospoda koji su s čašama vina u rukama stajali kraj njih. A što je zabava dulje trajala i bivala glasnija, mene je sve više obuzimala tuga i tjeskoba. Činilo mi se da sam sa svojim bajkovitim djetecom došao na nečisto mjesto i stadoh čekati trenutak kada će mi mahnuti i poželjeti da odemo.

Slikar Zundel stajao je sada postrance, pripalivši cigaru. Promatrao je lica i pažljivo pogledavao prema počivaljci. Uto Maria podigne pogled, točno sam to vidio, i na trenutak mu se zagleda u oči. Nasmiješio se, no ona ga je gledala čvrsto i napeto, a onda sam vidio kako je zatvorio jedno oko i upitno podignuo glavu, a ona je lagano kimnula. Tada mi u srcu postade tjeskobno i mračno. Ništa zapravo nisam znao, to je mogla biti šala, slučaj, neželjena kretnja. No to me nije utješilo. Vidio sam, postojao je sporazum između njih dvoje koji cijele večeri nisu razmijenili nijednu riječ i gotovo su se napadno držali podalje jedno od drugoga.

U tom trenutku raspršila se moja sreća i moja djetinjasta nada, ne ostavivši iza se ni najmanjega traga ni sjaja. Nije čak ostala ni čista, srdačna tuga koju bih rado ponio, već samo stid i razočaranje, odvratnost i gađenje. Da sam vidio Mariju s veselim zaručnikom ili ljubavnikom, tada bih mu zavidio i ipak se radovao. No ovo je bio zavodnik i ženskar čija se noga još prije pola sata poigravala nogom one lijepe žene smeđih očiju.

Ipak sam se pribrao. Još uvijek se moglo raditi o prividu i morao sam Mariji dati mogućnost da opovrgne moju zlu slutnju.

Otišao sam do nje i snuždeno ju pogledao u proljetno svježe, milo lice. Upitao sam: "Kasno je gospođice Marijo, smijem li vas otpratiti kući?"

Ah, tada je prvi put izgledala sputano i namješteno. Lice joj je izgubilo onaj nježni božanski dah, a i glas joj je zazvučao prikriveno i neistinito. Nasmijala se i glasno rekla: "O, oprostite, na to uopće nisam mislila. Već će me netko otpratiti. Zar već odlazite?"

70

71

Rekao sam: "Da, odlazim. Zbogom, gospođice Marijo."

Ni od kog se nisam oprostio i nitko me nije zadržavao. Polako sam se spustio dugačkim stubištem, prošao kroz dvorište i prednju zgradu. Vani sam razmišljao što da učinim, pa sam se vratio i skrio u dvorištu iza praznih kola. Tamo sam dugo čekao, gotovo jedan sat. Tada se pojavio Ziindel, bacio opušak cigare, zakopčao kaput, izašao kroz kolni ulaz, ali se opet vratio i zastao na izlaznim vratima.

Tijekom tih pet ili deset minuta neprestano me obuzimala želja da izađem iz svoga zaklona, da ga zazovem i kažem mu da je ništarija i da ga ščepam za vrat. No to nisam učinio, ostao sam pritajen u svome zaklonu i čekao. Nije dugo potrajalo kadli na stubištu ponovno začuh korake, vrata su se otvorila i izašla je Maria, osvrnula se, pošla prema izlazu i mirno primila slikara pod ruku. Brzo su se udaljili, slijedio sam ih pogledom, a onda pošao kući.

Kod kuće sam legao u krevet, ali nisam imao mira, pa sam se ponovno ustao i otišao u Engleski vrt. Tamo sam pola noći tumarao, zatim se vratio u svoju sobu i čvrsto spavao sve dok se nije već dobrano razdanilo.

Prošle sam noći bio odlučio oputovati još istoga jutra. No bio sam se prekasno probudio i sada sam tu morao provesti još jedan dan. Spakirao sam stvari i platio račun, pismom se oprostio od prijatelja,

72

u gradu sam ručao, a zatim sjeo u kavanu. Vrijeme mi se odužilo, pa sam stao razmišljati kako da provedem poslijepodne. Pritom sam počeo osjećati svoj jad. Već godinama nisam bio u tako ružnom i nedostojnom stanju da sam se plašio vremena, ne znajući kako bih ga utukao. Šetati, gledati slike, slušati glazbu, otići na izlet, odigrati partiju biljara, ništa me nije privlačilo, sve je bilo glupo, dosadno, besmisleno. A kada bih se na ulici osvrnuo, vidio sam kuće, drveće, ljude, konje, pse, kočije i sve mi je bilo beskrajno dosadno, bez draži i ravnodušno. Ništa me nije poticalo, ništa me nije radovalo niti u meni budilo zanimanje ili znatiželju.

Dok sam ispijao šalicu kave kako bih nekako utukao vrijeme i obavio neku vrstu obveze, pade mi na pamet da bih se morao ubiti. Bio sam sretan što sam našao to rješenje, pa stadoh razmišljati što mi je za to objektivno potrebno. No misli su mi bile odveć nemirne i kolebljive da bih ih mogao zadržati duže od nekoliko trenutaka. Rastreseno sam zapalio cigaru, bacio ju, naručio drugu ili treću šalicu kave, prelistavao neki časopis te na posljatku nastavio šetnju. Ponovno mi je došlo u svijest da sam želio oputovati, pa odlučili sutra to zasigurno učiniti. Pomisao na zavičaj najednom me zagrijala i na trenutke sam umjesto jasnoga gađenja osjećao pravu, čistu tugu. Sjetio sam se kako je lijepo bilo u zavičaju, kako su se tamo zeleni i modri brjegovi meko izdizali iz jezera,

73

kako je vjetar zvonio u topolama i galebovi letjeli odvažno i hirovito. Tada mi se učini da samo moram napustiti taj prokleti grad i vratiti se u zavičaj da bi prestala zla čarolija i da bih svijet ponovno mogao vidjeti u njegovu sjaju, razumjeti ga i voljeti.

Lutajući gradom i razmišljajući, izgubio sam se u uličicama staroga grada, ne znajući točno gdje sam sve dok se najednom ne nadoh pred trgovinom svoga antikvara. U izlogu je izvješten visio bakrorez, portret nekog učenjaka iz sedamnaestoga stoljeća, a uokolo su stajale stare knjige uvezane u kožu, pergament i drvo. To je u mojoj umornoj glavi probudilo nov, prolazan niz predodžaba u kojima sam žustro tražio utjehu i mogućnost odvratanja pozornosti. Bile su to ugodne, ponešto trome predodžbe o proučavanjima i redovničkom životu, o spokojnoj, rezigniranoj i pomalo prašnjavoj tihoj sreći uz stolnu svjetiljku i miris knjiga. Da bih tu prolaznu utjehu na trenutak zadržao ušao sam u trgovinu u kojoj me odmah dočeka onaj ljubazni pomoćnik. Zavojitim stubama poveo me na gornji kat na kojem je

nekoliko velikih prostoriya bilo ispunjeno do stropa visokim policama s knjigama. Mudraci i pjesnici mnogih razdoblja tužno su me gledali slijepim knjiškim očima, a šutljivi je antikvar samo stajao, čekao i skromno me promatrao.

Tada dođoh na pomisao da toga tihog čovjeka pitam za utjehu. Pogledao sam u njegovo dobroćudno, otvoreno lice i rekao: "Recite mi, molim vas, što da

74

čitam. Vi zacijelo znate gdje se može naći nešto utješno i ljekovito; vi izgledate dobro i utješeno."

"Jeste li bolesni?" upitao je tiho.

"Pomalo", rekao sam.

Nato on reče: "Je li loše?"

"Ne znam. To je taedium vitae"

Tada njegovo jednostavno lice poprimi silnu ozbiljnost. Rekao je ozbiljno i dojmljivo: "Znam dobar način za vas."

A kada sam ga očima upitao, on stade govoriti, pripovijedajući mi o zajednici teozofa kojoj je pripadao. Štošta mi nije bilo nepoznato, a ipak ga nisam mogao slušati s pravom pozornošću. Čuo sam samo blag, dobronamjeran, srdačan govor, rečenice o karmi, rečenice o ponovnu rođenju, a kada je zastao i gotovo zbunjeno ušutio, nisam znao što bih odgovorio. Napokon sam upitao može li mi preporučiti knjige u kojima te stvari mogu proučiti. Odmah mi je donio mali katalog teozofskih knjiga.

"Koju da pročitam?" upitao sam nesigurno.

"Temeljna je knjiga nauk gospode Blavatskv", rekao je odlučno.

"Nju mi dajte!"

Ponovno se zbunio. "Nemam ju ovdje, morao bih ju za vas naručiti. Ali - knjiga ima dva podebela sveska i njezino čitanje iziskuje strpljivost. Usto je nažalost i veoma skupa, stoji preko pedeset maraka. Da vam ju pokušam nabaviti na posudbu?"

75

VkNc, hvala, naručite miju!"

Zapisao sam mu svoju adresu, zamolio ga da mi knjigu pošalje pouzećem, oprostio se od njega i otišao.

Već tada sam znao da mi "tajni nauk" neće pomoći. Samo sam želio antikvara malo obradovati. A i zašto ne bih nekoliko mjeseci prosjedio nad svescima gospode Blavatskv? Također sam slutio da ni moje druge nade neće biti trajnije. Slutio sam da su u mom zavičaju sve stvari postale sive i zagasite i da će tako biti svuda kamo pođem.

Ta me slutnja nije iznevjerila. Izgubljeno je nešto čega je prije bilo na svijetu, neki nevin miris i draž i ne znam mogu li se oni vratiti.

(1908.)

Zaruke

76

u

Jelenskoj ulici skromna je trgovina rube-nine koja, kao i njezino susjedstvo, opstoji netaknuta mijenama novoga doba i ima dovoljno posjeta. Tamo se svakom kupcu, pa i ako već dvadeset godina redovito navraća, još uvijek na odlasku kaže: "Počastite me opet svojim dolaskom", a tamo, kao stari kupci, svraćaju još dvije ili tri žene koje svoje potrebe za običnim i upletenim vrpčama izražavaju u laktima, pa ih u toj mjeri i poslužuju. Kupce poslužuje jedna neudana kći iz kuće ijedna zaposlena prodavačica, sam vlasnik od jutra je do večeri u trgovini i neprestano je zaposlen, ali nikada ne izgovori ni riječ. Moglo bi mu biti sedamdesetak godina, vrlo je niska rasta, ljupkih ružičastih obraza i kratko podšišane sijede brade, a na možda već odavno ćelavoj glavi uvijek nosi okruglu krutu kapu s cvijećem i ukrasnim vrpčama

izvezenim od stramina. Zove se Andreas Ohngelt i pripada pravim, časnim starosjediocima grada.

Na tom šutljivom trgovčiču nitko ne vidi ništa posebno jer već desetljećima isto izgleda i ne čini se da sada stari kao što ni prije nije izgledao mlade.

77

I

No, i Andreas Ohngelt bio je nekoć dječak i mladić, a upitate li ljude, možete saznati da su ga prije mnogo godina zvali "mali Ohngelt" i da je protiv svoje volje uživao izvjesnu slavu. Jednom, prije otprilike trideset i pet godina, čak je doživio i "priču" za koju je znao svaki žitelj Gerbesaua, premda ju sada nitko više ne želi pripovijedati ni slušati. Bila je to priča o njegovim zarukama.

Mladi je Andreas još u školi bio nesklon bilo kakvim razgovorima i druženju, osjećao je da je svugdje suvišan i da ga svatko promatra i bio je dovoljno plah i skroman da svakomu unaprijed popusti i ustupi mjesto. Pred učiteljima je osjećao duboko poštovanje, a pred prijateljima strah pomiješan s divljenjem. Nikad ga se nije viđalo na ulici i na igralištima, samo rijetko na kupanju u rijeci, a zimi bi se svaki put trgnoo i sagnuo čim bi vidio nekog dječaka kako diže grudu snijega. No zato se krišom kod kuće zadovoljno i nježno igrao preostalim lutkama svoje starije sestre i dječjim dućanom na čijoj je tezulji vagao brašno, sol i pijesak i pakirao ih u vrećice da bi ih zatim ponovno mijenjao jedne za druge, praznio ih, pa ih iznova pakirao i vagao. Također je majci pomagao u lakšim kućanskim poslovima, umjesto nje odlazio u kupovinu ili u malenom vrtu na salati trijebio puževe.

Školski su ga drugovi često kinjili i zadirkivali, no kako se nikada nije razljutio i gotovo ništa nije zamjerao, živio je sve u svemu lakim i prilično zadovoljnim životom. Prijateljstvo i osjećaje, koje nije nalazio i nije mogao pružiti svojim vršnjacima, davao je svojim lutkama. Rano je ostao bez oca, bio je dijete vremešnih roditelja, a majka je vjerojatno željela da bude drukčiji, ali ga ni u čem nije sprječavala i prema njegovoj je poslušnoj privrženosti osjećala pomalo sažaljivu ljubav.

To donekle podnošljivo stanje trajalo je ipak samo dotle dok mali Andreas nije svršio školu i nauk koji je odslužio na gornjem trgu u Dierlammovu dućanu. Nekako u to vrijeme, kad mu je bilo kojih sedamnaest godina, njegova je nježnosti žedna ćud krenula drugim stazama. Taj sitni i plahi dječčić sve više se stao zagledati u djevojke i u srcu je po-dignuo oltar ljubavi prema ženama na kojem je vatra to više plamtjela što su tužnije bile njegove zaljubljenosti. Za upoznavanje i promatranje djevojaka svake dobi bilo je prigoda na pretek jer se mladi Ohngelt po svršetku naukovanja zaposlio u tetinoj trgovini rubenine koju će poslije od nje preuzeti. Tu su iz dana u dan navraćala djeca, školarke, mlade gospođice i stare usidjelice, služavke i gospode, prekapale po vrpcama i platnima, birale našivke i uzorke za vez, hvalile i kudile, cjenkale se i mijenjale kupljenu robu.

78

79

Svemu tomu pribivao je mladić uljudno i plaho, izvlačio ladice, penjao se i spuštao dvostrukim ljest-vama, robu rasprostirao i ponovno spremao, bilježio narudžbe i odgovarao na pitanja o cijeni i svakih pet dana bio je zaljubljen u neku drugu od svojih mušterija. Crveneći se, hvalio je ukrasne vrpce i vunu, drhtavom rukom ispisivao je račune, srce mu je tuklo dok bi nekoj lijepoj djevojci na odlasku pridržavao vrata i izgovarao poziv da ih opet počasti svojim dolaskom.

Da bi svojim ljepoticama bio simpatičan i ugodan Andreas je usvojio otmjene i birane manire. Svakoga je jutro brižljivo češljao svoju svijetlo-plavu kosu, odjeću je i rublje držao vrlo čisto i nestrpljivo iščekivao da mu porastu brčići koji su polako izbijali. Pri dolasku kupaca naučio se elegantno nakloniti, kod pokazivanja robe naučio se lijevom nadlanicom podbočiti na pult i stajati samo na jednoj i pol nozi i postao je pravi majstor u smiješenju, doskora njime

ovladavši u rasponu od diskretna osmjehivanja do iskrene ozarenosti. Osim toga neprestano je tragao za novim lijepim frazama koje su se najčešće sastojale od priloga i koje je neprestano obogaćivao novima i ljepšima što ih je naučio i smislio. Kako je po prirodi bio nespretn i plah u govoru, a i prije bi rijetko kad izgovorio cjelovitu rečenicu sa subjektom i predikatom, sada je pomoć našao u tom neobičnom vokabularu i

80

naviknuo se, odrekavši se smisla i razumljivosti svojih riječi, sebi i drugima stvarati privid svojevrsne rječitosti.

Ako bi netko rekao: "No, danas je prekrasno vrijeme", mali bi Ohngelt odgovorio: "Svakako - o da - jer s dopuštenjem - dakako -." Ako bi mušterija upitala je li ta lanena tkanina također izdržljiva, on bi rekao: "O, kako da ne, bez sumnje, takoreći, sasvim pouzdano." A ako bi se tko zanimao za njegovo zdravlje, uzvratilo bi: "Hvala, pokorno javljam - posve dobro - drago mi je -." U osobito važnim i dostojanstvenim situacijama nije se ustručavao ni izraza poput "sveudilj, ali jamačno, usuprot tomu". Pritom bi se cijelim tijelom, od nagnute glave do vrška nožnih prstiju, koje je lagano pomicao, sav pretvorio u uho, uljudnost i izričaj. No najrječitije je govorio njegov razmjerno dug vrat koji je bio mršav i žilav i opremljen začuđujuće velikom i pokretnom Adamovom jabučicom. Kada je mladi čeznutljivi trgovački pomoćnik u stakatu izgovarao neki od svojih odgovora, ostavljao je dojam da se trećina njega sastoji od grkljana. Priroda svoje darove ne dijeli bez smisla, pa ako je poveliki Ohngeltov vrat možda i bio u nesrazmjeru s njegovom vještinom govora, on je kao imetak i zaštitni znak strasna pjevača imao tim veće opravdanje. Andreas je bio velik ljubitelj pjevanja. Ni najuspjeliji kompliment, ni najotmjenija trgovačka

81

manira, ni najganutiji "jamačno" i "zacijelo" možda ga u dubini duše nisu znali tako razgaliti kao pjevanje. Ta je nadarenost tijekom školovanja ostala skrivena, ali se nakon završena mutiranja sve ljepše razvijala, premda samo u potaji. Jer ne bi bilo u skladu s Ohngeltovom strašljivo plahom zbnjenoš-ću daje u svojoj potajnoj radosti i umjetnosti uživao drukčije doli u najvećoj skrovitosti.

Navečer, dok bi između objeda i polaska na počinak neko vrijeme boravio u svojoj sobici, pjevušio je u tami pjesme i uživao u lirskim ushićenjima. Glas mu je bio prilično visok tenor, a ono što mu je nedostajalo od školovanja nastojao je nadoknaditi temperamentom. Oko mu se vlažno krijesilo, glava s lijepim razdjeljkom u kosi naginjala se unatrag prema zatiljku, a Adamova je jabučica poskakivala slijedeći tonove. Omiljena mu je pjesma bila "Kada laste domu svome lete". Kod kitice "Rastanak, ah, bolan je rastanak" tonove je izdržavao dugo i drhtavo i katkad bi mu u očima zaiskrile suze.

U poslovnoj je karijeri napredovao krupnim koracima. Postojao je plan da ga se na još nekoliko godina pošalje u neki veći grad. No u tetinoj trgovini ubrzo je postao toliko potreban da ga ona više nije puštala od sebe, a kako je poslije trebao naslijediti trgovinu, njegova je vanjska dobrobit bila zajamčena za sva vremena. Drukčije je bilo s čežnjom

82

njegova srca. Za sve djevojke svoje dobi, napose za one zgodne, unatoč svojim pogledima i naklonima bio je tek smiješan lik. U sve njih bio je zaljubljen i svaku bi bio uzeo koja bi prema njemu učinila samo jedan korak. Ali nijedna nije učinila taj korak premda je on, malo-pomalo, svoj govor obogatio naj-učenijim frazama, a odijevanje najugodnijim predmetima. Pa ipak, postojala je iznimka, samo ju on nije primjećivao. Gospođica Paula Kircher, zvana Kir-cherpaulica, uvijek je prema njemu bila ljubazna i činilo se da ga ozbiljno shvaća. Doduše, nije bila ni mlada ni zgodna, štoviše nekoliko godina starija od njega i prilično neugledna, no inače vrijedna i cijenjena djevojka iz imućne obrtničke obitelji. Kada bi ju Andreas na ulici pozdravio, zahvalila bi se pristojno i ozbiljno, a kada bi došla u trgovinu, bila je ljubazna, jednostavna i skromna, olakšavala mu je posluživanje, a njegove je trgovačke

izraze pažnje primala s punom ozbiljnošću. Zato ju je on rado viđao i imao u nju povjerenja, ali je prema njoj bio veoma ravnodušan, pa se tako našla u malome broju neudanih djevojaka na koju izvan trgovine nije mislio.

Svoje je nade polagao čas u dobre, nove cipele, čas u lijep rubac oko vrata, a da i ne spominjemo brčić koji je polagano izbijao i koji je čuvao kao oči u glavi. Napokon je od nekog trgovačkog putnika

83

kupio i zlatan prsten s velikim opalom. Bilo mu je tada dvadeset i šest godina.

No kada je navršio tridesetu, a oko bračne je luke još uvijek plovio u čeznutljivoj daljini, majka i teta smatrale su nužnim da se poticajno umiješaju. Teta, koja je već bila u poodmaklim godinama, učinila je prvi korak ponudom da mu još za svoga života ustupi trgovinu, ali tek na dan njegova vjenčanja s nekom čestitom kćeri iz Gerbesaua. To je i za majku bio znak za napad. Razmotrivši različite mogućnosti, zaključila je da se njezin sin mora učlaniti u neko društvo kako bi bio više u doticaju s ljudima i naučio se ophoditi sa ženama. A kako je dobro poznavala njegovu ljubav prema pjevanju, nakani ga upecati na tu udicu te mu predloži da se učlani u pjevačko društvo.

Usprkos svome zazoru od društva Andreas je u osnovi bio suglasan. No umjesto pjevačkoga društva, on predloži crkveni zbor jer mu se ozbiljnija glazba više sviđala. Pravi je, međutim, razlog bio taj stoje u crkvenome zboru pjevala Margret Dierlamm. Ona je bila kći Ohngeltova bivšeg obrtničkog majstora, bila je zgodna i vesela djevojka malo preko dvadeset godina i Andreas je odnedavna bio u nju zaljubljen jer već duže vrijeme za njega nije bilo nijedne neudane vršnjakinje, barem ne zgodne.

Protiv crkvenoga zbora majka nije imala što prigovoriti. Taj zbor, doduše, nije imao ni upola toliko

84

večernjih druženja i zabava kao pjevačko društvo, ali je zato članstvo bilo kudikamo jeftinije, a djevojaka iz dobrih kuća koje će Andreas viđati na probama i nastupima i tu je bilo dovoljno. I tako se ona istoga trena s gospodinom sinom zaputi zborovodi, nekom starom učitelju koji ih je ljubazno primio.

"Dakle, gospodine Ohngelt", rekao je, "htjeli biste s nama pjevati?"

"Da, sigurno, molim lijepo..."

"Jeste li već prije pjevali?"

"O, da, to jest, donekle..."

"No onda, napravimo probu. Otpjevajte nam bilo koju pjesmu koju znate naizust."

Ohngelt se zacrvnio poput dječaka i nikako nije htio početi. Učitelj je, međutim, ustrajao i na posljetku se gotovo razljutio, pa Andreas napokon prevlada strah i rezignirano pogledavši majku, koja je spokojno sjedila, on zapjeva svoju omiljenu pjesmu. Pjesma gaje ponijela, pa je prvi stih otpjevao tečno.

Dirigent mu mahne daje dovoljno. Ponovno je bio vrlo uljudan i reče daje to, doduše, veoma zgodno otpjevao te, kako primjećuje, daje to izveo con amore, no da je možda ipak nadareniji za svjetovnu glazbu i ne bi li se ipak okušao u pjevačkom društvu. Gospodin Ohngelt već je htio izmucati neki zbunjeni odgovor, no tada se majka stade za njega zauzimati. Reče kako on doista lijepo pjeva i da je

85

sada bio samo malo zbunjen te da bi veoma voljela da ga primi jer je pjevačko društvo nešto sasvim drugo i nije tako otmjeno, a ona svake godine plaća lukno, ukratko, ako bi gospodin učitelj bio tako dobar, barem na probni rok, a poslije će se već vidjeti. Starije gospodin još dvaput pokušao umirujućim riječima objasniti da crkveno pjevanje nije zabava i daje na orguljaškome podiju ionako već pretijesno, no majčinska je rječitost na posljetku ipak pobijedila. Vremešnomu se dirigentu još nikada nije dogodilo da se čovjek u dobi od preko

trideset godina javi za pjevanje i sa sobom povede majku kao potporu. Koliko god mu je neobična i zapravo nelagodna bila ta prinova u zboru, taj mu je slučaj potajice ipak godio, premda ne radi same glazbe. Naručio je Andreasa na iduću probu i sa smiješkom se s njima oprostio.

U srijedu se mali Ohngelt na vrijeme pojavio u učionici u kojoj su se održavale probe. Uvježbavao se koral za blagdan Uskrsa. Pjevači i pjevačice, koji su polako pristizali, vrlo su ljubazno pozdravljali novoga člana i svi su bili tako vedre i raspoložene naravi da se Ohngelt osjetio sretnim. Tu je bila i Margret Dierlamm, pa je i ona, ljubazno se smiješeći, kimnula pozdravljajući pridošlicu. Katkada je iza sebe jasno čuo smijuljenje, no bio je već naviknut da ga ljudi smatraju pomalo smiješnim i nije se dao smesti. No začudilo gaje suzdržano ozbiljno

86

držanje Kircherpaulice koja je također bila prisutna i čak se, kako je ubrzo primijetio, ubrajala među uglednije pjevačice. Prema njemu je inače uvijek iskazivala ugodnu ljubaznost, a sada je upravo ona bila neobično hladna i činilo se kao da je gotovo zgranuta činjenicom da se on ovamo probio. Ali, što ga se ticala Kircherpaulica?

Prilikom pjevanja Ohngelt se vladao nadasve oprezno. Doduše, još iz škole je imao neku blagu predodžbu o notama, pa je pojedine taktove prigušenim glasom pjevao za ostalima, no sve u svemu osjećao se nesigurnim u svoje umijeće i tjeskobno je sumnjao da će to ikada biti drugačije. Dirigent, kojega je njegova zbunjenost nasmijavala i ganula, bio je prema njemu obziran i na odlasku mu čak rekao: "S vremenom će već biti bolje ako malo ubrzate." Cijele večeri Andreas je imao zadovoljstvo da može biti u blizini Margret i često ju pogledavati. Mislio je na to kako su prigodom javnoga pjevanja prije i poslije bogoslužja na koru tenori postavljeni odmah iza djevojaka i zamišljao je užitak kada će za Uskrs i u svim budućim prigodama stajati tako blizu gospođice Dierlamm i bez straha ju moći promatrati. Tada mu sinu bolna pomisao kako je malen i niska rasta i da stojeći između ostalih pjevača neće ništa vidjeti. S velikom mukom i silno mucajući jednomu je članu zbora objasnio svoj budući nezavidni položaj na koru, ne navodeći, dakako, pravi

87

razlog svojih briga. Tada ga kolega smijući se umiri, rekavši mu kako će mu on već pomoći da se izbori za ugledno mjesto.

Po završetku probe svi su se razišli, skoro se i ne pozdravivši. Neka su gospoda pratila dame kućama, drugi su zajedno otišli na čašu piva. Ohn-gelt je ostao sam i jadan na trgu ispred mračne školske zgrade, potištena pogleda slijedio je ostale, a napose Margret, i izgledao razočarano kada je kraj njega prošla Kircherpaulica, a on skinuo šešir i rekao: "Idete li kući? Onda nam je isti put i možemo zajedno ići." Zahvalno joj se priključio i vraćao se uz nju kući vlažnim, ožujski prohladnim ulicama, ne prozborivši s njom ništa osim pozdrava za laku noć. Idućega je dana u trgovinu ušla Margret Dier-lamm i on ju je smio poslužiti. Dodirivao je svaku tkaninu kao da je svilena, a mjerilom mahao kao gualom, u svaku je sitnu uslugu unosio osjećaj i ljupkost i potiho se usudio nadati da će ona reći neku riječ o jučer i o zboru i o probi. Doista je to i učinila. Već na samom izlasku upita ga: "Za mene je bila potpuna novost da i vi pjevate, gospodine Ohngelt. Već dugo pjevate?" I dok je on uz lupanje srca nekako istisnuo: "Da - štoviše tek tako - s dopuštenjem", ona, lagano kimnuvši, nestane na ulici. "Vidi, vidi!" pomislio je u sebi i stao sanjariti o budućnosti, pa je, vraćajući robu, po prvi put u svom

88

životu zabunom pomiješao poluvunene ukrasne vrpce s onima od čiste vune.

U međuvremenu se sve više bližilo uskrsno doba, a kako je crkveni zbor trebao pjevati i na Veliki petak i na Uskrsnu nedjelju probe su se održavale više puta tjedno. Ohngelt je uvijek dolazio na vrijeme, zdušno se trudeći da ništa ne pokvari, i svi su prema njemu bili blagonakloni. Činilo se da samo Kircherpaulica njime nije odveć zadovoljna, a to mu nije bilo

drago jer ona je napokon bila jedina dama u koju je imao puno povjerenje. Redovito se događalo da se uz nju vraćao kući jer, doduše, oduvijek mu je bila potajna želja i odluka da Margret ponudi svoju pratnju, ali za to nikada nije smogao hrabrosti. I tako je onda išao s Paulicom. Isprva na povratku kući ne bi progovorili ni riječ. No idući gaje put Kircherica pozvala na red upitavši zastoje tako šutljiv i boji lije se?

"Ne", promućao je uplašeno, "to ne - štoviše - zacijelo ne - naprotiv."

Tiho se nasmijala i upitala: "A kako vam ide pjevanje? Raduje li vas to?"

"Da, svakako - veoma - naravno."

Zavrtjela je glavom i tiho rekla: "Zar se s vama doista ne može razgovarati, gospodine Ohngelt? Vi izbjegavate svaki odgovor."

Bespomoćno ju je pogledao i zamućao.

"Govorim to u dobroj namjeri", nastavila je. "Zar ne vjerujete?"

89

Žestoko je zakimao glavom.

"No, onda! Ne možete li ništa drugo reći osim kako to [jamačno i s dopuštenjem i tomu slično?]"

"Da, mogu, svakako, iako - doduše."

"Da iako i doduše. Recite, navečer sa svojom gospodom majkom i s tetom također govorite njemački, ili ne? Onda to činite i sa mnom i s drugim ljudima. Tada bismo ipak mogli voditi nekakav smislen razgovor. Zar ne želite?"

"No da, želim - zacijelo -"

"Onda dobro, pametno od vas. Sada ipak mogu s vama razgovarati. Naime, htjela bih nešto reći."

Sada je razgovarala s njim onako kako nije bio naviknut. Pitala gaje što zapravo traži u crkvenom zboru kada ne zna pjevati i gdje su skoro svi mladi od njega. I zar ne primjećuje da mu se tamo ponekad rugaju i tomu slično. No, što ga je sadržaj njezina govora više ponižavao, to je jače osjećao dobrodušnost i dobronamjernost njezina uvjeravanja. Pomalo plačljivo se kolebao između hladnoga odbijanja i ganute zahvalnosti. U međuvremenu su stigli pred kuću Kircherovih. Paula mu je pružila ruku i ozbiljnim glasom rekla:

"Laku noć, gospodine Ohngelt, i nemojte što zamjeriti. Idući put nastaviti ćemo razgovor, vrijedi?"

Zbunjeno je pošao kući i koliko god ga je boljelo misliti na stvari koje mu je otkrila, toliko mu je novo i utješno bilo stoje netko s njim razgovarao tako prijateljski, ozbiljno i dobronamjerno.

Na povratku kući s iduće probe već je uspijevao razgovarati prilično njemačkim jezikom, otprilike onako kao kod kuće s majkom, a s tim uspjehom rasla mu je i hrabrost i pouzdanje. Iduće se večeri već toliko ohrabrio da se pokušao povjeriti, čak je bio napola odlučan imenom spomenuti gospođicu Dierlamm jer je od Pauličine upućenosti u njegovu tajnu i od njezine pomoći očekivao nemoguće. No nije mu dopustila da do toga dođe. Njegova je priznanja iznenada prekinula i rekla: "Želite se oženiti, zar ne? To je i najmudrije što možete učiniti. Ta već imate dovoljno godina."

"Godina, da", rekao je snuždeno. No ona se samo nasmijala, a on se neutješeno vratio kući. Sljedeći put ponovno je zapodjenuo istu temu. Paulica je samo uzvratila da on mora znati koga želi; izvjesno je samo to, rekla je, da mu uloga koju ima u pjevačkom zboru ne može biti od pomoći jer će mlade djevojke kod ljubavnika sve lakše podnijeti osim da ispada smiješan. Duševne boli koje su mu te riječi zadale na kraju su ustuknule pred uzbuđenjem i pripremama za Veliki petak kada se Ohngelt po prvi put trebao pojaviti u zboru na crkvenome koru. Toga se jutra osobito brižljivo odjenuo i s ulaštenim cilindrom rano došao u crkvu. Pošto su mu odredili njegovu

90

mjesto, još jednom se okrenuo prema onome kolegi koji mu je obećao pomoć pri podjeli mjesta. Doista se činilo da nije na to zaboravio, pa je mahnuo orgu-ljaškome pomoćniku, a ovaj je, smijuljeći se, donio malu klupčicu, stavio ju na Ohngeltovo mjesto za stajanje, podignuo na nju maloga čovjeka, pa je on sada, mogavši vidjeti i biti viđen, uživao u istim prednostima kao i rastom najviši tenori. Samo, takvo stajanje bilo je naporno i opasno, morao je točno održavati ravnotežu i oblijevao gaje znoj pri pomisli da bi se mogao prevrnuti i slomljenih se nogu srušiti među djevojke postavljene uz ogradu jer orgu-ljaški je podij u uskim, vrlo strmim terasama bio nagnut nadolje prema brodu crkve. No zauzvrat je imao zadovoljstvo da iz tjeskobne blizine može lijepoj Margret Dierlamm gledati u zatiljak. Kada je pjevanje i cijela misa bila gotova osjećao se iscrpljeno i duboko je odahnuo kada su se vrata otvorila i zazvonila crkvena zvona.

Idućega mu je dana Kircherpaulica prigovorila da njegovo umjetno povišeno mjesto izgleda veoma oholo i čini ga smiješnim. Obećao je da se ubuduće više neće stidjeti svoga zdepastog tijela, ali je idućega jutra na blagdan Uskrsa želio još posljednji put upotrijebiti klupčicu, već i radi toga da ne uvrijedi gospodina koji mu ju je ponudio. Nije se usudila upitati ga zar ne vidi daje onaj klupčicu donio samo zato da bi se s njim našalio. Vrteći glavom pustila mu

92

je na volju i u jednakoj mjeri bila ljuta zbog njegove gluposti koliko i ganuta njegovom bezazlenošću.

Na Uskrsnu nedjelju u crkvenom je zboru bilo još za stupanj svečanije nego nedavno. Izvođena je teška glazba i Ohngelt je odvažno balansirao na svojoj klupčici. No pred kraj korala s užasom je primijetio da mu se ona pod nogama počinje tresti i klimati. Nije mogao ništa učiniti osim se umiriti i ako je moguće izbjeći pad preko terase. To mu je i uspjelo i umjesto skandala i nesreće nije se dogodilo ništa osim što se tenor Ohngelt uz tihu škripu polako snizio i prestravljena lica, tonući, nestao iz vida. Dirigent, brod i galerija crkve i lijepi zatiljak plavokose Margert jedno za drugim nestajalo mu je iz vidokruga, no on se ipak neozlijeđen prizemljio, a u crkvi osim kolega pjevača, koji su se cerili, samo je dio muške školske mladeži, koja je sjedila u blizini, primijetio taj događaj. Nad poprištem njegova poniženja, pobjedonosno kličući, razlijegao se uskrsni koral lijepe umjetnosti.

Kada je praćen završnim orguljanjem puk napustio crkvu, zbor je ostao zajedno na svojoj tribini, još malo čavrljajući jer su sutra, na Uskrsni ponedjeljak, kao i svake godine trebali poći na svečani izlet. Od toga izleta Andreas Ohngelt od samoga je početka mnogo očekivao. Sada je čak skupio hrabrosti upitati gospođicu Dierlamm kani li i ona ići i to je pitanje prevalio preko usta bez mnogo muke.

93

"Da, naravno da ću ići", rekla je mirno lijepa djevojka, a zatim dodala: "Inače, niste li se maloprije ozlijedili?" Pritom se tako zagrnula od suzdržana smijeha da se udaljila, ne čekajući odgovor. U istom trenutku prema njemu je pogledala Paulica sućutnim i ozbiljnim pogledom koji je još pojačao Ohngeltovu zbunjenost. Njegova na trenutak razbuktala hrabrost jednako se brzo ponovno ugasila; da o izletu prije toga nije razgovarao s mamom i daju nije već pozvao da im se pridruži, sada bi najradije bio odustao od izleta, od zbora i od svih svojih nada.

Uskrsni je ponedjeljak bio modar i sunčan, a u dva sata gotovo svi članovi pjevačkoga zbora s ponekim gostima i rođacima okupili su se iznad grada u drvoredu ariša. Ohngelt je poveo majku. Večer uoči bio joj je priznao da je zaljubljen u Margret i da, doduše, gaji slabašne nade, no da od majčine potpore i popodnevnoga izleta ipak još ponešto očekuje. Koliko god je svom dječaku nastojala priuštiti najbolje, ipak joj se Margret činila premladom i odveć zgodnom za njega. Moglo se barem pokušati; najvažnije je bilo da Andreas uskoro dobije ženu, već i zbog same trgovine.

Pošli su bez pjesme jer je uspon po šumskome putu bio prilično strm i naporan. Gospoda je Ohngelt unatoč tomu našla još dovoljno pribranosti i daha da svom sinu ozbiljno utuvi u glavu još posljednja pravila ponašanja tijekom idućih sati, a zatim je

94

s gospodom Dierlamm zapodjenula veseo razgovor. Margretina majka, mučeći se da na usponu uz brijeg sačuva i nešto zraka za najnužnije odgovore, mogla je čuti čitav niz ugodnih i zanimljivih stvari. Gospoda Ohngelt počela je s predivnim vremenom, zatim prešla na hvaljenje crkvene glazbe, odavanje priznanja krepkosti gospode Dierlamm i divljenje Margretinoj ljetnoj opravi, malo se zadržala na toj temi, a onda napokon stala opisivati začuđujući uspon koji je posljednjih godina doživjela trgovina rubeninom njezine šurjakinje. Gospodi Dierlamm nije preostalo drugo doli da pohvali mladoga Ohn-gelta koji pokazuje tako mnogo ukusa i trgovačkih sposobnosti što je njezin muž primijetio i priznao još prije mnogo godina u vrijeme Andreasova naukovanja. Tako polaskana, ushićena je majka odgovorila napola uzdahnuvši. Doista, rekla je, Andreas je vrijedan i daleko će dogurati, a i krasna trgovina tek što nije njegovo vlasništvo, no žalosna je ta njegova plahost pred ženama. S njegove strane ne nedostaje ni volje ni vrlina poželjnih za vjenčanje, ali mu nedostaje samopouzdanja i poduzetnosti.

Gospoda Dierlamm sada je stala tješiti zabrinutu majku i premda joj nije bilo ni na kraj pameti pomisliti na svoju kćer, uvjerala ju je da bi veza s Andreasom svakoj neudanoj kćeri u ovome gradu mogla biti samo dobrodošla. Te je riječi gospoda Ohngelt upijala kao med.

95

U međuvremenu je Margret daleko odmakla s drugim mladim ljudima iz društva, a tome malenom krugu najmlađih i najveselijih pridružio se i Ohn-gelt premda ih je svojim kratkim nogama teškom mukom sustizao.

I opet su prema njemu svi bili iznimno ljubazni jer je za te šaljivce strašljivi čovječuljak zaljubljenih očiju bio kao naručen. I lijepa je Margret u tome sudjelovala i svoga obožavatelja prividnom ozbiljnošću sve više i više uvlačila u razgovor, pa se on od sretna uzbuđenja i progutanih dijelova rečenica sav zažario.

No užitak nije dugo potrajao. Postupno je siročić ipak primijetilo da mu se iza leđa smiju, a premda je to znao podnositi ipak se snuždio i ponovno izgubio nadu. Ipak se trudio da se to na njemu što manje primijeti. Razdraganost onih mladih ljudi rasla je svakih četvrt sata, a on se usiljeno smijao zajedno s njima to većim grohotom što je jasnije uočavao da su sve šale i aluzije bile smišljene na njegov račun. Napokon je najdrskiji među mladićima, neki visoki ljekarski pomoćnik, zadirkivan]a okončao vrlo grubom šalom.

Upravo su prolazili pokraj nekog lijepog starog hrasta i ljekarnik se ponudi da će pokušati rukama dohvatiti najnižu granu visokoga drveta. Postavio se i nekoliko puta skočio u visinu, ali nije bilo dovoljno, pa su ga gledatelji, stojeći uokolo u polukrugu,

96

počeli ismijavati. Tada mu pade na pamet da s pomoću šale povrati poljuljanu čast, a drugoga da iz-vrgne ruglu. Iznenada zgrabi maloga Ohngelta oko struka, podigne ga u visinu, tražeći od njega da uhvati granu i za nju se drži. Zatečeni Ohngelt bio je bijesan i zasigurno ne bi na to pristao da se u svom teškom položaju nije bojao pada. Stoga je zgrabio granu i za nju se grčevito uhvatio; no čim je njegov nosač to primijetio, on ga pusti, pa je Ohngelt sada, okružen smijehom mladeži, bespomoćno visio visoko na grani, koprcajući se nogama i bijesno vičući.

"Dolje!" vikao je žestoko. "Da ste me odmah spustili!"

Glas mu je pucao i osjećao se posve uništenim i vječno osramoćenim. No ljekarnik mu je rekao da se prvo mora iskupiti i svi to stadoše bučno odobravati.

"Morate se iskupiti", povikala je i Margret Dierlamm.

Tomu se ipak nije mogao oduprijeti.

"Dobro, dobro", povikao je, "samo brzo!"

Njegov mučitelj sada održi kratak govor, spomenuvši daje gospodin Ohngelt već tri tjedna član crkvenoga zbora, a da ga još nitko nije čuo pjevati. A sada ga se ne može osloboditi iz njegova visokog i opasnog položaja prije nego ovom skupu otpjeva pjesmu.

Tek što je završio, Andreas već zapjeva jer je osjećao da ga izdaje snaga. Napola jecajući pjevao

97

je: "Sjećaš li se onog sata" - i još nije završio ni prvu kiticu, a već je morao ispustiti granu te se krik-nuvši stropoštao na tlo. No sad su se svi uplašili jer da je slomio nogu sigurno bi ga svi s kajanjem sa-žalijevali. Međutim, on se, doduše, blijed, ali neozlijeđen ponovno ustane, pokupi svoj šešir, koji je ležao pokraj njega u mahovini, brižljivo ga stavi na glavu i šutke krene natrag - istim onim putom kojim su došli. Iza prvoga zavoja sjeo je uz rub ceste, pokušavajući se odmoriti.

Tu ga je našao ljekarnik koji se nečiste savjesti za njim došuljao. Zamolio ga je za oprost, ali nije dobio odgovor.

"Doista mi je veoma žao", rekao je još jednom molećivo, "zasigurno nisam mislio ništa loše. Molim vas, oprostite mi i pridružite nam se opet!"

"Sve je u redu", rekao je Ohngelt odmahujući rukom, a ljekarnik se nezadovoljan udaljio. Malo poslije polako je pristigao i drugi dio društva sa starijim ljudima i dvjema majkama.

Ohngelt je prišao majci i rekao:

"Hoću kući."

"Kući? Ali zašto? Zar se nešto dogodilo?"

"Nije. Ali nema svrhe, sada to pouzdano znam."

"Je li? Zar si dobio košaricu?"

"Ne. Ali znam..."

Prekinula ga je i pavela sa sobom.

"Ne izvodi sada gluposti! Ići ćeš s nama i sve

98

će biti dobro. Kada budemo pili kavu posjest ću te pokraj Margret, pazi."

Potišteno je zavrteo glavom, ali je poslušao i pošao s njima. Kircherpaulica je pokušala s njim započeti razgovor, ali je morala odustati jer je on šutke zurio ravno preda se lica tako razdražena i ogorčena kakvo u njega još nitko nije vidio.

Nakon pola sata društvo je stiglo do odredišta izleta, nekog zaselka u šumi čija je gostionica bila poznata po dobroj kavi i u blizini kojega su se nalazile ruševine dvorca vitezova pljačkaša. U vrtu gostionice, već odavno pristigla mladež zabavljala se živahnim igrama. Sada su iz kuće iznijeti i spojeni stolovi, mladi su donijeli stolice i klupe; prostri su čisti stolnjaci i postavljen pribor za jelo te naručeni pladnjevi sa šalicama, vrčevima, tanjurima i pecivom.

Gospoda Ohngelt doista je uspjela sina posjesti uz Margret. On, međutim, nije koristio tu prednost, već je neutješno zurio preda se u osjećaju svoje nesreće, odsutno miješao žličicom kavu koja se hladila i tvrdoglavo šutio usprkos svim pogledima koje mu je majka upućivala.

Poslije druge šalice predvodnici mladih odluče poći u šetnju do ruševine dvorca i ondje se igrati. Mlado bučno društvo ustalo se od stola zajedno s djevojkama. I Margret se ustala i pritom Ohngeltu, koji se obeshrabreno nije micao s mjesta, predala svoju lijepu biserima protkanu torbicu govoreći:

99

"Molim vas dobro mi na nju pazite, gospodine Ohngelt, mi se idemo igrati." Kimnuo je i to uzeo. Okrutna jasnoća kojom je ona podrazumijevala da će on ostati sa starijima i da neće sudjelovati u igrama više ga nije čudila. Čudilo ga je još samo što sve to otpočeka nije primjećivao, tu neobičnu ljubaznost na probama, onu priču s klupčicom i sve ostalo.

Kada su mladi otišli, a oni koji su ostali nastavili piti kavu i raspredati razgovore, Ohngelt je neprimjetno nestao od stola i iza vrta, preko polja krenuo u šumu. Lijepa torbica koju je nosio u ruci veselo se ljeskala na suncu. Zastao je ispred svježeg panja. Izvukao je rupčić, rasprostrog preko još svijetloga, vlažnog drveta i sjeo. Zatim je glavu podbočio na ruke i utonuo u žalobne misli, a kada mu je pogled ponovno pao na šarenu torbicu i istodobno zapuhom vjetra do njega doprli povici i radosni poklici onoga društva, on još dublje pognu tešku glavu i stade nečujno i djetinje plakati.

Ostao je tako sjediti otprilike jedan sat. Oči su mu bile ponovno suhe i uzrujanost se rasplinula, no žalobnosti svoga stanja i beznadnosti svojih stremljenja sada je bio svjesniji nego prije. Tada začu kako prema njemu ide netko laka koraka, kako šušti oprava, i prije nego je uspio skočiti sa sjedala pokraj njega je stajala Paula Kircher.

"Sasvim sami?" upitala je šaleći se. Kako nije odgovorio, a ona ga pažljivije pogleda, najednom se

uozbilji i ženski dobroćudno upita: "Što vam je? Je li vam se dogodila kakva nesreća?"

"Ne", rekao je Ohngelt tiho, ne tražeći nikakve fraze. "Ne. Samo sam uvidio da se ne uklapam među ljude. I bio sam njihovo ruglo."

"No, neće biti baš tako loše..."

"Jest, upravo je tako. Bio sam im ruglo, a osobito djevojkama među njima. I to zato što sam bio dobroćudan i iskren. Imali ste pravo, nisam trebao doći u zbor."

"Možete se ispisati i sve će se opet popraviti."

"Ispisati se mogu i to ću što prije učiniti. No time se još dugo neće sve popraviti."

"A zašto ne?"

"Jer sam postao predmetom njihove poruge. I jer sada sasvim sigurno nijedna više..."

Gotovo ga je svladalo jecanje. Ona ljubazno upita:

"... i jer sada više nijedna...?"

Drhtavim glasom nastavio je: "Jer me sada sasvim sigurno nijedna djevojka više ne cijeni i ne želi me shvatiti ozbiljno."

"Gospodine Ohngelt", rekla je Paulica polako, "niste li sada nepravedni? Ili pak mislite da vas ja ne cijenim i ne shvaćam ozbiljno?"

"Da, istina. Vjerujem da me vi cijenate. Ali to nije to."

"Da, a što je onda?"

100

101

"O, Bože, o tome uopće ne bih trebao govoriti. No izluđuje me pomisao daje svakomu bolje nego meni, a i ja sam čovjek, zar ne? Ali za mene - za mene se - za mene se nijedna ne želi udati!"

Nastade duža stanka. Zatim Paulica ponovno započe:

"A, jeste li već neku pitali želi li ili ne?"

"Pitao! Ne, to nisam. A i čemu? Unaprijed znam da nijedna ne želi."

"Ta onda zahtijevajte da djevojke dođu k vama i kažu: ah, gospodine Ohngelt, oprostite, ali ja bih tako strašno htjela da me vi oženite! E, toga ćete se doista načekati."

"Toga sam svjestan", uzdahne Andreas. "Znate već što mislim, gospođice Paulice. Kada bih znao da mi je neka djevojka sklona i da bi me imalo može podnijeti, ja bih..."

"Vi biste možda bili tako milostivi i namignuli joj ili ju pozvali kažiprstom! Dragi Bože, ta vi ste... vi ste..."

Rekavši to otrčala je, ali ne sa smijehom, već sa suzama u očima. Ohngelt to nije mogao vidjeti, ali je u njezinu glasu i bijegu primijetio nešto neobično, pa potrči za njom, a kada ju je sustigao i kad oboje nisu više nalazili riječi, oni se najednom zagr-liše i poljubiše. I tako se Ohngelt zaručio.

Kada se sa svojom zaručnicom postideno, a ipak hrabro ruku pod ruku, vratio u vrt gostionice svi su

102

već bili spremni za polazak i čekali samo još njih dvoje. U općem metežu, čuđenju, vrćenju glavom i čestitanju istupi pred Ohngelta lijepa Margret i upita: "No, a gdje ste ostavili moju torbicu?"

Zaručnik joj zaprepašteno odgovori i pojuri natrag u šumu, a Paulica za njim. Na mjestu na kojem je onako dugo sjedio i plakao, u smeđem lišću ležala je svjetlucava torbica, a zaručnica reče: "Dobro je da smo se ovamo vratili. Tu je i tvoj rupčić."

(1908.)

103

Grad

"TVJ

li apredujemo!" uzviknuo je inženjer kada je novom, jučer položenom željezničkom prugom stigao već drugi vlak krcat ljudima, ugljenom, oruđem i namirnicama. Prerija se tiho žarila na žutome suncu, a na obzorju je u modroj omaglici stajalo visoko šumovito gorje. Divlji psi i začuđeni prerijski bivoli gledali su kako se u pustoši iznova zahuktava posao i vreva, kako na zelenoj zemlji nastaju mrlje ugljena i pepela i papira i lima. Prva je blanja zapiš-tala preplašenim krajem, zagrmio je prvi prasak puške odjekujući u gorju, pod žustrim je udarcima čekića ciliknuo prvi nakovanj. Nastala je kuća od lima, a drugoga dana ijedna od drveta, i još druge, svakoga dana nove, a uskoro i kamene. Divlji su se psi i bivoli udaljili, zemlja je postala pitoma i plodna, već prvoga proljeća zanjihale su se ravnice pune zelenih usjeva, iz njih su stršila seoska imanja, staje i šupe, a ceste su prošarale divljinu.

Dovršenje i otvoren željeznički kolodvor, a upravne zgrade, banka i još nekoliko samo koji mjesec mladih sestrinskih gradova niknuli su u blizini. Stizali su radnici iz cijeloga svijeta, seljaci i građani,

105

trgovci i odvjetnici, propovjednici i učitelji, osnovana je škola, tri vjerske zajednice, dvoje novine. Na zapa- | du su otkrivena nalazišta nafte i veliko je blagostanje ušlo u mladi grad. Prošla još godina dana i pojavili su se džepari, svodnici, provalnici, robna kuća, savez protivnika alkohola, neki pariški krojač i bavarska pivnica. Konkurencija susjednih gradova ubrzala je tempo. Ništa više nije nedostajalo, od predizbomoga govora do štrajka, od kina do spiritističkoga društva. U gradu se moglo nabaviti francusko vino, norveške haringe, talijanske kobasice, engleske tkanine, ruski kavijar. U | mjesto su na gostovanjima već stizali i drugorazredni pjevači, plesači i glazbenici.

A polako je stizala i kultura. Grad koji je isprva bio samo u osnivanju, počeo se pretvarati u zavičaj. Tu je postojao i poseban način pozdravljanja i kima- | nj a prilikom susreta koji se blago i nježno razlikovao od načina koji su vladali u drugim gradovima. Muškarci koji su sudjelovali u osnutku grada bili su poš- | tovani i omiljeni i zračili nekim sitnim plemstvom. | Stasao je mlad naraštaj i njemu se grad činio poput nekog starog, gotovo već vjekovnog zavičaja. Doba kada je ovdje odjeknuo prvi udarac čekića, kada se dogodilo prvo ubojstvo, kada je održano prvo bogoslužje i kada su tiskane prve novine, ležalo je daleko f u prošlosti, bilo je već povijest.

Grad se prometnuo u vladara susjednih gradova i glavni grad velikoga kotara. Uz široke, vesele ulice |

106

u kojima su nekoć pokraj hrpa pepela i lokvi stajale prve daščare i kolibe od valovita lima, sada su se ozbiljno i dostojanstveno uzdizale službene zgrade i banke, kazališta i crkve.

Studenti su se gegali prema sveučilištu i knjižnici, bolnička su kola tiho vozila prema klinikama, kola nekog zastupnika ljudi su primjećivali i pozdravljali; u dvadeset ogromnih

školskih zgrada od kamena i željeza svake se godine pjesmom i predavanjima slavio dan osnutka slavnoga grada. Nekadašnju preriju prekrila su polja, tvornice, sela i ispresijecalo dvadeset željezničkih pruga, gorje se približilo gradu i brdskom se željeznicom moglo stići u samo srce njegovih klanaca. Tamo, ili daleko na moru, bogataši su imali svoje ljetnikovce. Potres je, stotinu godina nakon njegova osnutka, grad do temelja srušio sa zemljom. No on se ponovno uzdignuo, a sve drveno sada je postalo kameno, sve maleno veliko, sve usko široko. Željeznički je kolodvor bio najveći u zemlji, burza najveća u tom dijelu svijeta, arhitekti i umjetnici ukrasili su pomlađeni grad javnim zgradama, površinama, zidovima, spomenicima. Tijekom toga novog stoljeća grad je došao na glas kao najljepši i najbogatiji u zemlji i postao znamenitost. Političari i arhitekti, tehničari i gradonačelnici stranih gradova dolazili su proučavati zgrade, vodovode, upravu i druge ustanove i postrojenja slavnoga grada. Nekako u ono vrijeme počela je izgradnja nove gradske vijećnice, jedne od najvećih

107
i najljepših zgrada na svijetu, a kako se to doba početka bogaćenja i gradskoga ponosa sretno poklopilo s usponom općega ukusa, napose graditeljstva i kiparstva, taj grad, koji je hitro nicao, postao je obi-jesno i dopadljivo čudo ljudskih ruku. Središnju četvrt, u kojoj su zgrade bez iznimke bile sagrađene od plemenita, svijetlosiva kamena, opasao je širok zeleni pojas predivnih perivoja, a s druge strane toga prstena širili su se nizovi ulica i kuća, gubeći se polako u daljini i seoskome krajoliku. Veoma posjećen i silno cijenjen bio je golemi muzej u čijih je stotinu dvorana, dvorišta i sala bila prikazana povijest grada od njegova nastanka sve do najnovijega razvoja. Prvo, ogromno predvorje muzeja prikazivalo je nekadašnju preriju s lijepo odnjegovanim biljkama i životinjama i točnim modelima najranijih siromašnih nastamba, ulica i ustanova. Tu se šetala mladež toga grada i promatrala tijekom njegove povijesti, od šatora i daščare, od prve neravne pruge do blještavila velegradskih ulica. I na tim su primjerima, uz vodstvo i pouku svojih nastavnika, učili razumijevati divne zakone razvoja i napretka po kojima iz gruboga nastaje profinjeno, iz životinje čovjek, iz divljaka obrazovan čovjek, iz oskudice obilje, iz prirode kultura.

U idućem stoljeću grad je dosegao vrhunac svoga sjaja koji se očitovao u obilju bogatstva i sve bržem rastu sve dok krvava revolucija nižih staleža nije tomu stala na kraj. Svjetina je počela s paležom

108
brojnih velikih naftnih postrojenja, udaljenih tek nekoliko milja od grada, tako daje velik dio zemlje zajedno s tvornicama, imanjima i selima dijelom izgorio, dijelom opustio. I sam grad je doduše doživio razna krvoprolića i strahote, ali je opstao, pa se tijekom trijeznih desetljeća iznova polako opravljao, no nikada više nije dostigao nekadašnju poletnost života i gradnje. Tijekom njegovih teških vremena s onu je stranu svjetskih mora najjednom procvjetala neka daleka zemlja koja je žito i željezo, srebro i druga blaga isporučivala tako obilno kako može samo neis-crpljeno tlo koje je još voljno davati. Nova je zemlja snažno privukla neiskorištene snage, stremljenja i želje staroga svijeta, pa su tamo preko noći iz zemlje niknuli gradovi, iščeznule šume, ukroćeni vodopadi. Lijepi je grad polako stao siromaški. Više nije bio srce i mozak jednoga svijeta, ni tržište i burza mnogih zemalja. Morao se zadovoljiti time da se održi na životu i da u graji novih vremena posvema ne izbljedi. Besposleni ljudi, ako se nisu otisnuli u daleki novi svijet, nisu više imali što za graditi i osvajati, a tek malo više za trgovati i zarađivati. Umjesto toga, u sada ostarjelom kulturnom tlu klija je duhovni život, iz utihnuloga grada potekli su učenjaci i umjetnici, slikari i pjesnici. Potomci onih koji su na nekoć mladome tlu izgradili prve kuće, nasmiješeno su živjeli svoje dane u tihom, kasnom procvatu duhovnih užitaka i stremljenja, slikali sjetnu

109

raskoš starih vrtova obraslih mahovinom s njihovim statuama koje trunu i njihovim zelenim vodama i nježnim su stihovima pjevali o dalekoj vrevi davnoga junačkog doba ili o tihom sanjarenju umornih ljudi u starim palačama.

Tako su se ime i slava toga grada još jednom pronijeli svijetom. Ako su vani narode potresali ratovi i zaokupljali veliki poslovi, ovdje se znalo da u mukloj osami vlada mir i da još uvijek lagano tinja , sjaj prohujalih vremena: tihe ulice natkrivene proc- | vjetalim granama, zubom vremena obojena pročelja 1 moćnih građevina koje sanjare ponad mirnih trgova, mahovinom obrasli zdenci u kojima grgolji glazba razigranih voda.

Nekoliko stoljeća stari je usnuli grad mlađemu svijetu bio časno i voljeno mjesto o kojem su pjesni- | ci pjevali, a zaljubljeni ga posjećivali. No život čov- j ječanstva sve je silovitije težio prema nekim drugim predjelima Zemlje. U samome gradu potomci domaćih obitelji počeli su izumirati ili propadati. I posljednji je duhovni procvat već davno dosegnuo svoj cilj, a preostalo je samo tkivo koje trune. Manji susjedni gradovi odavno su posve iščeznuli, pretvorivši se u tihe gomile ruševina koje su katkad posjećivali inozemni slikari i turisti, a katkad u njima stanovali bohemi i odbjegli zločinci.

Nakon jednoga potresa, koji je poštedito sam grad, riječni se tok pomaknuo, pa se jedan dio opustjele

110

zemlje pretvorio u močvaru, a drugi presušio. A sa gora, na kojima su se raspadali ostaci prastarih kamenih mostova i ladanjskih kuća, polako se spuštala šuma, drevna šuma. Vidjela je kako taj prostrani kraj leži pust i polako gaje, komad po komad, stala uvlačiti u svoje zeleno okrilje, pa bi ovdje neku močvaru natkrilila šaputavim zelenilom, ondje neku morenu mladom, žilavom cmogoricom.

U gradu na posljetku više nisu obitavali građani, već još samo protuhe, zla, divlja svjetina koja je sklonište našla u naherenim, ruševnim palačama iz bivših vremena i u nekadašnjim vrtovima i ulicama napasala mršave koze. I ti posljednji žitelji postupno su izumrli u bolestima i gluposti, a otkako se pretvorio u močvaru, cijelim je krajem zavladała groznica i pustoš.

Ostaci stare vijećnice, koja je nekoć bila ponos svoga vremena, stajali su još uvijek visoki i silni, opjevani u pjesmama na svim jezicima i izvorište bezbrojnih saga susjednih naroda čiji su gradovi također odavno zapušteni i čija se kultura izopačila. U dječjim jezovitim pričama i sjetnim pastirskim pjesmama još su sablasno izranjala, izobličena i iskrivljena, imena grada i negdašnje raskoši, a učenjaci iz dalekih naroda, čije je vrijeme sada bilo u procvatu, stizali su povremeno na pogibeljnim istraživačkim putovanjima u ruševne gradove o čijim su tajnama školarci iz dalekih zemalja nezasitno raspredali. Govorilo se

111

I

da tamo postoje ulazna vrata od čistoga zlata i grobovi puni dragoga kamenja i da divlja nomadska plemena toga kraja navodno čuvaju iz starih bajkovitih vremena davno nestale ostatke nekog tisućljetnog čarobnjaštva.

No šuma se nastavila spuštati s planina u nizinu, jezera i rijeke su nastajale i iščezavale, a šuma je napredovala i postupno zahvatila i prekrila cijelu zemlju, ostatke starih uličnih zidina, palača, hramova, muzeja, a lisica i kuna, vuk i medvjed napučili su pustoš.

Iznad jedne urušene palače, od koje nije ostalo ni kamena na kamenu, stajao je mlad bor koji je još prije godinu dana bio prvi glasnik i prethodnica na-rastajuće šume. No sada je već i on gledao daleko ispred sebe u mlado raslinje.

"Napredujemo!" uzviknula je žuna ključajući po stablu i zadovoljno pogledala rastuću šumu i pređi vni, zeleni napredak na Zemlji.

(1910.)

112

Kako je skončao doktor Knolge

G

Tospodin doktor Knolge, bivši gimnazijski profesor koji se, rano otišavši u mirovinu, posvetio privatnim filološkim studijama, zasigurno nikada ne bi došao u vezu s vegetarijancima i vegetarijanstvom da ga sklonost gubitku daha i reumatizmima nekoć nije prisilila na vegetarijansku dijetu. Uspjeh je bio toliko izniman da je taj privatni učenjak otada svake godine po nekoliko mjeseci provodio u nekom od vegetarijanskih lječilišta ili pansiona, obično na jugu, i tako se usprkos svojoj nesklonosti svemu neobičnomu i čudnomu počeo družiti s krugovima i pojedincima koji mu nisu odgovarali i čije rijetke, a ponekad i neizbježne posjete u domovini nimalo nije volio.

Mnoge je godine doktor Knolge doba proljeća i ranoga ljeta, pa čak i jesenske mjesece provodio u nekom od brojnih simpatičnih pansiona za vegetarijance na obali južne Francuske ili na Lago Maggi-ore. Na tim mjestima upoznao je svakakve ljude i na štošta se naviknuo, na hodanje bosih nogu i dugokose apostole, na fanatike posta i vegetarijanske gurmane.

113

Medu ovima posljednjima stekao je brojne prijatelje, a on sam, kojemu je bolest sve više zabranjivala konzumiranje teških jela, prometnuo se u skromna sladokusca na području povrća i voća. Nipošto nije bio zadovoljan svakom salatom od endivije i nikada ne bi pojeo kalifornijsku naranču misleći daje talijanska. Inače je malo mario za vegetarijanstvo: za njega je ono bilo samo terapijsko sredstvo i u najboljem slučaju tek povremeno se zanimao za sve one famozne jezične novotvorine na tom području koje su mu kao filologu bile čudnovate. Tu je bilo vegetarijanaca, vegetarista, vegetabilista, frugivora te takozvanih "čistih" vegetarijanaca, koji su jeli samo nekuhano, i onih "mješovitih"!

Sam doktor pripadao je, u skladu s jezičnom praksom onih upućenih, u "mješovite" vegetarijance jer nije jeo samo voće i nekuhano već i kuhano povrće, pa čak i jela od mlijeka i jaja. Pritom mu nije promaklo da su se nad tim ponajviše zgražali "čisti" vegetarijanci strogoga reda. No on se držao podalje od fanatičnih vjerskih raspri te braće i svoju je pripadnost klasi "mješovitih" pokazivao samo činom, dok su se mnogi kolege, napose Austrijanci, na posjetnicama dičili svojim staležom.

Kao što rekosmo, Knolge se nije odveć uklapao među te ljude. Već i svojim dobroćudnim, rumenim licem i širokim stasom posvema se razlikovao od većine suhonjavih pripadnika braće čistoga vegetarijanstva,

114

što asketski izgledaju, a nerijetko se fantastično odijevaju, od kojih su neki pustili kosu preko ramena, a svaki je kroz život išao kao fanatik, sljedbenik i mučenik svoga posebnoga ideala. Knolge je bio jezikoslovac i domoljub i nije dijelio iste misli o čovječanstvu ni ideje o socijalnim reformama niti čudni način života svojih drugova vegetarijanaca. Izgledao je tako da mu je na kolodvorima i pristaništima u Locarnu ili Pallanzi osoblje svjetskih hotela, koje je inače izdaleka njušilo svakog "kopusnog apostola", s punim povjerenjem preporučivalo svoje restorane i ostajalo u čudu kada bi čovjek tako pristala izgleda svoj kovčeg predao nosaču Thalvsije ili Ceresa ili vodiču magaraca pansiona Monte Verita.

Usprkos tomu, s vremenom se sasvim dobro osjećao u stranoj mu sredini. Bio je optimist, gotovo umjetnik življenja, i među biljojedima svih zemalja koji su posjećivali ta mjesta, napose među Francuzima, postupno je pronalazio pokojeg miroljubivog prijatelja rumenih obraza uz kojega je u ugodnom razgovoru za stolom neometano mogao pojesti svoju mladu salatu i svoju breskvu, a da mu pritom neki fanatik strogoga reda ne prigovara zbog "mješovitog" vegetarijanstva ili neki rižojedni budist zbog religiozne ravnodušnosti.

Dogodilo se daje doktor Knolge najprije iz novina, a zatim iz obavijesti koje su mu izravno stizale iz kruga poznanika, saznao za veliki osnutak

115

Međunarodnoga vegetarijanskog društva koje je u Maloj Aziji kupilo golemo zemljište i svu braću pozivalo da se uz najumjerenije cijene tamo privremeno smjeste tijekom posjeta ili trajno nastane. Bio je to pothvat one idealističke skupine njemačkih, nizozemskih i austrijskih biljojeda čija su nastojanja predstavljala svojevrsan vegetarijanski cionizam i težila da pristašama i sljedbenicima svoje vjere priskrbe vlastitu zemlju s vlastitom upravom bilo gdje na svijetu gdje postoje onakvi idealno prirodni uvjeti života kakve su zamišljali. Početak svega bilo je taj osnutak u Maloj Aziji. Njihovi pozivi bili su upućeni "svim prijateljima vegetarijanskoga i vegetabilistič-koga načina života, nudizma i životne reforme", i toliko su mnogo obećavali i tako lijepo zvučali da se ni gospodin Knolge nije uspio othrvati čeznutljivu zovu iz raja i za iduću se jesen predbilježio kao tamošnji gost.

Zemlja je navodno u obilju davala fantastično meko povrće i voće, kuhinjom glavne kuće upravljao je autor "Putova u raj", a osobito se ugodnom mnogima učinila okolnost da će se tamo moći živjeti u miru i bez poruge zlobnoga svijeta. Svaka vrsta vegetarijanstva i težnje za reformom odijevanja bila je dopuštena i nije postojala nikakva zabrana osim uživanja u mesu i alkoholu.

Iz svih dijelova svijeta pristizali su odbjegli čudaci, dijelom da bi tamo u Maloj Aziji napokon

116
pronašli mir i užitak u životu primjerenom njihovoj naravi, a dijelom da bi od mnoštva, koje se tamo slijevalo u žudnji za zdravljem, izvukli korist i zaradu. Stizali su odbjegli svećenici i učitelji sviju crkva, lažni hinduisti, okultisti, učitelji jezika, maseri, mag-netopati, čarobnjaci, zdravomolitelji. Cijeli taj mali svijet ekscentričnih pojedinaca nije se toliko sastojao od prevaranata i zlih ljudi koliko od bezazlenih sitnih varalica; jer tu se nije moglo osobito okoristiti, većina i nije tražila ništa drugo doli najosnovnije za život, a to u zemljama juga biljojedima nije nimalo skupo.

Ti ljudi što su u Europi i Americi negdje zastranili, većinom su kao jedini porok sa sobom nosili onu mnogim vegetarijancima svojstvenu neradiš-nost. Nisu željeli zlato i užitak, moć i zadovoljstvo već prije svega skroman život bez rada i gnjavaže. Mnogi je od njih nekoliko puta propješačio cijelu Europu kao skroman pokućar kod imućnih sumiš-ljenika ili kao prorok-propovjednik ili kao nadrili-ječnik, i Knolge je pri dolasku u Quissianu našao mnoge stare znance koji su ga katkad u Leipzigu posjećivali kao bezazleni prosjaci.

No najviše je susretao velikane i junake iz svih tabora vegetarijanstva. Preplanuli muškarci valovitih dugih kosa i brada koračali su, starozavjetno, u bijelim burnusima i sandalama, drugi pak nosili sportsku odjeću od svijetloga platna. Neki dostojanstvenici

117

hodali su goli tek s pregačama od likova pletiva koje su sami izrađivali. Nastale su skupine, pa čak i organizirane udruge, na jednom su se mjestu sastajali frugivori, na drugome asketski isposnici, na trećem teozofi ili štovatelji Svjetla. Obožavatelji američkoga proroka Davisa podigli su hram, a jedna je dvorana služila misama neosvedenborgista.

U toj čudnovatoj gužvi kretao se doktor Knolge isprva pomalo zbunjen. Posjećivao je predavanja bivšega badenskoga učitelja po imenu Klauber koji je na čistom alemanskom dijalektu poučavao narode ovoga planeta o događajima u zemlji Atlantidi, i divio se joginu Vishinandi, koji se zapravo zvao Beppo Cinari i dugogodišnjim je trudom postigao da broj otkućaja svoga srca svjesno može smanjiti za otprilike trećinu.

U Europi koja je egzistirala između pojava gospodarskoga i političkoga života ta bi kolonija ostavljala dojam umobolnice ili fantastične komedije. Ovdje, u Maloj Aziji, sve je izgledalo prilično razumno i nimalo nemoguće. Povremeno se viđalo novopridošlice kako ushićeni ispunjenjem svojih najdražih snova hodaju sablasno ozarenih lica ili sa svijetlom suzom radosnicom u oku, nose cvijeće u rukama i svakoga koga sretnu pozdravljaju cjelovom mira. No ipak najuočljivija je bila skupina čistih fru-givora. Oni su se odrekli hrama i doma i organizacije bilo koje vrste i nisu pokazivali druge težnje doli

da postanu što prirodniji i, kako su govorili, "bliži zemlji". Stanovali su pod vedrim nebom i jeli samo ono što se moglo ubrati sa stabla ili grma. Beskrajno su prezirali sve druge vegetarijance, a jedan od njih, doktoru Knolgeu u brk je skresao daje konzumacija riže i kruha posve ista svinjarija kao i uživanje mesa te da između takozvanoga vegetarijanca koji pije mlijeko i bilo kojeg pijanca i rakijaša on ne vidi nikakvu razliku.

Među frugivorima se isticao štovanja vrijedni brat Jonas, najdosljedniji i najuspješniji predstavnik toga smjera. On je, doduše, nosio pregaču preko bokova, ali se ona jedva razlikovala od njegova maljava smeđeg tijela. Živio je u omanjem šumarku po čijim se granama kretao zamjetno hitrom spretnošću. Na rukama i nogama palci su mu kržljali, a cijelo to biće i njegov život predstavljali su najkosmatiji i najuspjeliji povratak prirodi kakav se samo zamisliti može. Neki rijetki podrugljivci među sobom su ga zvali Gorila, no Jonas je inače uživao divljenje i štovanje cijele provincije.

Veliki se "čisti" vegetarijanac bio odrekao uporabe jezika. Kada bi braća i sestre razgovarale na rubu njegova šumarka, on bi katkada sjedio na grani do njihovih glava, ohrabrujući se cerio ili negodujući smijao, no ni riječi ne bi izgovorio nastojeći pokretima pokazati daje njegov jezik onaj nepogrešivi jezik prirode koji će jednom postati svjetskim jezikom

svih vegetarijanaca i ljudi prirode. Njegovi najbliži prijatelji svakog su mu dana dolazili, uživali u njegovoj poduču u umijeću žvakanja i tucanja oraha i sa strahopoštovanjem promatrali njegov napredak prema savršenstvu, no mučila ih je briga da bi ga uskoro mogli izgubiti jer će se on, vjerojatno u najskorije vrijeme, posve sjedinjen s prirodom, povući u zavičajnu divljinu planina.

Neki zanesenjaci predložile da se tom čudesnom biću, koje je dovršilo razvojni tijek života i pronašlo put natrag k vrelu ljudskoga postanka, odaju božanske počasti. No kada su jednoga jutra u svitanje s tom nakanom zašli u šumarak i pjesmom započeli obred, slavljenu se pojavio na svojoj omiljenoj velikoj grani, prezirno zavrtlao po zraku razvezanom pregačom pa svoje štovatelje stao gađati tvrdim češerima.

Taj Jonas Savršeni, taj "Gorila", našem je doktoru Knolgeu u dubini njegove skromne duše bio odbojan. Sve stoje ikada u svome srcu prešutno osjećao protiv nastranosti vegetarijanskoga svjetonazora i fanatičnosti, to mu se sada u ovoj spodobu s užasom suprotstavljalo i doimalo kao da se besramno ruga čak i njegovom vlastitom umjerenom vegetarijanstvu. U grudima toga skromnoga privatnog učenjaka probudilo se povrijeđeno ljudsko dostojanstvo i on, koji je smireno i strpljivo podnosio tolike neistomišljenike, nije mogao proći kraj boravišta

Savršenoga, a da prema njemu ne osjeti mržnju i bijes. A Gorila koji je na svojoj grani s ravnodušjem promatrao svakovrsne istomišljenike, štovatelje i kritičare, prema tome je čovjeku, čiju je mržnju njegov instinkt dobro njušio, također osjećao sve veću životinjsku ogorčenost. Kad god je doktor prolazio, toga bi šumskog svata odmjerio prijekorno uvrijeđenim pogledom na što je ovaj uzvraćao kešenjem zuba i ljutitim frktanjem.

Knolge je već bio odlučio idućega mjeseca napustiti provinciju i vratiti se u domovinu, kada je jedne blistave noći punoga Mjeseca, skoro protiv volje, šećući zašao u šumarak. Sa sjetom se prisjećao prošlih vremena kada je još neokrnjena zdravlja kao mesojed i običan čovjek živio među svojima te u mislima na lijepe godine on stade nehotice zvižducati neku staru pjesmicu iz studentskih dana.

Uto praskom iz žbunja pred njega iskoči šumski čovjek uznemiren i razbješnjen zvucima. Prijeteći se ispriječi šetaču, mlatarajući nezgrapnom toljagom. No iznenađeni je doktor bio toliko ogorčen i srdit da se ne dade u bijeg, već pomisli kako je kucnuo čas kada se mora

obračunati sa svojim neprijateljem. Gnjevno se smiješeći, on se nakloni i reče s toliko poruge i uvrede u glasu, koliko je samo smogao: "Dopustite da se predstavim. Doktor Knolge." Na to Gorila urliknuvši odbaci toljagu, nasrne na slabašnoga doktora i u tren oka strašnim ga rukama

121

zadavi. Našli su ga ujutro. Neki su slutili što se zbilo, no nitko se nije usudio išta učiniti protiv majmuna Jonasa koji je u šumarku ravnodušno krčkao orahe. Oni malobrojni prijatelji, koje je stranac stekao tijekom boravka u raju, pokopali su ga u blizini i na grobu mu postavili jednostavnu ploču s kratkim natpisom: Dr. Knolge, mješoviti vegetarijanac iz Njemačke.

(1910.)

122

Pater Matthias

U zavoju zelene rijeke, u samome središtu brežuljkastoga staroga grada, u sunčano je dopodne kasnoga ljeta stajao tihi samostan. Od grada odvojena vrtom visokih zidova, a od isto tako velikoga i tihog samostana za redovnice odijeljena rijekom, tamna je široka zgrada u svome ugodnom dostojanstvu mirovala na zakrivljenoj obali i svojim brojnim mutnim prozorskim staklima oholo promatrala izopačeno vrijeme. Iza njezinih leda, na osojnoj strani brežuljka, pobožni se grad s crkvama, kapelama, kolegijima i kurijama uspinjao uzbrdo sve do visoke katedrale; no preko puta, s onu stranu rijeke i osamljenoga samostana časnih sestara, sjajno je sunce počivalo na strmome obronku čije su svijetle pašnjake tu i tamo prekidali zlatnosmede svjetlucavi šljunčani nasipi i gliništa.

Uz otvoren prozor na drugome katu stajao je čitajući Pater Matthias, muškarac plave brade u najboljim godinama, koji je u samostanu i drugdje uživao ugled ljubazna, dobronamjerna i vrlo cijenjena gospodina. No ispod površine njegova ljepuškastoga lica i mirnoga pogleda titrala je neka sjena prešućenog

123

mraka i nereda koju su braća, ako bi ju primijetila, promatrala kao nekakav odjek duboke mladalačke melankolije koja je prije dvanaest godina nagnala patera u ovaj mirni samostan i već duže vrijeme sve više tonula, naizgled se pretvorivši u dražestan duševni mir. No privid vara, a Pater Matthias bio je jedini koji je znao skrivene uzroke te sjene.

Nakon žestokih oluja burne mladosti jedan je brodolom toga nekoć strasnog čovjeka doveo u samostan u kojemu je godine provodio u razarajućoj samozatajnosti i sjeti sve dok mu strpljivo vrijeme i izvorno krepko zdravlje njegove naravi nisu donijeli zaborav i novu životnu hrabrost. Postao je omiljen brat i pratio ga je dobar glas da posjeduje osobit dar kojim je na misionarskim putovanjima i u pobožnim kućama seoskih župa znao ganuti srca i otvoriti ruke, pa bi se s takvih pohoda uvijek vraćao u sretni samostan s bogatim berivima u gotovu novcu i pravomoćnim legatima.

Taj glas bez sumnje je bio posve zaslužen, no njegov sjaj i sjaj zveckavoga novca zaslijepilo je duhovnike da bi u slici svoga dragog brata uočili i neke druge crte. Pater Matthias je, istina, bio prevladao duševne oluje onoga mračnoga mladalačkog doba i ostavljao dojam smirena, ali pretežito vesela čovjeka čije su želje i misli živjele u miru s njegovim dužnostima; no pravi bi poznavatelji duše ipak morali primijetiti da je paterova ugodna dobrodušnost stvarno

124

odražavala samo dio njegova unutrašnjeg stanja, poput lijepe krinke prekrivši mnoge skrivene neravnine. Pater Matthias nije bio savršen čovjek u čijim su grudima potonuli svi taloži bivšega života; štoviše, s ozdravljenjem njegove duše ozdravila je i ona stara, urođena srž toga čovjeka i već odavno je - premda drugim i suzdržanim očima - ponovno sa silnom žudnjom zirkala prema svjetlucavu životu vanjskoga svijeta.

Recimo to bez okolišanja: Pater je već više puta prekršio redovničke zavjete. Doduše, protivilo se njegovoj čistunskoj naravi da pod plaštem pobožnosti traži svjetovne užitke, pa

svoju halju nikada nije ukaljao. No zato ju je, o čemu nitko ništa nije znao, već više puta odložio kako bi ju sačuvao čistu te nakon izleta u svjetovne sfere ponovno odjenuo.

Pater Matthias imao je opasnu tajnu. Posjedovao je, skrivenu na sigurnu mjestu, udobnu, pače elegantnu građansku odjeću zajedno s rubljem, šeširom i nakitom, pa premda je devedeset i devet od stotinu dana živio posvema časno u redovničkoj halji i obavljanju svojih dužnosti, u mislima se krišom odveć često vraćao u one rijetke, tajnovite dane koje je katkad provodio kao svjetski čovjek među svjetskim ljudima.

Taj dvostruki život, u čijoj ironiji pater nije mogao uživati zbog svoje odveć čestite ćudi, tištao mu je dušu poput neispovjeđena zločina. Da je on bio

125

loš, neradin i neomiljen pater, već bi odavno bio skupio hrabrosti, priznao da je nedostojan redovničke halje i stekao časnu slobodu. Ovako, međutim, bio je cijenjen i voljen i svojemu je redu činio najveće usluge pored kojih bi mu se njegovi propusti katkada čak činili gotovo oprostivima. Ugodno se osjećao u duši kada je, obavljajući častan posao, mogao raditi za Crkvu i svoj red. Ugodno mu je bilo i kada je na zabranjenim stazama mogao udovoljiti požudama svoje naravi i dugo potiskivanim željama oduzeti bolni žalac. No u dokonim satima između tih dviju aktivnosti u njegovu se dobroćudnu pogledu javljala ona nemila sjena i tada mu se duša, željna sigurnosti, kolebala između kajanja i prkosa, hrabrosti i straha, i čas bi svakomu od svoje subraće zavidio na njegovoj nevinosti, čas svakom građaninu vani na njegovoj slobodi.

Tako je i sada, neispunjen čitanjem, sjedio uz prozor i često dizao pogled s knjige zureći van. Promatrajući dokona pogleda svijetli veseli obronak brežuljka preko puta, ugledao je tamo prijeko neobičnu povorku ljudi koja se s brdske ceste spuštala pješaćkom stazom.

Bila su tamo četiri muškarca od kojih je jedan bio odjeven gotovo elegantno, a ostali otrcano i jadno. Pred njima je išao žandar u svjetlucavoj uniformi, a za njima još dva žandara.

Znatiželjno promatrajući, pater je ubrzo prepoznao da su to bili osuđenici koje

126

su s kolodvora najbližim putem vodili u okružni sud, kako je često znao viđati.

Obradovan prizorom koji mu je odveo misli, stao je promatrati pokunjenu skupinu, no u svom skrivenom neraspoloženju nije mogao s time ne povezati svoja nezadovoljna razmišljanja.

Osjećao je, doduše, sućut s tim jadnicima, od kojih je osobito jedan oborio glavu i svaki korak činio krajnje nevoljko; pa ipak, mislio je, uopće im i nije tako loše kako bi se dalo naslutiti iz njihova trenutačna stanja.

"Svaki od uhićenika", mislio je, "žudi za danom kada će biti otpušten i ponovno slobodan. Ja, pak, nemam pred sobom takvoga dana, ni blizu ni daleko, već beskrajno udobno zatočeništvo koje prekidaju tek rijetki ukradeni sati umišljene slobode. Neki od tih jadnih momaka mogao bi me sada vidjeti kako ovdje sjedim i iskreno mi zavidjeti. No čim opet budu slobodni i vrate se u život, zavist će prestati, a mene će smatrati tek jadnikom koji dobro uhranjen sjedi iza ljupke rešetke."

I dok je još tako zamišljen promatrao zatvorenike koje su vojnici odvodili, u sobu ude jedan brat s obaviješću da ga gvardijan očekuje u svome uredu. On ga ljubazno pozdravi i na uobičajen mu se način zahvali, smiješeći se ustane, vrati knjigu na mjesto, zagladi smeđi rukav svoje halje, na kojem je u mrljama rdaste boje titrao odsjaj svjetlosti u vodi, i odmah se svojim nepogrešivo ljupko dostojanstvenim

127

korakom dugačkim prohladnim hodnicima zaputi prema gvardijanu.

Gvardijan gaje dočekao s odmjerenom srdač-nošću, ponudio mu da sjedne i započeo razgovor o zlu vremenu, o prividnom smanjivanju kraljevstva Božjega na Zemlji i o sve većoj skupoći.

Pater Matthias, koji je taj razgovor odavno poznao, ozbiljno je davao očekivane odgovore i upadice i s veselim uzbuđenjem iščekivao krajnji cilj kojemu J se i časni gospodin bez žurbe

primicao. S uzdahom je zaključio kako je prijeko potreban odlazak na selo tijekom kojega bi Matthias trebao potaknuti vjeru odanih, a ukoriti kolebljivost neprivrženih duša i s toga puta, kako se nadaju, donijeti kući lijep J plijen u milodarima. Trenutak je, naime, neobično | povoljan jer su netom u jednoj dalekoj južnoj zemlji tijekom političke revolucije ubojice poharale crkve i samostane o čemu su izvijestile sve novine. I dao je pateru brižljivo sačinjen izbor dijelom straš- | nih, dijelom ganutljivih potankosti iz tih najnovijih mučeništava Crkve koja se bori.

Zahvaljujući se, obradovani se pater povukao, zapisao primjedbe u svoju džepnu bilježnicu, sklopljenih očiju razmišljao o svojoj zadaći i pronalazio, jednu za drugom, sve same sretne obrate i rješenja, u uobičajeno vrijeme radosno pošao na objed, a zatim poslijepodne proveo u brojnim malim pripremama za put. Njegov je neugledni svežanj uskoro bio spremljen;
128

mnogo više vremena i pažnje iziskivale su prijave u župnim dvorovima i kod odanih gostoljubivih sljedbenika od kojih je neke poznavao. Predvečerje pregršt pisama odnio na poštu i još se neko vrijeme zadržao u telegrafskoj službi. Na kraju je još pripremio i pozamašnu priručnu zalihu malih traktata, letaka i pobožnih sličica te potom zaspao čvrsto i spokojno kao čovjek koji dobro opremljen kreće ususret časnom zadatku.

II

Ujutro se, pred sam njegov polazak, dogodila i jedna mala nemila scena. U samostanu je živo neki mlad laik slaboga uma koji je prije patio od pada-vice, ali su ga zbog njegove privržene neiskvarenosti i ganutljive susretljivosti svi u kući voljeli. Taj priprosti mladić pratio je patera Matthiasa na vlak noseći mu putnu torbicu. Već na putu tamo pokazivao je usplahirenost i rastrojenost, ali je na kolodvoru iznenada molećiva izraza lica odvuкао patera, koji je već bio spreman otputovati, u neki zakutak i suznih ga očiju stao Bogom zaklinjati da odustane od puta jer da mu sasvim izvjesna slutnja najavljuje njegov koban svršetak. "Znam da se nećete vratiti!" povikao je plačući izobličena lica. "Ah, pouzdano znam da se nikada više nećete vratiti!"

129

Dobri je Matthias morao uložiti mnogo truda da razuvjeri neutješnog mladića čija mu je naklonost bila poznata; na kraju se morao gotovo nasilu otrgnuti te je uskočio u vagon kada su se kotači vlaka već počeli okretati. Na odlasku je vidio kako mu izvana taj poluumnik sa sjetom i brigom upravlja svoje prestrašeno lice. Taj neugledni čovjek u svojoj trošnoj i pokrpanoj halji još mu je dugo mahao, opraštajući se i zaklinjući ga, a putnika je još neko vrijeme hvatala lagana, hladna jeza.

No ubrzo ga obuzme potisnuta radost putovanja koje je volio više od svega i on začas zaboravi onu mučnu scenu te zadovoljna pogleda i napetih duševnih snaga krenu prema pustolovinama i pobjedama svoga lova na plijen. Bregovit i šumovit krajolik pun slutnja svijetlio je blistavomu danu ususret, već lagano obasjan prvim jesenjim vatrama, a putujući pater uskoro je odložio brevijar i malu lijepo opremljenu bilježnicu te u ugodnu iščekivanju kroz otvoren prozor vagona promatrao pobjednički dan koji se dizao iznad šuma i još maglovitih dolina i bivao sve jači da bi se ubrzo uzdig-
nuo besprijekoran u svojoj modrini i zlatnome sjaju. Misli su mu vrludale između užitka u putovanju i zadaća koje su ga čekale. Kako je samo želio naslikati plodonosnu ljepotu tih žetvenih dana i skori sigurni urod voća i vina, a u kakvu bi tek kontrastu s tom rajskom podlogom bio onaj užas koji je pogodio vjernike u dalekoj bezbožnoj zemlji o čemu je morao izvijestiti!

130

Dva ili tri sata vožnje vlakom brzo su prošla. Na skromnome kolodvoru, na kojemu je pater Matthias sišao i koji je stajao usamljen na otvorenu polju pokraj nekoga šumarka, čekao gaje lijepjednopreg čiji je vlasnik s dubokim štovanjem pozdravio svoga duhovnoga gosta. On mu ljubazno odzdravi, zadovoljno se popne u udobnu kočiju i odmah krenu pokraj oranica i

ubavih pašnjaka prema vrlo lijepom selu u kojemu je trebala početi njegova djelatnost i koje ga je, smješteno između vinograda i vrtova, ubrzo dočekalo s ljubaznim i svečanim osmijehom. Veseli pridošlica s naklonošću je promatrao to lijepo i gostoljubivo selo. Tu je raslo žito i repa, rodilo vino i voće, tu je obilovalo krumpirom i kupusom i posvuda se osjećala lagodnost i pretila rodnost; i kako se onda iz toga vrela svekolika obilja ne bi našla i puna škrabica za gosta koji kuca na vratima?

Župnik ga je primio i ponudio mu smještaj u župnome dvoru, priopćivši mu također da je već za večeras najavio paterovu propovijed u seoskoj crkvi i da se, s obzirom na dobar glas gospodina patera, može očekivati i znatan broj gostiju iz susjednoga sela. Gost je dobrohotno primio to laskanje, trudeći se ljubazno obuzdati svoga kolegu jer je dobro poznavao sklonost malih seoskih župnika da postanu ljubomorni na rječite i uspješne goste na svojim propovjedaonicama.

No duhovnik je ponovno vrebao da ga iznenadi s veoma bogatim ručkom koji je poslužen odmah

131

po dolasku u župni dvor. I tu je Matthias znao pronaći zlatnu sredinu između dužnosti i sklonosti, pa je uz laskave pohvale ovdašnjemu kuharskom umijeću zdravim tekom prionuo jelu, no pritom nije - pogotovo kod vina - prevršio svoju mjeru ni zaboravio svoju zadaću. Okrijepljen i veseo mogao je već nakon vrlo kratka počinka priopćiti svome domaćinu da se osjeća sasvim raspoloženim da otpočne svoj posao u vinogradu Gospodnjemu. Ako je, dakle, domaćin imao zločestu nakanu da našega patera sputa onako obilnom gozбом, tada u tome nimalo nije uspio.

No župnik je svomu gostu sada vješto povjerio posao kojemu nije nedostajalo ni težine ni osjetljivosti. Odnedavna je u selu, kao u rodnome mjestu svoga muža, u novosagrađenoj ladanjskoj kući živjela udovica bogatoga pivara koja je bila poznata i sa strahom poštovana koliko zbog svoga novca toliko u istoj mjeri i zbog svoga skeptičnog razuma i ljupko spretnoga jezika. Ta gospoda Franziska Tanner bila je na samome vrhu popisa ljudi za koje je župnik pa-teru Matthiasu toplo preporučio da ih posjeti.

I tako se, premda ga je njegov duhovni kolega nedovoljno pripremio na ono što ga očekuje, siti pater poslijepodne u pristojno vrijeme pojavio u ladanjskoj kući i zatražio da razgovara s gospodom Tanner. Ljubazna služavka odvela gaje sobu za posjete gdje je duže vrijeme morao čekati, što gaje kao

132

znak neuobičajena nedostatka poštovanja zbunilo i opomenulo. Zatim je na njegovo čuđenje u sobu ušla ne neka osoba sa sela i udovica u crnini, već dama odjevena u sivu svilu koja gaje nehajno pozdravila i upitala kojim poslom dolazi.

On stade iskušavati sve registre odreda, ali nijedan nije valjao, svaki je odlazio u prazno dok je vješta gospoda smiješeći se izmicala i sa svakom novom rečenicom postavljala nove udice. Ako je bio svečan, ona bi počela zbijati šale; ako je pak naginjao duhovničkim prijetnjama, ona bi bezazleno podsjetila na sjaj svoga bogatstva i svoju volju za dobrotvorna djela, pa bi se on ponovno raspalio i počeo raspravljati. Naime, jasno mu je pokazala da zna njegovu krajnju nakanu te da je spremna dati novac samo ako joj uspije dokazati stvarnu korist od takva dara. I tek što bi jedva uspjela toga nimalo nespretnoga gospodina uvući u pomalo društveno-svjetovni ton razgovora, najednom bi mu se ponovno pobožno obratila s velečasni, a kada bi ju on kao svećenik stao iznova očinski koriti, ona bi se u hipu pretvorila u nepristupačnu damu.

Usprkos toj mimikriji i govorničkim nadmetanjima njih dvoje su se jedno drugom sviđali. Ona je kod zgodnoga patera cijenila mušku pažljivost kojom je pokušavao slijediti njezinu igru i poštediti ju pobjeda, dok je on, preznojavajući se od nelagode, osjećao neki potajni prirodni užitak u tom prizoru

ženske vrcakavosti, pa se usprkos teškim trenucima razvio sasvim ugodan razgovor, a dugi je posjet protekao u miru pri čemu je moralna pobjeda prešutno pripala dami. Ona je, doduše, pateru na kraju uručila novčanicu odajući svoje priznanje njemu i njegovu duhovničkom redu, no to se zbilje u posve društvenom načinu ophođenja i gotovo s daškom ironije, a i njegova zahvala i rastanak bili su toliko diskretni i ugladeni da je čak zaboravio izreći uobičajeni blagoslov

Ostali su posjeti u selu bili malo skraćeni i protekli u skladu s pravilima. Pater Matthias još se na pola sata povukao u svoju sobu iz koje je zatim dobro pripremljen i osvježen pošao na večeraju propovijed.

Propovijed je izvrsno uspjela. Između opljačkanih oltara i samostana na dalekome jugu i potrebe vlastitoga samostana za novcem na čudesan je način nastala srdačna veza koja je počivala ne toliko na hladnim logičnim zaključcima koliko na vješto stvorenom i poticanom raspoloženju sažaljenja i nekog neodređenog pobožnog uzbuđenja. Žene su plakale, škrabice su zveckale, a župnik je s čuđenjem primijetio gospodu Tanner kako sjedi među vjernicima i sluša propovijed, doduše bez ushićenja, ali s uljudnom pozornošću.

Tako je omiljeni pater sjajno započeo svoj svečani lov na plijen. Na licu mu je blistala revnost i srdačno zadovoljstvo, u njegovu skrivenu gornjem džepu

počivalo je i raslo malo blago što gaje zamijenio za nekoliko zgodnih novčanica i zlatnika. Pater nije znao, a niti bi ga to odveć zasmetalo, da su u međuvremenu veće novine vani u svijetu izvijestile kako stanje samostana oštećenih tijekom revolucije uopće nije onako loše kako se u prvi mah činilo.

Šest, sedam općina imalo je radost ugostiti ga i cijeli je put protekao na najljepši mogući način. A sada, u blizini već susjednoga protestantskoga područja, približavajući se i posljednjemu zaselku koji je još morao posjetiti, s ponosom je i sjetom mislio na sjaj tih trijumfalnih dana i kako će sada ugodna uzbuđenja i užitke putovanja na neodređeno vrijeme zamijeniti samostanska tišina i mrzovoljna dosada.

Ta su vremena pateru oduvijek bila mrska i opasna, kada buka i strast neke vesele izvanredne djelatnosti jenja, a iza velebnih kulisa proviri mukla sva-kodnevica. Bitka je bila dobivena, plaća u lisnici i sada nije preo stajalo ništa primamljivo doli kratka radost predaje ubranoga i priznanje kod kuće, a i ta radost više nije bila prava.

Nasuprot tomu, nedaleko odavde nalazilo se mjesto u kojem je čuvao svoju neobičnu tajnu, a što je više u njemu jenjavalo svečano raspoloženje i bližio se povratak kući, to je više jačala njegova žudnja da iskoristi priliku i s užitkom provede jedan neobuzdan i veseo dan bez redovničke halje. Još jučer ne bi za to htio ni čuti, no tako je bilo svaki put i već je bio

I

umoran od opiranja: na svršetku takva putovanja uvijek bi se iznenada pojavio napasnik i on bi mu gotovo uvijek podlegao.

Tako je bilo i ovaj put. Još je posjetio maleni zaselak i savjesno odradio posao, a potom je pater Matthias otpješačio do najbližega kolodvora, tamo prkosno ispratio vlak koji je vozio prema njegovu zavičajju te kupio kartu u smjeru prvoga većega grada koji je bio u protestantskoj zemlji i za njega siguran. No u ruci je nosio zgodan kovčežić koji još do jučer nitko u njega nije vidio.

III

Pater Matthias sišao je na kolodvoru nekog živahnog predgrađa gdje su neprestano prometovali vlakovi te se, ni od koga primijećen, s kovčegom u ruci zaputio prema omanjoj drvenoj kući na čijem je bijelom natpisu stajalo "Za muškarce". Tu se zadržao nekih sat vremena sve dok upravo tada nekoliko pristiglih vlakova ponovno nije izlilo vrevu ljudi, a

kada je u tom trenutku izašao, sa sobom je još uvijek nosio onaj isti kovčeg, ali više nije bio pater Matthias već pristao, mlađahan gospodin dobro odjeven, premda ne sasvim moderno, koji je svoju prtljagu predao u garderobi te se mirno zaputio prema gradu gdje ga se čas moglo vidjeti na platformi tramvaja, čas pred

136

nekim izlogom da bi se napokon izgubio u uličnoj vrevi.

S tim mnogostruko složenim, bez prestanka titravim zujanjem, s blještavilom trgovina, s prašinom ulica prožetom suncem udisao je gospodin Matthias opojnu raznolikost i ubavu šarolikost luckastoga svijeta koji su njegova jedva iskvarena čula dobro u se primala i on se dragovoljno prepuštao svakom radosnom dojmu. Bilo mu je prekrasno vidjeti elegantne dame kako šeću u šeširima s perjanicom ili se voze u otmjenim kočijama i bio mu je užitak za doručak u nekom lijepom restoranu za mramornim stolom popiti šalicu čokolade i blag, sladak francuski liker. A potom, iznutra ugrijan i bodar, uokolo šetati, čitajući oglasne stupove informirati se o zabavama najavljenima za tu večer i razmišljati gdje poslije toga može najbolje ručati; to gaje prožimalo zadovoljstvom. Svim tim većim i manjim užicima predavao se bez žurbe nekom djetinjom zahvalnošću, a da ga je pritom netko promatrao ne bi nikada pomislio da bi taj jednostavni, simpatični gospodin mogao kročiti zabranjenim stazama. Izvrstan ručak Matthias je uz crnu kavu i cigaru protegnuo do kasnoga poslijepodneva. Sjedio je uz jedan od ogromnih restoranskih prozora što su sezali do poda i kroz mirisan dim svoje cigare s užitkom promatrao živahnu ulicu. Odjela i sjedenja postao je pomalo trom, pa je ravnodušno gledao tu rijeku prolaznika.

137

Samo jednom se iznenada uspravio, lagano porume-njevši, i pažljivo pogledom slijedio vitak ženski lik i na trenutak pomislio da prepoznaje gospodu Tanner. No vidjevši da se prevario, on osjeti blago otrežnjenje i ustade da pode.

Sat poslije neodlučno je stajao ispred reklamnih ploča kinematografskoga kazališta i čitao krupne naslove najavljenih predstava. U ruci je držao zapaljenu cigaru kad ga iznenada u čitanju prekine neki mlad čovjek, ljubazno ga moleći vatru za svoju cigaretu.

Susretljivo mu ispuni tu neznatnu molbu, pritom neznanca pogleda i reče: "Kao da sam vas već negdje vidio. Niste li jutros bili u Cafeu Royal?"

Neznanac to potvrdi, ljubazno se zahvali, dotakne svoj šešir u namjeri da produži, no iznenada se predomisli i smiješeći se reče: "Čini mi se da smo obojica ovdje stranci. Ja sam na putovanju i ovdje ne tražim ništa doli nekoliko sati dobre zabave i možda malo ženskoga društva za večer. Ako vam nije mrsko možemo ostati zajedno."

To se gospodinu Matthiasu veoma svidjelo, pa su dva dokoličara nastavila šetati jedan kraj drugoga pri čemu je neznanac starijemu gospodinu uvijek pristojno išao s lijeve strane.

Nenametljivo se malo raspitao o podrijetlu i namjerama novoga znanca, a kako je primijetio da se Matthias o tome izjašnjavao vrlo nejasno i gotovo zbunjeno, on nehajno odustane od ispitivanja i započne živahno čavrljanje

koje se gospodinu Matthiasu neobično svidjelo. Mladi je gospodin Breitinger ostavljao dojam čovjeka koji je mnogo proputovao i vrlo dobro svladao vještinu kako u nepoznatim gradovima sebi priuštiti ugodan dan. I u ovome je mjestu zgodimice već bio i sjećao se nekih lokala za zabavu u kojima je tada upoznao vrlo simpatično društvo i proveo divne sate. I tako se ubrzo samo po sebi nametnulo da je, uz zahvalan pristanak gospodina Matthiasa, on preuzeo vodstvo. Samo se jedno osjetljivo pitanje gospodin Breitinger odlučio unaprijed dotaknuti. Zamolio je da mu se ne zamjeri ako ustraje na tome da od njih dvojice svatko uvijek iz vlastita džepa plaća svoj račun. Jer, dodao je ispričavajući se, on doduše nije cincar i škrtac, no kada je novac u pitanju voli imati čiste račune, a osim toga nema nakanu za svoj današnji užitak žrtvovati više od nekoliko zlatnika, a ako može bitno njegov pratitelj ima raskošnije

navike, bilo bi bolje da se mirno razidu umjesto da riskiraju bilo kakva razočaranja i neugodnosti.

I ta njegova sloboda bila je sasvim po Mathia-sovu ukusu. Izjavio je da mu koji zlatnik više ili manje ne igra ulogu, no suglasan je s tim i unaprijed je uvjeren da će se njih dvojica odlično slagati.

U međuvremenu je Breitinger, kako je rekao, malčice ožednio, a ionako je po njegovu mišljenju sada bilo vrijeme da to ugodno poznanstvo proslave kucnuvši se čašom vina. Poveo je prijatelja kroz

138

139

nepoznate uličice prema maloju, zabitnoj gostionici u kojoj je, reče, čovjek mogao biti siguran da će dobiti rijetko dobru kapljicu, pa kroz zveketava staklena vrata udoše u tijesnu, nisku prostoriju u kojoj su bili jedini gosti. Pomalo neljubazan gostioničar na Brei-tingerovo je traženje donio bocu, otvorio ju i iz nje gostima natočio svijetložuto, ohlađeno, pomalo resko vino kojim su potom nazdravili. Gostioničar se zatim povukao i uskoro se umjesto njega pojavila stasita lijepa djevojka, smiješeci se pozdravila gospodu, a kako je prva čaša upravo bila ispijena, ona preuzme točenje.

"Živjeli!" reče Breitinger Matthiasu, a okrenuvši se prema djevojci: "Živjeli, lijepa gospođice!"

Ona se nasmije i u šali pruži prema gospodinu slanik da se kucnu.

"Ah, ta vi nemate čime nazdraviti", uzviknu Breitinger te joj sam s police donese čašu.

"Dođite, gospođice, pravite nam malo društvo!"

On joj natoči punu čašu, a kako se nije branila, zamoli ju da sjedne između njega i njegova poznanika. Ta neusiljena lakoća upoznavanja dojmila se gospodina Matthiasa. Sada se i on kucne s djevojkom i svoj stolac primakne bliže njezinu. U međuvremenu se u sumornoj prostoriji već smračilo, pa konobarica upali nekoliko plinskih svjetiljaka i primijeti da je boca prazna.

"Druga butelja ide na moj račun!" uzviknu gospodin Breitinger. No ovaj drugi to nije dopustio, pa

140

su se porječkali sve dok nije popustio uz uvjet da se poslije o njegovu trošku popije još jedna boca šampanjca. Gospođica Meta uto je donijela novu bocu i ponovno zauzela svoje mjesto, a dok se mladi bavio otvaranjem boce, ona ispod stola nježno pogladi ruku gospodina Matthiasa koji se ubrzo sa žarom upusti u to osvajanje i svojim stopalom stane na njezino. Ona doduše povuče nogu, ali ga ponovno pogladi po ruci te oni tako u prešutnu dogovoru ostadoše pobjedonosno sjediti jedno do drugoga. Matthias se sada iznova raspričao, govorio je o vinu i pripovijedao o pijankama u kojima je nekoć sudjelovao, neprestano je s njima nazdravljao, a oči mu se od lošega vina stadoše cakliti.

Kada je trenutak poslije gospođica Meta spomenula kako u susjedstvu ima vrlo ljupku i veselu prijateljicu, nijedan kavalir nije imao ništa protiv da ju ona pozove da se te večeri provede zajedno s njima. Po nju su poslali neku stariju ženu koja je u međuvremenu zamijenila gostioničara. A kada se gospodin Breitinger na trenutak povukao, Matthias prigrli lijepu Metu i silovito ju poljubi u usta. Ona to mirno i sa smiješkom dopusti, ali kako je on bivao neobuzdan i zahtijevao više, ona ga presiječe pogledom zažagrenih očiju i braneći se reče: "Poslije, čekaj, poslije!"

Lupa staklenih vrata odvrtila gaje više nego njezini umirujući pokreti, a sa staricom nije ušla samo

141

očekivana prijateljica već i još jedna sa svojim zaručnikom, napola elegantnim mladićem s krutim šeširićem i ravno po sredini razdijeljenom crnom kosom kojemu su usta ispod šiljatih

brčića izgledala oholo i nasilnički. U istome trenutku vratio se i Breitinger, pa su se svi pozdravili a zatim spojili dva stola da bi zajedno večerali. Matthias je trebao naručiti, pa se odlučio za ribu poslije koje slijedi govede pečenje, usto je na Metin prijedlog stigao i pladanj s kavijarom, lososom i sardinama, a po želji njezine prijateljice i torta s punčem. No zaručnik je s neobično razdražljivim prijezirom izjavio kako je večera bez peradi bezvrijedna i ako poslije govedine ne bude pečenoga fazana, on radije uopće neće jesti. Meta ga je htjela nagovoriti, ali gospodin Matthias, koji je u međuvremenu prešao na burgundac, veselo dobaci: "Pa što, naručit ćemo fazana! Nadam se da su sva gospoda moji gosti?"

To je prihvaćeno, starica je nestala s narudžbom, a gostioničar se opet pojavio. Meta se sada posve pridružila Matthiasu dok je njezina prijateljica sjedila preko puta uz gospodina Breitingera. Jelo koje se nije kuhalo u kući, nego se, izgleda donosilo s druge strane ulice, brzo je posluženo i bilo je ukusno. Za desertom je gospođica Meta svoga obožavatelja upoznala s jednim novim užitkom: u veliku čašu bez nožice natočila mu je vrlo ukusno piće što ga je upravo za njega spravila miješajući, kako reče, šampanjac, seri i konjak. Piće je bilo ukusno, samo malo teško i slatko i ona je svaki put kad bi ga pozvala da pije i sama srknula iz čaše. Matthias je sada poželio i gospodinu Breitingeru ponuditi takvu čašu. No ovaj je odbio jer, reče, ne voli slatko, a to piće ima i tu žalosnu manu da se poslije njega može piti još samo šampanjac.

"Oho, pa to nije mana!" zagrmi Matthias. "Hej, ljudi, ovamo šampanjac!"

Prasnulo je u gromoglasan smijeh pri čemu su mu suze vrcale na oči i od toga je trenutka bio beznadno pijan čovjek koji se neprestano bezrazložno cerekao, proljevao vino po stolu i nehajno se prepustio širokom valu opojnosti i lagode. Tek s vremena na vrijeme na trenutak bi se pribrao, začuđeno pogledao to veselje i posegnuo za Metinom rukom koju je ljubio i milovao da bi ju ubrzo ponovno ispustio i zaboravio. Jednom se ustao da bi održao zdravicu, ali mu je čaša iskliznula iz ruke i razbila se na zalivenom stolu stoje njega ponovno nagnalo na srdačan, ali već pomalo umoran smijeh. Meta ga je povukla natrag na njegov stolac, a Breitinger mu ozbiljnim tonom ponudi čašu trešnjevače koju ovaj is-kapi i čiji je oštri, žestoki okus bio posljednje što mu je od te večeri ostalo u mutnome sjećanju.

142

143

IV

Nakon teškoga sna gospodin Matthias se probudio, žmirkajući s jezivim osjećajem praznine, shrva-nosti, bola i gađenja. Glavobolja i vrtoglavica nisu mu dopuštale da ustane, oči su suho pekle kao upaljene, na ruci gaje boljela široka skorena posjekotina čijega se porijekla nije sjećao. Vrlo polagano oporavljala mu se svijest, a onda se najednom uspravio, spustio niza se pogled, pokušavajući se nečega prisjetiti. Ležao je, tek napola odjeven, u nepoznatoj sobi i postelji, a kada je prestrašeno skočio i stao uz prozor, pogled mu je pao na neki nepoznat grad u rano jutro. Stenjući je napunio umivaonik vodom i umio si izobličeno vruće lice, a dok ga je brisao ručnikom najednom mu poput munje sijevnu zla slutnja. U hipu se baci na svoje odijelo koje ležalo na podu, privuče ga, opipa i prevrne, zavuče ruku u sve džepove, a onda, kao skamenjen, drhtavim ga rukama ispusti. Bio je pokraden. Nestala je crna kožna lisnica koju je nosio oko vrata.

Sabrao se i najednom je opet sve znao. Prije toga u lisnici je bilo preko tisuću kruna u papiru i zlatu.

Mirno se ponovno spustio na krevet i kao smlav-ljen ležao nekih pola sata. Vinski vonj i mamurnost posve su iščeznuli, ni bolove više nije osjećao već samo silan umor i tugu. Polako se opet pridignuo, brižljivo se oprao i koliko je mogao otresao i obrisao

144

uprljanu odjeću, odjenuo se i pogledao u zrcalo iz kojega je u njegov zuri neko nepoznato, podbuhlo, tužno lice. Zatim je silovitom odrješitošću sabrao svu svoju snagu i razmislio o svome položaju. A onda je smireno i ojađeno obavio još onih nekoliko sitnica koje su mu preostale.

Ponajprije je pažljivo pretražio svu odjeću, pa i krevet i pod. Kaput je bio prazan, ali je u hlačama našao zgužvanu novčanicu od pedeset kruna i deset kruna u zlatu. Drugoga novca nije bilo.

Potegnulo je zvonce te upitao konobara, koji se pojavio, u koje je vrijeme sinoć došao. Mladić ga sa smiješkom pogleda u lice i reče, ako se gospodin sam ne može sjetiti, onda će zacijelo samo portir znati.

Tražio je da mu pozovu portira, dao mu je zlatnik i počeo ga ispitivati. Kada su ga doveli u kuću? - Oko dvanaest sati. - Je li bio u nesvijesti? - Ne, samo očito u veseloj stanju. - Tko ga je ovamo doveo? - Dva mlada čovjeka. Pričali su da se gospodin na jednoj gozbi malo prenaglo i sada želi ovdje odspavati. On ga najprije nije htio primiti, ali ga je lijepa napojnica ipak privoljela. - Bi li portir prepoznao dvojicu mladića? - Da, zapravo samo jednoga, onoga s krutim šeširom.

Matthias ga otpravi i zatraži račun zajedno sa šalicom kave. Ispio ju je vruću, platio i otišao. Nije poznavao četvrt u kojoj se nalazila njegova gostionica, pa ako je nakon dužega hoda i nailazio

145

na poznate i polupoznate ulice, ipak nije uspio ni u nekoliko sati naporna pješaćenja pronaći onu krčmu u kojoj se to jučer dogodilo.

Ipak, nije gajio nadu da bi povratio išta od izgubljenoga. Od trenutka kada je u iznenadnom naletu sumnje pretražio svoj kaput i našao praznu lisnicu, prožimala ga je spoznaja da više ne može spasiti ni najmanju sitnicu. Taj osjećaj nije imao nikakve veze s osjećajem koji se javlja pri nemilolj slučajnosti ili nesreći, štoviše, bio je lišen svakoga revolta i više je sličio nekoj, doduše, ojađenoj, ali odlučnoj suglasnosti s onim što se dogodilo. Taj osjećaj suglasja između toga događaja i vlastite duše, između vanjske i unutrašnje nužnosti, za što sasvim beznačajni ljudi nikada nisu sposobni, upravo je to prevarenoga patera spasilo od očajja. Ni na trenutak nije pomislio da bi kakvim lukavstvom sa sebe sprao krivnju i kradomice povratio čast i poštovanje, niti mu je na pamet pala pomisao da bi na sebe dignuo ruku. Ne, nije osjećao ništa doli posve jasnu i pravednu nužnost koja ga je, doduše, žalostila, ali protiv koje nijednom mišlju nije prosvjedovao. Jer, jače od tjeskobe i brige, premda još skriveno i izvan svijesti, u njemu je postojao osjećaj velikoga izbavljenja jer je njegovu dosadašnjem nezadovoljstvu i nejasnomu, godinama vodenom i skrivanom dvostrukom životu sada nedvojbeno došao kraj. Osjećao je, kao katkada prije nakon manjih prijestupa, bolno unutarnje

146

oslobođenje čovjeka koji kleči pred ispovjedaonicom i kojemu, doduše, predstoji poniženje i ka/na, ali mu duša već osjeća kako nestaje onaj tji-skobni teret zatajenih djela.

Pa ipak, nipošto mu nije bilo jasno što mu je sada činiti. Ako se u sebi već pomirio sa svojim istupanjem iz crkvenoga reda i odrekao svih počasti, ipak mu se činilo neugodnim i vrlo beskorisnim da bi sada morao iskusiti sve one ružne i bolne scene svoga svečanog isključenja i osude. Napokon, svjetovno gledajući, on i nije učinio neki sraman zločin, a mnoštvo samostanskoga novca nije ukrao on već očito onaj gospodin Breitinger.

Isprva mu je bilo jasno samo to da se danas mora dogoditi nešto odlučujuće; jer bude li duže od još ovoga dana izbivao iz samostana, javit će se sumnja, pokrenut će se istraga i to će mu oduzeti slobodu djelovanja. Izmoren i gladan potražio je restoran, pojeo tanjur juhe, a zatim, na brzinu zasićen i mučen zbrkanim sjećanjima u slikama, umornih je očiju gledao kroz prozor na ulicu, upravo onako kako je to činio jučer otprilike u isto vrijeme.

Razmišljajući o svome položaju, tištalo mu je dušu što nema na svijetu ni jednoga jedinoga čovjeka kojemu bi s povjerenjem i nadom mogao izjadati svoje jade, koji bi mu pomogao i dao savjet, koji bi ga ukorio, spasio ili utješio. Jedan prizor, koji je doživio tek prije tjedan dana i već ga posvema zaboravio,

147

najednom se ganutljivo i začudno javi u sjećanju: mladi ne odveć umni brat laik u svojoj pokrpanoj ha-lji kako stoji na domaćem kolodvoru i za njim gleda, uplašeno ga preklinjući. Otrese od sebe tu sliku i pogled si prisili da promatra život ulice. Uto mu, neobičnim stranputicama sjećanja, pred dušu iznenada stade ime i lik uz koji se ona odmah priljubi s instinktivnim povjerenjem.

Taj lik bila je gospoda Franziska Tanner, ona bogata mlada udovica čijemu se duhu i taktu nedavno divio i čija gaje ljupka stroga slika potajice pratila. Sklopio je oči i vidio ju, u haljini od sive svile, s pametnim i gotovo podrugljivim ustima na lijepom blijedom licu, a što je pažljivije gledao i jasnije se prisjećao i onoga snažno odlučnoga tona njezina svijetloga glasa i čvrstoga, mirnoga promatračkog pogleda njezinih sivih očiju, to mu se lakšim, pače po sebi razumljivim činilo da se u svome neobičnome položaju povjeri toj neobičnoj ženi.

Zahvalan i radostan što napokon ispred sebe jasno vidi iduću dionicu svoga puta odmah je prionuo izvršenju svoje odluke. Od toga trenutka, pa do onoga kada je doista stajao pred gospodom Tanner, svaki je korak činio sigurno i brzo i samo se jedan jedini put pokolebao. To je bilo onda kada je stigao do kolodvora u predgrađu gdje je jučer započeo svoju grešnu pretvorbu i gdje je njegov kovčežić otada bio

148

na čuvanju. Bio je naumio pred vrlo cijenjenom gospodom pojaviti se ponovno kao pater u redovničkoj halji, kako ju ne bi odveć preplašio, pa je stoga pošao ovamo. No sada, kada je trebao učiniti još samo jedan korak da bi na šalteru zatražio povrat svojih stvari, ta mu se nakana najednom učini luckastom i nečasnom, dapače, osjetio je kao nikada prije pravo užasavanje i odbojnost pred povratkom u samostansku odom, pa se u hipu predomislio i pred samim sobom prisegnuo da više nikada neće obući redovničku halju, ma što da se dogodilo. Pritom nije znao ni razmišljao da mu je s ostalim vrijednostima bila ukradena i potvrda o predanoj prtljazi.

Stoga je prtljagu ostavio tamo i u jednostavnom građanskom odijelu odvezao se natrag istim putem kojim je jučer u zoru putovao još kao pater. Pritom mu je srce ipak snažno tuklo, a što se više približavao cilju, tuklo je sve bolnije; jer sada je iznova prolazio područjem u kojem je prije nekoliko dana propovijedao i sumnjičavo je promatrao svakoga novog putnika koji bi ušao i koji bi ga mogao prepoznati i prvi vidjeti njegovu sramotu. No slučaj i sumrak išli su mu na ruku, pa je do posljednje postaje stigao, a da ga nitko nije prepoznao ni gnjavio.

Padala je noć i umornih je nogu koračao prema selu cestom kojom se posljednji put vozio jednopregom

149

u sunčan dan, pa je još iste večeri, jer je iza prozorskih kapaka posvuda vidio svjetlo, pozvonio na vratima ladanjske kuće gospode Tanner.

Ista mu je služavka otvorila vrata i ne prepoznavši ga upitala što želi. Matthias je zamolio da mu se dopusti još večeras razgovarati s domaćicom i djevojci je dao zatvorenu cedulju koju je iz opreza napisao još u gradu. Preplašena zbog tako kasnoga sata, ostavila ga je vani da čeka, zatvorila vrata i jedan tjeskoban trenutak nije se vraćala. No onda je brzo opet otvorila, zbunjeno se ispričavajući zbog svoje prijašnje strašljivosti, pozvala gaje unutra i uvela u | dnevni boravak gospode Tanner koja ga je tamo čekala sama.

"Dobra večer, gospođo Tanner", rekao je poma- | lo nesigurnim glasom, "smijem li vas još jednom na 1 trenutak zasmetati?"

Ona mu odmjereno odzdravi i pogleda ga.

"Budući da dolazite, kako vidim iz vaše poruke, zbog nečega veoma važnoga, stojim vam rado na raspolaganju. Ali, kako to izgledate?"

"Sve ću vam objasniti, molim vas, nemojte se preplašiti! Ne bih došao k vama kada ne bih imao pouzdanja da me u ovako teškom položaju nećete otpraviti bez savjeta i suosjećanja. Ah, cijenjena gospodo, u što sam se pretvorio!"

Glas mu je puknuo i činilo se da se guši u suzama. Ipak, držao se hrabro, ispričavši se velikom
150

iscrpljenošću, a onda, zavaljen u udobnom naslonjaču, stao pričati svoju priču. Počeo je time da je već više godina umoran od samostanskoga života i da sam sebi predbacuje već nekoliko propusta. Zatim je dao kratak prikaz svoga prijašnjeg života i boravka u samostanu, svojih propovjedničkih putovanja i svoje posljednje misije. A onda je bez mnogo pojedinosti, ali iskreno i razumljivo izvijestio i o svojoj pustolovini u gradu.

Pošto je završio svoju priču uslijedila je duga stanka. Gospoda Tanner slušala je pažljivo i bez i najmanjeg prekidanja, katkad bi se nasmiješila, katkad zavrtjela glavom, ali je svaku riječ saslušala posve jednakom napetom ozbiljnošću. Sada su oboje na trenutak šutjeli.

"Ne biste li sada prije bilo čega drugoga nešto pojeli?" upita ga na poslijetku. "U svakom slučaju ovdje ćete prenoćiti, možete spavati u vrtlarovom stanu."

Pater zahvalno prihvati konačište, ali o jelu i pilu nije htio ni čuti.

"I što biste sada od mene htjeli?" upitala gaje polako.

"U prvom redu vaš savjet. Ne znam ni sam • "-no otkuda to moje povjerenje u vas. No u svim
tim

151

nemilim satima nitko mi drugi nije pao na pamet u koga bih se mogao pouzdati. Molim vas, recite mi što da učinim!"

Sada se malo nasmiješila. "Zapravo je šteta", reče, "da me to nedavno niste upitali. Posvema mogu razumjeti da ste za redovnika predobri ili pak odveć živahni. No, nije lijepo da ste svoj povratak u svjetovni život htjeli izvesti tako potajice. Zbog toga ste sada kažnjeni. Svoj izlazak iz crkvenoga reda, koji ste trebali zatražiti dobrovoljno i časno, sada ćete morati učiniti nedobrovoljno. Čini mi se da vam nema druge nego da svoj slučaj posve otvoreno iznesete svojim nadređenima. Ne mislite li i vi tako?"

"Da, nisam drugačije ni razmišljao." "Onda dobro. I što će onda biti s vama?" "U tome je stvar! Zasižno me neće zadržati u svome redu, niti bih ja to prihvatio. Želja mi je da započnem miran život kao vrijedan i čestit čovjek; jer spreman sam na svaki pošten posao i imam različita znanja koja mi mogu koristiti." "Pravilno, to sam od vas očekivala." "Da. No, neću biti samo otpušten iz samostana, nego ću se i osobno morati založiti za novce koji su mi bili povjereni, a koji pripadaju samostanu. Kako te novce uglavnom nisam osobno pronevjerio, već su mi ih lupeži otuđili, bilo bi mi žalosno da za njih moram odgovarati kao najobičniji varalica."

152

"To posve razumijem. No kako ćete to spriječiti?"

"To još ne znam. Kako se i podrazumijeva, pokušao bih što prije i što potpunije nadoknaditi novac. Kada bi bilo moguće za to dati neko privremeno jamstvo, tada bi se sudski postupak mogao posvema izbjeći."

Gospoda ga upitno pogleda.

"Kakvi bi u tom slučaju bili vaši planovi?" upita ga zatim smireno.

"Tada bih izvan zemlje potražio posao i trudio se prije svega otplatiti onaj iznos. No ako bi mi osoba, koja za mene jamči, drukčije savjetovala i željela me drukčije angažirati, tada bi mi, dakako, ta želja bila zapovijed."

Gospoda Tanner se ustane i napravi po sobi nekoliko uznemirenih koraka. Zaustavi se izvan dosega svjetiljke, u polumraku, i od tamo tiho reče: "A osoba o kojoj govorite i koja bi za vas jamčila, to bih trebala biti ja?"

Gospodin Matthias također se ustane.

"Ako želite - da", rekao je duboko dišući. "Budući da sam se vama, koju sam jedva poznao, toliko otvorio, odvažit ću se na to. Ah, draga gospodo Tanner, čudnovato mi je otkuda u ovome svome jadu nalazim toliku smjelost. No ne znam nijednoga suca čijoj bih se presudi prepustio tako lako i rado kao vama. Recite samo jednu riječ i još danas ću vam zauvijek nestati iz vida."

153

Vratila se za stol na kojem je od večeri ostao sitan vez i presavijene novine, skrivajući iza leđa ruke koje su joj se lagano tresle. Zatim se vrlo blago nasmiješi i reče: "Hvala vam na povjerenju, gospodine Matthiase, bit će da je u dobrim rukama. No poslovi se ne rješavaju ovako u večernjem raspoloženju. Pođimo na počinak, služavka će vas odvesti u vrtlarovu kuću. Ujutro u sedam ovdje ćemo do-ručkovati i nastaviti razgovor, a tada možete još lako uhvatiti prvi vlak."

Te noći odbjegli je pater spavao mnogo bolje nego njegova dobrodušna domaćica. U dubokom os-mosatnom snu nadoknadio je što je u protekla dva dana i noći propustio i na vrijeme se probudio odmoran i naspavan, pa ga je gospoda Tanner za doručkom začuđeno i milo promatrala.

Veći dio sna potratila je baveći se Matthiaso-vim problemom. Paterova molba, u mjeri u kojoj se ticala samo izgubljenoga novca, ne bi joj bila zadala toliko brige. Ali neobično ju je ganulo kako je tako stran čovjek, s kojim se jedan jedini put tek nakratko susrela, u trenutku hude nevolje došao njoj tako pun povjerenja, gotovo kao dijete majci. A činjenica daje ona to u potpunosti shvatila i prihvatila gotovo kao nešto očekivano, dok je inače bila sklonija nepovjerenju, za nju je značila nagovještaj da između nje i neznanca postoji neki tračak pobratimstva i tajnoga sklada.

154

Pater je već za svoga nedavnoga prvog posjeta ostavio na nju ugodan dojam. Smatrala ga je zasigurno sposobnim, bezazlenim čovjekom, a usto je bio naočit i obrazovan muškarac. Ono što je u međuvremenu saznala nije nimalo promijenilo taj sud, samo se činilo daje na paterov lik palo pomalo treperavo svjetlo pustolovine, a u njegovu se karakteru ipak razotkrila izvjesna slabost.

Sve to bilo bi dovoljno da tom čovjeku priskrbi njezino suosjećanje, pri čemu uopće ne bi marila za traženo jamstvo ili novčani iznos. No zbog neobične simpatije koja ju je vezivala za stranca i koja se ni u brižnim mislima te noći nije umanjila, sve je obasjala neka druga svjetlost na kojoj su posao i privatnost bivali veoma bliski, a inače bezazlene stvari poprimalo značajan, pa i sudbonosan izgled. Ako je taj čovjek imao nad njom toliko moći i ako je među njima postojala toliko silna privlačnost, tada to nije bilo zbog jednoga poklona, već su iz toga morali nastati trajni odnosi i veze koje su ipak mogle imati velikoga utjecaja na njezin život. Jednostavnim darivanjem novca bivšemu pateru pomoći da se izvuce iz nevolje i skloni u inozemstvo i pritom, kao nekim sporazumom, isključiti svako daljnje sudjelovanje u njegovoj sudbini, nije bilo moguće jer joj je taj muškarac za to bio odveć uzvišen. S druge pak strane nije joj bilo svejedno da ga nakon njegovih pomalo neobičnih priznanja olako primi u

155

svoj život čiju je slobodu i preglednost voljela. A opet ju je boljelo i činilo joj se nemogućim da toga sirotog čovjeka ostavi bez ikakve pomoći.

Satima je tako razmišljala, a kada je nakon kratka sna u lijepoj haljini stupila u sobu za doručak, doimala se pomalo oslabljeno i umorno. Matthias ju pozdravi i jasno pogleda u oči

da joj se srce začas opet ugrijalo. Vidjela je da je sve što je jučer rekao ozbiljno mislio i da će zacijelo pritom ostati.

Natočila mu je kavu i mlijeko, ne govoreći više osim prijeko potrebnih uljudnosti, te zapovjedila da se za njezina gosta upregne kočija jer mora na kolodvor. Iz srebrne čašice ljupko je jela jaje i uz to pila šalicu mlijeka i tek kada su i ona i gost završili s doručkom, ona počne govoriti.

"Jučer ste mi", rekla je, "uputili pitanje i molbu o kojoj sam razmislila. Također ste dali obećanje da ćete se u svemu držati onoga što ja odlučim. Jeste li to mislili ozbiljno i želite li to još jednom potvrditi?"

On ju ozbiljno i srdačno pogleda i jednostavno reče: "Da."

"Dobro, onda ću vam reći što sam smislila. Sami znate da svojom molbom ne postajete samo moj dužnik, nego se na određeni način želite približiti meni i mojem životu, značenje i posljedice čega nama oboma mogu postati važni. Vi od mene ne želite dar nego moje povjerenje i prijateljstvo. To mi je

156

milo i na čast, no morate sami priznati da mi je vaša molba upućena u trenutku kada niste posve besprijeckorni i kada su glede vas dopuštene i moguće razne nedoumice."

Kimnuvši, Matthias se zacrveni, ali se ujedno i malčice nasmiješi zbog čega ona svoj ton odmah za nijansu poštoži.

"Upravo zato nažalost ne mogu prihvatiti vaš prijedlog, dragi gospodine. Imam premalo jamstava za pouzdanost i postojanost vaših dobrih nakana. Kakvo je vaše prijateljstvo i vaša vjernost, to me tek vrijeme može naučiti, a što bi bilo s mojim novcem, ni to ne mogu znati nakon što ste mi ispričali svoju zgodu s prijateljem Breitingerom. Stoga sam odlučila držati vas za riječ. Odveć vas cijenim, a da bih vas novcem otpravila, i odveć ste mi strani i nesigurni, a da bih vas olako primila u svoj životni krug. Zato vašu vjernost stavljam na možda tešku kušnju te vas molim: Otputujte svome domu, predajte samostanu sav svoj utržak, prihvatite sve pa i sudsku kaznu! Ako to želite učini hrabro i časno, a da moje ime pritom ne spomenete, zauzvrat vam obećavam da poslije neću više imati nikakvih sumnji u vas i da ću vam pomoći, budete li željeli odvažno i vedro započeti nov život. Jeste li me razumjeli i prihvaćate li pogodbu?"

Gospodin Matthias primi njezinu ispruženu ruku, s divljenjem i dubokim ganućem pogleda ju

u

157

njezino lijepo uzbuđeno blijedo lice i učini neobičan silovit pokret, skoro kao da biju zagrlio.

Umjesto toga on se duboko nakloni i u tanku damsku ruku utisne čvrst cjelov. Potom uspravno izade iz sobe, dodatno se ne opraštajući, prođe kroz vrt i popne se u otvorenu kočiju koja ga je vani čekala dok je iznenađena žena neobično pomiješanih osjećaja pogledom pratila njegov visok stas i odlučan hod.

VI

Kada je pater Matthias u svome gradskome odijelu i neobično promijenjena lica ponovno stupio u samostan i bez okolišanja se zaputio gvardijanu, starim je dvoranama prostrujala jeza, čuđenje i nezasićena znatiželja. Pa ipak, nitko nije saznao ništa izvjesno. No već nakon sat vremena održana je tajna sjednica poglavara na kojoj su gospoda usprkos nekim nedoumicama odlučila da će nemili slučaj najvećom brižnošću držati u tajnosti, da će izgubljene novce preboljeti, a patera kazniti tek dužom pokorom u nekom inozemnom samostanu.

Pošto ga uvedoše i priopćise mu odluku, on nemalo začudi blage suce svojim protivljenjem da prihvati njihov pravorijek. I nisu pomagale ni prijatnje ni dobrodušno uvjeravanje, Matthias je uporno molio

otпуст iz reda. Ako bi mu htjeli, dodao je, povrat njegovom lakomislenošću izgubljenih milodara na neko vrijeme odgoditi kao osobni dug i dopustiti mu njihovu postupnu otplatu, zahvalno bi to prihvatio kao veliku milost; u suprotnom bi mu draže bilo da se njegov slučaj razriješi pred nekim svjetovnim sudom.

Nisu više znali što bi, pa su se, dok je Matthias iz dana u dan usamljen boravio u strogom pritvoru svoje ćelije, njegovim slučajem bavili nadređeni sve do Rima, a da zatočenik o stanju stvari nije mogao saznati ni najmanju vijest.

Moglo je tako proteći još mnogo vremena da se na neočekivan poticaj izvana nije najednom sve pokrenulo i pošlo u nekom sasvim drugom smjeru.

Naime, deset dana nakon paterova zlosretna povratka vlasti su poslale služben i žuran upit je li možda u posljednje vrijeme iz samostana nestao redovnik ili tako i tako opisana redovnička halja jer je upravo utvrđeno da se ta odjeća nalazila u jednom zagonetnom ručnom kovčegu ostavljenom u garderobi toga i toga kolodvora. Taj se kovčeg, koji već točno dvanaest dana leži u onoj postaji, moralo otvoriti zbog predstojećega sudskog postupka, budući da je pod teškom sumnjom uhićen jedan varalica koji je među inim ukradenim stvarima kod sebe imao i potvrdu o predaji spomenutoga kovčega u garderobu.

158

159

Sada je jedan od patera pohitao k nadležnome tijelu vlasti, moleći detaljnije obavijesti, a kako ih nije dobio, smjesta se zaputio u obližnji glavni grad provincije u kojem se silno no uzalud trudio prikazati da osoba i tragovi dobrog patera Matthiasa nisu ni u kakvoj vezi sa sudskim postupkom protiv varalice. Državni je odvjetnik, naprotiv, za te tragove pokazao živo zanimanje i veliku želju da osobno upozna patera Matthiasa koji je u međuvremenu zbog bolesti opravdano bio nedostupan.

Slijedom tih događaja pateri su iznenada stubokom promijenili taktiku. Da bi se spasilo što se još spasiti može, pater Matthias do kraja je formalno isključen iz reda, predan državnome odvjetništvu i optužen zbog pronevjere samostanskoga novca. Od toga trenutka postupak protiv patera ne samo da je punio aktovke sudaca i odvjetnika, već je kao skandalozna priča punio i sve novine, tako da mu je ime odjeknulo u cijeloj zemlji.

Kako se nitko za nj nije zauzeo, kako ga se njegov red posvema odrekao, a javno mišljenje, koje se odražavalo u člancima liberalnoga dnevnog tiska, patera nipošto nije štedjelo, već je to iskoristilo kao povod za malu veselu hajku na samostane, optuženik je dospio u pravi pakao sumnje i klevete i morao je pokušati papreniju kašu negoli ju je po vlastitu mišljenju bio zakuhao. No u toj se nevolji hrabro držao i nije dao nijednu izjavu koja se poslije nije potvrdila.

160

Inače, ta su dva međusobno prepletena sudska postupka krenula brzim tijekom. S osjećajima čuđenja Matthias se čas suočavao sa svećenicima i crk-venjacima kao optuženik, čas kao svjedok lijepoj Meti s gospodinom Breitingerom koji se uopće nije zvao Breitinger i u širim je krugovima bio poznat kao varalica i svodnik po imenu Žgoljavi Jakob. Čim je bio razjašnjen njegov udio u Breitingerovoj aferi, Breitinger i njegova pratnja nestali su pateru iz vida, a u samo nekoliko žestokih rasprava pripremljena je i njegova presuda.

Od samoga je početka bio spreman na osudu. U međuvremenu je otkriće nekih pojedinosti onoga dana u gradu, ponašanje njegovih nadređenih i raspoloženje javnosti težilo k njegovoj općoj osudi, pa su suci na njegov neosporni prijestup primijenili najstroži paragraf i osudili ga na vrlo dugu zatvorsku kaznu.

To mu je sada ipak zadalo osjetan udarac i činilo mu se da njegov prijestup, koji nije počivao ni na kakvoj stvarnoj zloći, ipak nije zavrijedio tako tešku kaznu. Najviše ga je pritom morila misao na gospodu Tanner i pitanje hoće li ga uopće još htjeti poznati kada joj se nakon

odsluženja tako dugotrajne kazne i općenito nakon toga neočekivano razvikanoga skandala pred njom iznova pojavi.

U isto vrijeme gospoda se Tanner ništa manje nije zabrinjavala i srdila zbog svršetka tog slučaja,

161

predbacujući si da gaje zapravo bez prijeko potrebe na to natjerala. Čak mu je napisala pisamce uvjeravajući ga u svoje svejednako povjerenje i izražavajući nadu da će on u nezasluženoj ošttrini svoje presude prepoznati opomenu da se neslomljena duha i bez gorčine sačuva za bolje dane. No onda opet pomisli kako nema razloga sumnjati u Matthiasa i da se sada pogotovo ne treba plašiti kako će on izdržati kušnju. Pa napisano pismo, više ga ne pogledavši, ona odloži u ladicu pisaćega stola i brižljivo ju zaključa.

U međuvremenu je već odavno bila stigla jesen i vino je bilo istiješteno kada je nakon nekoliko turobnih tjedana kasna jesen još jednom donijela tople, modre, nježno sretne dane. Na zavoju zelene rijeke spokojno je stajao stari samostan, zrcaleci se u vodi u razlomljenim crtama i svojim je brojnim prozorskim oknima promatrao taj nježnozlatni pro-cvjetali dan. Upravo tada po lijepome vremenu kasne jeseni cestom je, visoko iznad strme obale, opet prolazila otužna postrojba predvođena nekolicinom naoružanih žandara.

Medu zatvorenicima je bio i bivši pater Ma-tthias koji bi s vremena na vrijeme podignuo pognutu glavu, gledajući dolje prema sunčanom prostranstvu doline i tihom samostanu. Dani mu nisu bili dobri, no njegova se nada, nerazorena svim dvojbama, uvijek iznova okretala prema slici lijepe blijede gospode kojoj je držao i ljubio ruku prije

162

gorkoga puta u sramotu. I pomislivši nehotice na onaj dan prije sudbonosnoga putovanja dok je još iz skrovitosti sjenovita dvorca u dosadi i zlovolji gledao amo, njegovim upalim licem zatitra jedva vidljiv osmijeh, a onodobni poluzadovoljni život ne učini mu se nimalo boljim i poželjnijim od ovoga sada ispunjenog nadom.

(1910.)

163

Usrećitelj svijeta

B

>ertholdu Reichardt u bile su dvadeset i četiri godine. Roditelje je bio rano izgubio, a od njegovih je odgajatelja samo jedan jedini na njega imao utjecaja, neki plemenit ali fanatičan čovjek i pobožan slobodoumnik koji je mladiću zarana razvio naviku mišljenja koje uz privid pravičnosti i ne bez oholosti stvarima ipak nameće svoj oblik. A sada je mladomu čovjeku došlo vrijeme da svoje snage iskuša u igri svijeta kako bi se bez žurbe mogao osvrnuti za sebi primjerenom i dostižnom životnom srećom koju on kao pametan, naočit i imućan muškarac zasigurno ne bi morao dugo čekati.

Berthold nije bio odabrao nikakvo određeno zanimanje. U skladu sa svojim sklonostima kod vrsnih je učitelja, na putovanjima i iz knjiga učio filozofiju i povijest s tendencijom prema estetskim predmetima. Njegova prvotna želja da postane građevinarom tijekom studijskih je godina naizmjenice gasnula i ponovno se budila; no na posljetku se zaustavio na povijesti umjetnosti i svoje je naukovanje privremeno okončao doktorskom disertacijom. Kao mlad doktor stigao je u Miinchen u kojem se nadao da će

165

najprije naći ljude i posao za kojima je njegova narav na još zamračenim putovima ipak sve jače težila. Čeznuo je za tim da nastanku novih vremena i djela i on pridonese svojim savjetom i suradnjom i da bude sudionikom postanka i uspona svoga naraštaja. No prednosti, koju ima svaki frizerski pomoćnik - da zahvaljujući svome zanimanju i namještenju od samoga početka ima čvrst, jasan odnos prema životu i opravdano mjesto u sustavu ljudskih

djelatnosti - te se prednosti pri svome ulasku u svijet i u doba mu-ževnosti Berthold morao odreći.

U Miinchenu, u kojemu je već prije godinu dana živio kao student, mladi je doktor predstavljen u nekoliko domova, ali se nije žurio s pozdravljanjima i posjetima jer je htio posve slobodno tražiti svoja poznanstva i život si urediti neovisno o prijašnjim obvezama. Osobito je žudio za umjetničkim svijetom koji je upravo u to vrijeme iznova vrvio novim idejama i gotovo svakodnevno otkrivao stanja, zakone i navade kojima je valjalo objaviti rat. Uskoro se sprijateljio s manjim krugom mladih umjetnika toga kova. Susretali su se na objedima i u kavani, na javnim predavanjima, a doskora i prijateljski u stanovima i atelijerima, najčešće u atelijeru slikara Hansa Konegena koji je u toj skupini umjetnika bio neka vrsta duhovnoga vode.

Družeći se s tim umjetnicima nerijetko je nalazio povoda čuđenju, no nije zbog toga gubio dobru

166

volju za učenjem. Najprije mu je upalo u oči da je nekolicina onih slavnih slikara i kipara, čija su se imena uvijek spominjala u uskoj vezi s nedavnim umjetničkim revolucijama, očito bila mnogo udaljenija od toga reformatorskog mišljenja i činjenja mladih umjetnika negoli je mislio; štoviše činilo se da su oni u izvjesnoj osami i nevidljivosti živjeli samo za svoj rad. Da, tima slavnima njihovi se mladi kolege nipošto nisu divili kao uzorima, već su ih oštro, čak nemilice kritizirali, dijelom čak i prezirali. Činilo se daje svaki umjetnik, koji je bezbrižno stvarao svoja djela, time činio izdaju ideala revolucionarne mladeži.

Toj zabludi odgovarala je izvjesna mladalačko -pedantna crta Reichardtova bića, tako da se usprkos povremenim nedoumicama on ubrzo posve suglasio s cijelim tim načinom. Nije primjećivao s koliko se malo strasti radilo u atelijerima njegovih prijatelja. Kako je i sam bio bez zanimanja, veoma mu se sviđalo što su i njegovi prijatelji slikari gotovo uvijek imali vremena i volje za razgovor i teoretiziranje. Osobito se priklonio Hansu Konegenu čija mu je hladnokrvna kritičnost jednako imponirala kao i njegova neprikrivena samosvijest. S njim je često obilazio umjetničke izložbe i bio uvjeren da pritom mnogo uči jer nije bilo nijednoga umjetničkog djela o kojem Konegen ne bi mogao jasno i lijepo rastumačiti u čemu su njegove pogreške. Spočetka je Bertholda često znalo zaboljeti kada bi se Konegen

167

grubo i nemilosrdno okomio na neku sliku koja se Bertholdu sviđala i u koju se upravo s radošću bio zagledao; no s vremenom mu se svidio taj ton, pa je čak pomalo našao odjeka i u njegovu vlastitu govoru.

Tamo je visio neki nježan zeleni krajolik, riječna dolina s pošumljenim brežuljcima nad kojom su letjeli oblaci ranoga ljeta, naslikan vjerno i nježno, djelo nekoga još mladoga, ali već laskavo poznatog slikara. "To sada ljudi cijene i kupuju", rekao je Hans Konegen, "i to je vrlo simpatično, odrazi oblaka u vodi čak su posve dobri. Ali gdje je tu veličina, žestina, potez, ukratko - ritam? Simpatično djelce, čisto i dražesno, dakako, ali zar bi to trebao biti slavan slikar! Molim vas: mi smo narod koji je dobio najveći rat u suvremenoj povijesti, koji se bavi trgovinom i industrijom u najvećim razmjerima, koji se obogatio i svjestan je svoje moći, koji je još nedavno sjedio do nogu Bismarcku i Nietzscheu - a sada bi to trebala biti naša umjetnost!"

Je li ubava šumovita riječna dolina prikladna da se oslika monumentalnom silinom, ili pak, je li osjećaj za jednostavne ljepote seoske prirode nedostojan našega naroda, o tome nije govorio.

Doktor Reichardt nije znao da njegovi poznanici nipošto nisu predstavljali cvijet umjetničke mladeži jer su sudeći po njihovim govorima, njihovim nastupom i mnogim teorijskim znanjima oni to upravo činili. On nije znao da su oni u najboljem slučaju

168

osrednji prosjek, a možda tek ćudljiv mjehurić zraka i iskrivljen lik. Nije znao ni koliko su nedovoljno temeljiti i savjesni bili Konegenovi stavovi koji je od jednostavnih krajolika zahtijevao visok stil, a od divovskih zidnih skica glinenu mekoću, od studijskih crteža dojam slike, a od štafelajnih slikara veću bliskost s prirodom, tako da su njegovi zahtjevi uvijek ostajali veći negoli umjetnost svih znalaca. A on nije pitao jesu li zapravo Konegenovi vlastiti radovi toliko snažni da mu daju pravo na takve zahtjeve i stavove. Kako je to mladeži inače u naravi, on nije razlikovao između ideala svojih prijatelja i njihovih djela.

Njihovi radovi najčešće su se bavili nezahtjev-nim stvarima, malim predmetima i igrarijama dekorativne i uporabne naravi. Ali kao što je umijeće najvećega slikara bivalo maleno i jedno se rastapalo, ako bi se sudilo po njihovim zahtjevima i stavovima, tako su se njihovi vlastiti radovi silno razvijali i rasli, kada bi ih tko čuo o tome govoriti. Jedan bi od crteža napravio vazu ili šalicu i znao dokazivati kako taj uradak, ma koliko neznan bio, možda ipak više znači od neke dvorane pune slika jer taj rad, tumačio je, u svome jednostavnom izrazu nosi pečat nužnosti i počiva na spoznaji statičkih i konstruktivnih načela svakoga uporabnog predmeta, pa čak i samoga ustrojstva svijeta. Drugi bi pak na komad sivoga papira, koji je trebao poslužiti za uvezivanje knjiga, nanio nepravilno raspoređene žućkaste mrlje i mogao je sat

169

vremena filozofirati o tome kako raspored onih mrlja pokazuje nešto kozmičko te da može probuditi osjećaj zvjezdana neba i beskraj.

Slične besmislice stajale su u zraku i mladež ih je pomodno prihvaćala; poneki pametan, ali slabašan umjetnik također je ozbiljno kanio takvim mudrovanjima nadomjestiti ili opravdati manjak prirodnoga ukusa. No Reichardt je u svojoj temeljitosti neko vrijeme to shvaćao ozbiljno i pritom temeljito svladavao dokoličarsko umijeće intelektualistične zaposlenosti koja je smrtni neprijatelj svakom vrijednom radu.

No zaokupljen time ipak nije mogao trajno zaboraviti sve društvene obveze, pa se tako ponajprije sjetio jedne kuće u koju je nekoć kao student svraćao jer je domaćin kuće svojedobno bio u bliskim vezama s Bertholdovim ocem. Bio je to neki pravni savjetnik po imenu Weinland koji je kao strastven ljubitelj umjetnosti i društva gospodario prekrasnom kućom. Reichardt je sada, postoje već mjesec dana stanovao u gradu, htio tamo otići u posjet, pa se brižljivo odjeven pojavio u kući na čijem je prvome katu nekada stanovao pravni savjetnik. Tu je na svoje čuđenje na vratima ugledao pločicu s nepoznatim imenom, a upitavši slugu koji je izašao, saznao je daje pravni savjetnik umro prije više od godine dana.

Stan udovice, čiju je adresu Berthold pribilje-žio, nalazio se daleko vani u nekoj nepoznatoj ulici

170

na rubu grada, a prije nego je tamo pošao, od kavanskih je poznanika, od kojih je pronašao još neke iz studentskih dana, pokušao ponešto doznati o sudbini i sadašnjem stanju kuće Weinlandovih. To nije bilo teško jer je pokojni pravni savjetnik bio nadaleko poznat čovjek, pa je Berthold tako saznao cijelu priču: Weinland je cijelo vrijeme živio iznad svojih mogućnosti i bio je tako duboko zapao u dugove i neugodne financijske poslove da njegovu iznenadnu smrt nitko nije mogao smatrati prirodnom. U svakom slučaju, odmah nakon te neobjašnjive smrti obitelj je morala rasprodati imovinu i otada je, premda još stanuje u gradu, gotovo zaboravljena i nestala. No, govorili su, šteta je zbog kćeri kojoj bi priuštiti bolju sudbinu.

Mladi čovjek, iznenađen takvim vijestima i suosjećajno ganut, ipak se čudio zbog postojanja te kćeri jer se nije mogao sjetiti da ju je ikada vidio. Tako se dogodilo daje - djelomice iz znatiželje zbog djevojke - nakon nekoliko dana odlučio posjetiti Wein-ladove. Unajmio je kočiju i kroz neotmjeno se predgrađe izvezao sve do granice s otvorenim poljem. Kočija se

zaustavila pred usamljenom višekatnicom s iznajmljenim stanovima koja je unatoč svojoj novosti već poprimila vonj siromaštva.

Na drugome je katu pomalo zbunjeno ušao u omanji stan čija mu je vrata otvorila kuhinjska služavka. Odmah je prepoznao gospodu pravnu savjetnicu

171

čija mu se stroga mršava pojava činila gotovo nepromijenjenom i samo za nijansu suzdržanijom i hladnijom nego prije. No uz nju se pojavila kći i sada je točno znao daju nikada prije nije vidio jer ju inače zacijelo ne bi bio mogao tako posvema zaboraviti. Imala je majčinu figuru i svojim je zdravim licem, utegnutim, elastičnim držanjem i u jednostavnoj, a ipak besprijeornoj haljini izgledala kao mlada žena nekog časnika ili kao sportska dama. Pri dužem promatranju čovjek bi u njezinu svježem, strogom licu primijetio tam-nosmede oči, no činilo se da tek u tim mirnim očima kao i u nekim kretnjama te suzdržane pojave obitava pravi karakter lijepe djevojke koji se zbog preostale vanjštine doimao tvrdim i hladnijim nego je bio.

Reichardt se pola sata zadržao kod žena. Gospođica Agnes, kako je sada saznao, za njegovih je prijašnjih posjeta bila u roditeljskoj kući u inozemstvu. Međutim, svi su izbjegavali pobliže se dotaknuti prošlosti, pa je tako došlo samo po sebi da su ponajviše razgovarali o osobi i životu posjetitelja. Obje žene pokazale su se pomalo začuđenima, vidjevši ga kako pasivno i neodlučno čeka na vratima života, a Agnes reče, ako on u sebi osjeća određeni dar za građevinu, tada je to tako divno zanimanje da ona ne shvaća njegovo oklijevanje. Na odlasku su ga pozvale da ponovno svrati kad god mu je volja.

Da su se obiteljske prilike promijenile, bilo je razvidno iz smještaja i skromnosti njihova stana, ali

172

same gospode ne samo da nijednom riječju to nisu spomenule, već i cijelim svojim bićem nisu pokazale da znaju za siromaštvo i klonulost, štoviše sačuvale su ton koji im je u njihovu prijašnjem načinu života bio uobičajen. Vraćajući se u večernji grad, Reichardt je sa sobom ponio suosjećanje i divljenje prema lijepoj, hrabroj kćeri i sve do noći i trenutka utonuća u san osjećao je da ga okružuje neko ugodno nadražljivo ozračje, kao od duboka, topla pogleda njezinih smeđih očiju.

Taj blagi nadražaj poticao je doktora i na nove radne misli i životne planove. O tome je imao dug razgovor sa slikarom Konegenom koji je, međutim, za posljedicu imao zahlađenje njihova prijateljstva. Potaknut Reichardtovim jadikovkama Hans Konegen je odmah stvorio plan rada, u velikom je atelijeru žustro hodao amo-tamo, nervoznim rukama mrsio si je bradu i ubrzo se, za što je silno imao dara, zatvorio u svjetlucavu čahuru koja se sastojala od puke rječitosti i sličila nadstrešnici onoga majstora mačevanja iz narodne bajke pod kojom je on stajao suh premda se ona nije ni od čega drugoga sastojala osim od silovita vitlanja mačem iznad glave.

On je najprije opravdavao postojanje svoga prijatelja Reichardta, naglašavajući vrijednost takvih inteligencija koje bi kao kritični i potajice sustvara-lački savjetnici mogli umjetnosti pomoći i poslužiti. Stoga je, mislio je, njegova dužnost da svoje snage

173

stavi u službu umjetnosti. Zato bi trebao nastojati da postane suradnik-kritičar nekoga uglednoga umjetničkog časopisa ili još bolje nekih dnevnih novina i da postane utjecajan. Tada bi mu on, Hans Konegen, skupnom izložbom svojih ostvarenja pružio priliku da učini dobro djelo i svijetu pokaže nešto novo.

Kada je Berthold svoga prijatelja pomalo mrzovoljno podsjetio na to s koliko se prijezira još donedavno izražavao o svim novinama i o poslu kritičara, slikar je objasnio da na ovoj upravo žalosno niskoj razini kritike jedan istinski slobodni duh može na tom području postati reformatorom, svojevrsnim Lessingom² našega doba. Uostalom, tumačio je, kritičaru

umjetnosti otvoren je još i drugi i ljepši put, naime put knjige. On sam već je katkada razmišljao da potakne izdavanje monografije o sebi, Hansu Ko-negenu; a sada je, reče, u Reichardt pronasao osobu za taj zahtjevni posao. Berthold treba napisati tekst, a on će osobno preuzeti ilustriranje knjige.

Reichardt je te riječi prijedloge slušao sa sve većim neraspoloženjem. Danas kada je osobito snažno osjećao svu jadnu suvišnost čovjeka bez zanimanja, boljelo gaje vidjeti kako slikar u tome stanju nije nalazio ništa drugo doli izazov da se njime posluži za svoju osobnu slavu ili probitak.

: Gotthold Ephraim Lessing (1729.-1781.) njemački književnik i kritičar. Jedan od utemeljitelja suvremene drame, autor prve njemačke građanske tragedije. (Nap. prev.)

174

No kada mu je upao u riječ i te planove glatko odbio, Hans Konegen nije bio nimalo utučen. "Dobro, dobro", rekao je dobrohotno, "savršeno vas razumijem i zapravo vam moram dati za pravo. Vi želite pomoći u stvaranju vrednota, zar ne? Pa učinite to! Imate znanja i ukusa, imate mene i nekoliko prijatelja, a time i izravnu vezu sa stvaralačkim duhom vremena.

Osnujte, dakle, poduzeće kojim biste mogli imati neposredan utjecaj na umjetnički život.

Osnujte, primjerice, umjetničku nakladu, mjesto za proizvodnju i prodaju vrijedne grafike, a

ja ću na raspolaganje staviti izdavačka prava za svoje drvoreze i brojne skice, uredit ću vašu tiskaru i vaš privatni ured, recimo namještajem od javorovine s mjedenim okovima. Ili još

bolje, čujte ovo! Pokrenimo malu radionicu za otmjenu primijenjenu umjetnost! Uzmite me za savjetnika ili direktora, a ja ću se pobrinuti za kvalitetne suradnike, primjerice jedan moj prijatelj prekrasno modelira i razumije se u brončane odljevke."

I tako je on nizao plan za planom sve dok se Reichardt iznova gotovo nasmijao. On je svugdje trebao biti poduzetnik, pribaviti i riskirati novac, no Konegen je bio upravitelj, tehnički direktor, ukratko duša svega. Prvi put jasno je spoznao koliko su sve umjetničke misli toga slikarskoga genija usko kružile oko njegove vlastite osobe i taštine, a poslije je s nelagodom vidio koliko je nelijepa bila njegova uloga u zamislima i nakanama tih ljudi.

175

Pa ipak, još uvijek ih je precjenjivao misleći da se iz toga društva može povući uz najveću mjeru finoće i obzira. Jer tek stoje gospodin Konegen nakon višekratno ponovljenih pokušaja uvjeravanja uvidio da Reichardt doista nije voljan zadovoljiti te poduzetničke prohtjeve, cijelo se poznanstvo ugasilo kao da nikada nije postojalo. Doktor je od tih ljudi odavno bio otkupio nekoliko njihovih drvoreza i keramika, nekima i pozajmio manje svote novaca; a sad kada je htio poći svojim putem, nitko ga nije zadržavao. Reichardt, još nedovoljno upoznat s bohemskim običajima, neugodno se začudio vidjevši kako su ga njegovi prijatelji umjetnici zaboravili i jedva još pozdravljali dok se on još mučio, oprezno nastojeći uspostaviti isto takvo otuđenje.

Povremeno je doktor Reichardt svraćao kod gospode pravne savjetnice Weinland u njezinu pustu kuću u predgrađu u kojoj mu je svaki put bilo neobično lijepo. Tamošnji otmjeni ton bio je u ugodnoj suprotnosti s govorom i običajima bohemskoga svijeta, a sve ozbiljnije zaokupljala ga je kći koja ga je dvaput sama ugostila i čija gaje stroga ljupkost svaki put ushitila i zbunila. Naime, činilo mu se nemogućim da bi s njom ikada govorio o osjećajima ili da bi upoznao njezine osjećaje jer se uza svu svoju damsku ljepotu doimala kao da je sva sazdana od razuma. A doista je i posjedovala onu praktičnu mudrost

176

usmjerenu na ono nužno i najbliže koja ne pozna tek puko poigravanje stvarima.

Agnes je pokazivala ljubazno, pragmatično suosjećanje sa stanjem u kojem se on nalazio i nije posustajala, ispitujući ga i nagovarajući, niti je skrivala kako smatra nedostojnim da muškarac svoje zanimanje traži negdje u daljini umjesto da čvrstom voljom počne s određene točke. O mudrostima slikara Konegena nije imala bogzna kakvo mišljenje kao ni o njegovim

drvorezima koje joj je Reichardt donio. "To su igrarije", rekla je određeno, "i nadam se da se vaš prijatelj time bavi samo u trenucima okolice. To su, koliko se ja u to razumijem, imitacije japanskih radova koje možda mogu in^ati vrijednost stilskih vježbi. Bože moj, kakvi su to muškarci koji u najboljim godinama svoje mladosti trate vrijeme ugađajući zeleno sa sivim! Ta svaka žena s ponešto ukusa ima u tome više uspjeha dok si odabire tkanine za odjeću!"

Njezina čvrsta figura u svome je vrlo jednostavnom, a ipak brižljivo i svjesno sastavljenom kostimu i sama davala primjer takve žene. Kao da mu je sreća htjela nos u to zabiti, pa mu je na put nanijela taj prekrasni lik da se uz njega veže. No čovjeka je najteže privesti njegovoj vlastitoj sreći.

Na javnome predavanju na temu "Novi putovi k umjetničkoj kulturi" Berthold je saznao nešto što je prihvatio utoliko spremnije jer je bilo u skladu s

177

njegovom trenutačnom misaonom razočaranošću, naime daje potrebno napustiti sve estetske i intelektualističke zanimljivosti. Odbacimo formalističku i negati-vističku kritiku naše kulture, odbacimo slabašno hinje-nje duhovnosti na račun svetih dobara i pitanja našega vremena! To je bio poziv kojemu se odazvao poput iz-bavljenika. Odazvao mu se nekom vrstom trenutačna i bezuvjetna obraćenja, bez obzira kamo ga to odvelo.

A taj poziv odveo ga je na stazu kao stvorenu za Bertholdovu omiljenu razbibrigu, odveo ga je, naime, k jednoj novoj etici. Nije li sve uokolo, na što god bi pogled pao, bilo trulo i gnjilo? Naše kuće, pokućstvo i odjeća neukusni, sračunati na privid i patvoreni, naše druženje isprazno i tašto, naša znanost okoštala, naše plemstvo ogljupjelo, a naše građanstvo usaljeno? Nije li naša industrija počivala na sustavu pljačke i nije li upravo stoga predstavljala ružnu suprotnost svome pravom idealu? Je li možda, kao što bi mogla i trebala, u široke slojeve ubacivala ljepotu i vedrinu, život činila lakšim, promicala radost i plemenitost?

Marljivi učenjak vidio se posvema okružen laž-ju i prijevarom, vidio je gradove uprljane ugljenim dimom i iskvarene pohlepom za novcem, vidio je opustjelu zemlju, izumiruće seljaštvo, vidio je svaku pravu klicu života ugroženu već u korijenu. Stvari koje je još donedavna promatrao s ravnodušjem, pa i zadovoljstvom, sada su mu otkrivale svoju unutrašnju

trulost. Berthold se osjetio suodgovornim za sve to i obveznim surađivati u novoj etici i kulturi.

Kada je gospođici Weinland prvi put o tome govorio, ona se iskreno snuždila. Berthold joj je bio drag i vjerovala je kako mu može pomoći ostvariti neki čestit i lijep život, a sada je gledala njega koji ju je očito volio kako se slijepo upušta u te nauke i okolnosti za koje nije bio stvoren i zbog kojih bi mogao biti samo na gubitku. Svoje mu je mišljenje vrlo jasno rekla, napominjući kako je svatko, tko napravi makar i jedan potplat za cipelu ili prišije puce, čovječanstvu zacijelo korisniji od tih proroka. U svakom malom ljudskom životu, govorila je, ima dovoljno prigode da čovjek bude plemenit i pokaže hrabrost, a samo su rijetki pozvani okomiti se na postojeće stanje i postati učiteljima čovječanstva.

No on je sa žarom odgovarao da je upravo taj stav, koji ona izriče, uobičajena mudra mlakost s kojom mu njegova savjest zabranjuje da se miri. Bila je to njihova prva mala prepirka i Agnes je s tugom gledala kako se taj dragi čovjek sve više udaljava od vlastitoga života i sreće, zapadajući u beskrajne pustinje teorije i tlapnje. Već se spremao slijepo i uzno-sito projedriti pokraj ubavoga otoka sreće na kojem ga je ona čekala.

Stvar je postala tim gora što je Reichardt sada potpao pod utjecaj jednog stvarnog proroka kojega je bio upoznao u nekoj "etičkoj udruzi". Taj čovjek po

178

179

imenu Eduard van Vlissen prvo je bio teolog, zatim umjetnik i svugdje gdje je dolazio brzo je u krugovima tragalaca stjecao veliku moć, a ona mu je i pripadala jer ne samo da je bio neumoljiv u prepoznavanju i osudi društvenih zala, nego je i osobno u svako doba bio spreman jamčiti za svoje misli i za njih se žrtvovati. Kao katolički teolog objavio je napis o svetome Franji Asiškome u kojem je objasnio propast njegovih ideja zbog njegova kompromisa s papinstvom i najoštrije oslikao suprotnost svete intuicije i pravoga ćudoređa naspram dogme i crkvene moći. Zbog toga je prognan iz svećeničke službe, pa je istupio iz Crkve da bi se ubrzo pojavio na belgijskim umjetničkim izložbama kao autor neobičnih mističnih slika koje su pobudile živu raspravu. No već godinama je živio na putovanjima, posve predan porivu svoje misije. Nekom je siromahu nehajno dao svoj posljednji novčić da bi potom i sam prosio. U bogataškim kućama ophodio se nesputano, uvijek ogrnut u istu krajnje jednostavnu odjeću od gruboga sukna koju je nosio i na svojim pješčenjima i putovanjima. Njegov je nauk bio bez dogmi, napose je volio i preporučivao nepotrebitost i iskrenost pa je prezirao i najmanju uljudnu laž. Stoga, kada bi nekomu koga je upoznao rekao: "Drago mi je", tada je to imalo vrijednost odlikovanja, a upravo je to bio rekao Reichardt. Otkako je vidio toga neobičnog čovjeka i uživao u njegovu društvu, njegov je odnos prema Agnes

180

Weinland postajao sve ležerniji i nesigurniji. Prorok je u Reichardt vidio darovita mladog čovjeka koji u vrevi svijeta nije mogao naći pravo mjesto i kojega on nipošto nije kanio smiriti i pomiriti jer je volio i trebao takve nezadovoljnike čiju je nevolju dijelio i iz čije je potrebe i pobune očekivao nastanak boljih vremena. Dok diletantski usrećitelji svijeta navijek pate zbog vlastitih nedostataka, ovaj je holandski prorok bio neosjetljiv na vlastiti usud i svu je svoju snagu usmjerio na ona zla koja je smatrao neprijateljima i razoriteljima ljudskoga mira. Mrzio je rat i politiku moći, mrzio je novac i luksuz i svoje je poslanje vidio u tome da širi svoju mržnju i iskru pretvara u plamen koji će jednom uništiti zlo. Doista je poznao stotine i tisuće bijednih i tragajućih duša na svijetu, a njegove su veze sezale od ruskoga imanja grofa Tolstoja do mirovnih i vegetarijanskih kolonija na talijanskoj obali i na Madeiri. Van Vlissen je tri tjedna boravio u Miinchenu i odsjeo kod nekoga švedskog slikara u čijem je atelijeru noću razapinjao viseću ležaljku i s njime dijelio mršav doručak premda je imao dovoljno bogatih prijatelja koji su ga obasipali pozivima. Javna predavanja nije držao, ali gaje od jutra do mraka, pa čak i za šetnje ulicama, okruživala skupina istomišljenika ili osoba željnih savjeta s kojima je pojedinačno ili u skupinama neumorno razgovarao. Svojom jednostavnom, narodskom dijalektikom umio je sve

181

II

proroke i mudrace predstaviti kao svoje saveznike i njihove izreke citirati kao potvrde svoga nauka, ne samo svetoga Franju nego i samoga Isusa, Sokrata, Buddhu, Konfucija. Berthold je drage volje podlegao utjecaju tako snažne i privlačne osobe. Isto kao on osjećale su se i stotine drugih koji su se nalazili u van Vlissenovoj blizini. No Reichardt je bio jedan od rijetkih koji se nisu zadovoljavali trenutačnom senzacijom, već su u sebi doživjeli obrat volje. U to vrijeme samo je jedan jedini put posjetio Agnes Weinland i njezinu majku. Gospode su uskoro primijetile promjenu njegova bića; njegovo oduševljenje koje nije podnosilo ni najmanje protuslovlje i fanatizirana uzvišenost njegova govora objema se nije svidjelo. A kako se on svojim žustrim govorima, ništa ne sluteći, sve zanesenije i sve više udaljavao od Agnes, zli se neprijatelj pobrinuo da se upravo danas morao baviti najnesretnijom mogućom temom.

Bila je to u ono vrijeme veoma aktualna reforma ženskoga odijevanja koju su s mnogih strana fanatično zahtijevali - umjetnici iz estetskih razloga, higijeničari iz higijenskih, etičari iz etičkih. I dok je bučna mladež, uz značajnu potporu ozbiljnih muškaraca i žena, istupala

protiv dosadašnje ženske odjeće i modi osporavala njezino životno opravdanje, i dalje se vidjalo lijepe i elegantne žene kako se rese lijepom vanjštinom te proganjane mode; a te elegantne žene sviđale su se same sebi i svijetu kudikamo više negoli

182

prve žrtve nove reforme koje su odvažno koračale u neobičnim kostimima bez nabora. Reichardt je odnedavno bezuvjetno bio na strani reformatora. Na isprva duhovite, a zatim sve ozbiljnije i napokon indignirane primjedbe dviju dama odgovarao je nadmoćnim tonom poput kakva mudraca koji razgovara s djecom. Stara je dama opetovano pokušavala skrenuti razgovor u drugom smjeru, ali uzalud, sve dok Agnes napokon nije odlučno rekla: "Nemojmo više o tome! Začudena sam, gospodine doktore, koliko se razumijete u to područje za koje sam vjerovala da se u njemu i sama donekle snalazim jer svu svoju odjeću sama izrađujem. Stoga sam, dakle, i ne sluteći, svojim haljinama neprestano vrijeđala vaše stavove i vaš ukus." Tek kod tih riječi Reichardtu postade jasno koliko je preuzetno bilo njegovo propovijedanje i on se, pocr-venjevši, ispriča. "Moje uvjerenje, doduše, ostaje nepromijenjeno", reče on ozbiljno, "ali mi pritom nikada nije palo na pamet ni na trenutak pomisliti na vašu osobu koja mi je za takvu kritiku odveć uzvišena. Također moram priznati da se i sam ogrješujem o vlastite nazore budući da me vidite u odjeći čiji princip odbacujem. Zajedno s ostalim promjenama moga načina života koje već pripremam, prijeći ću i na drugu odjeću s opisom koje vas ipak ne smijem gnjaviti."

Kod tih riječi Agnes je nehotice promatrala njegov lik koji je u odjeći za posjete izgledao vrlo pristalo

183

i otmjeno i ona s uzdahom uzviknu: "Nećete valjda zaozbiljno ovdje u Miinchenu hodati uokolo u proročkom ogrtaču!"

"Ne", reče doktor, "ali sam uvidio da se uopće ne uklapam u gradski život i uskoro ću se povući na selo kako bih, baveći se nezahvatljivim poslom, živio jednostavnim i prirodnim životom."

Neka zbunjenost, kojoj je sve troje podleglo, kočila je daljnji razgovor, pa se Reichardt nakon nekoliko minuta oprostio. Pružio je ruku gospodi pravnoj savjetnici, zatim i kćeri koja je izjavila kako ga želi ispratiti. Izašla je s njim van, što još nikada nije učinila, u uski hodnik i pričekala da odjene ogrtač. Zatim je otvorila vrata prema stubištu, a kada joj je na rastanku pružio ruku, na trenutak ju je čvrsto stisnula, tamnim ga očima na probljedjelu licu prodorno pogledala i rekla: "Ne činite to! Ne činite ništa od onoga što vaš prorok zahtijeva! Kažem to za vaše dobro."

Ispod njezina napola molećivog, napola zapovjednog pogleda osjeti kako ga prolaze slatki, jaki srsi sreće i na trenutak mu se učini kao izbavljenje da svoj život stavi u ruke te žene. Osjetio je da mu je pošla ususret zacijelo iz velike daljine svoje nepristupačne samostalnosti, a uzdrmana tom riječju i tim pogledom cijela se zgrada njegova misaonog svijeta nekoliko sekundi tresla kao da će se srušiti.

Međutim, pustila mu je ruku i za njim zatvorila vrata.

184

Idućega je dana van Vlissen jasno primijetio da je njegov sljedbenik postao nesiguran i da ga ometaju neki strani utjecaji. Smiješeći se, pogledao gaje u lice svojim bistrim očima, a ipak punima patnje, ali ništa nije pitao, već gaje pozvao u šetnju. Berthold je uskoro pozvao kočiju u kojoj su se izvezli daleko izvan grada. U šumi van Vlissen zapovijedi da se kočija zaustavi i pošalje ju natrag. Pod blijedim sivim nebom šuma je pred zimu bila pusta, tek su iz velike daljine kroz sivu hladnoću odzvanjale sjekire drvosječa.

Apostol ni sada nije započinjao razgovor. Hodao je laka, na šetnje naviknuta koraka, svim čulima pozorno udišući i prožimajući tišinu šume. U načinu na koji je upijao zrak i gazio tlo, gledao za vjevericom u bijegu i bezglasnom kretnjom upozoravao pratitelja na žunu koja sjedi

tik do njih, bilo je nečega lagano prisilnoga u njegovu biću, neka nepomućena budnost i posvuda živuća nevinost u koju je taj moćni čovjek bio ogrnut kao u čaroban plašt i činilo se kao da pješice putuje nekim carstvom kojemu je potajice bio kralj. Na izlasku iz šume ugledali su prostrte oranice, neki seljak polako je na obzoru prolazio s teškim konjima, a van Vlissen stade polako govoriti, o sjetvi i žetvi i sve samim seljačkim poslovima, jednostavnim riječima stvarajući sliku seoskoga života koji tupi seljak, reče, nesvjesno vodi, ali koji - kada ga vode svjesni i zahvalni ljudi - mora biti pun posvećenja i tajne snage. Njegov je

185

sljedbenik osjećao kako progovaraju daljina i tišina i spokojni duboki dah seoske prirode i osvajaju mu srce. Tek pred večer vratili su se u grad.

Nekoliko dana poslije van Vlissen je oputovao prijateljima u Tirol, a Reichardt je pošao s njim i u nekoj južnoj dolini kupio voćnjak i malu, trošnu klijet u koju je odmah htio useliti kako bi započeo svoj novi život. Nosio je jednostavnu odjeću od sivoga grubog sukna, poput one u Holandanina, i u toj je odjeći oputovao natrag u München gdje je htio dignuti sidro i oprostiti se.

Već iz njegova dugog izbivanja Agnes je zaključila daje njezin pokušaj spašavanja bio uzaludan. Ponosna djevojka bila je tužna zbog gubitka tog muškarca i nada koje je uza nj vezivala, ali ništa manje nije bila povrijeđena njezina samosvijest jer ju je prezreo, on kojemu je, ne bez vlastitih unutarnjih borba, tako daleko pošla ususret.

Kada je ovaj put najavljen Berthold Reichardt, silno je željela uopće ga ne primiti, no svladala je zlovolju i dočekala ga s izvjesnom znatiželjom. Majka je s prehladom ležala u krevetu. Agnes je s čuđenjem gledala čovjeka za kojega se morala boriti s utvarom i koji je sada pomalo zbunjen i neobično promijenjen stajao pred njom. Naime, nosio je van Vlissenovu odjeću, prsluk i hlače od gruboga sukna, a umjesto kruto uglačanoga rublja nebojenu lanenu košulju.

186

Agnes, koja ga nikada nije vidjela drugačije nego u crnome odijelu za posjete ili u modernom odijelu za šetnje gradom, na trenutak ga je promotrila, a zatim mu ponudila stolac i rekla s prizvukom poruge: "Promijenili ste se, gospodine doktore."

On se zbunjeno nasmiješi i reče: "Svakako, a vi znate i što ta promjena znači. Došao sam se oprostiti jer ovih dana selim na svoje malo imanje u Tirolu."

"Imate imanje u Tirolu? O tome nismo ništa znali."

"To je samo vrt i vinograd, a meni pripada tek od prošloga tjedna. Bili ste vrlo ljubazni i brinuli ste se o mojoj nakani i mome boljitku, stoga mislim da sam dužan o tome vas obavijestiti. Ili možda više ne mogu računati na onakvo zanimanje?"

Agnes Weinland se namršti i pogleda ga.

"Vaš me je boljitak", reče ona tiho i jasno, "zanimao dok sam u njemu mogla imati neku vrstu djelatnoga udjela. No za pokušaje tolstojevskoga načina života, koje imate u nakani, nalazim nažalost tek slabašan interes."

"Ne budite prestrog!" reče on molećivo. "No što god vi o meni mislili, gospođice Agnes, ja vas neću moći zaboraviti i nadam se da ćete mi, čim me budete shvatili, oprostiti ovo što činim."

"Oh, nemam vam što oprostiti."

187

Berthold se nakloni i tiho upita: "A kada bismo nas dvoje imali dobru volju, zar ne vjerujete da bismo tad možda tim putem mogli zajedno poći?"

Ona se ustade i reče bez uzbuđenja: "Ne, gospodine Reichardte, u to ne vjerujem. Mogu vam poželjeti svu sreću. Ali u svome siromaštvu uopće nisam tako nesretna da bih imala volje s nekim dijeliti put koji iz svijeta odvodi u nesigurnost."

I iznenada planuvši uzviknu gotovo žestoko: "Idite samo svojim putem! Samo idite!"

Srdito-ponosnim, veličanstvenim pokretom pozove ga da se oprost, što on zbunjeno i zabrinuto učini, a dok je vani otvarao i zatvarao vrata i silazio stubama, ona je, slušajući jeku njegovih koraka, u srcu imala posve isti osjećaj kao i čovjek koji je odlazio - kao da zbog neke gluposti propada jedna lijepa i čarobna stvar; samo stoje pritom svatko mislio na glupost onoga drugoga.

Sada započne mučeništvo Berholda Reichardta. Na samom početku nije uopće izgledalo loše. Kada bi ranom zorom izašao iz postelje koju sije sam prostirao, kroz maleni bi prozor svoje spavaće sobe pogledao u tihi jutarnju dolinu. Dan je započinjao ugodnim i zanimljivim aktivnostima samotnjačkog pripravnika - pranjem ili kupanjem u koritu zdenca, paljenjem vatre u kamenom ognjištu, uređivanjem sobe, kuhanjem mlijeka. Zatim bi se pojavio sluga i

188
majstorski učitelj Xaver iz sela i sa sobom donio kruh. S njim je Berthold sada odlazio na posao, za lijepoga vremena vani, a inače u drvarnici ili u staji. Pod vodstvom sluge marljivo je učio baratati najvažnijim uređajima, musti i hraniti kozu, kopati tlo, čistiti voćke, krpiti vrtnu ogradu, cijepati drva za ognjište i vezivati snopove suhoga granja za peć, a bilo je hladno i pusto, pa su u kući zatvarali rupe u zidovima i prozorima, pleli košare i užad od slame, rezbarili drške od motika i bavili se sličnim stvarima pri čemu je sluga pušio drvenu lulu i jednu za drugom raspredao priče.

Dok bi drvima, koja je sam nacijepao, na iskon-skome ognjištu ispod ždrijela dimnjaka Berthold ložio vatru, a u preveliku visećem kotlu počinjala kuhati voda ili mlijeko, u rukama i nogama osjećao je neku robinzonsku ugodu kakvu nije poznavao još od davnih dječjačkih vremena i u kojoj je mislio da već s užitkom može oćutjeti prvi dah žudenoga unutarnjeg spasenja.

Doista, nema za građanina većeg osvježenja, nego da se malo poigra seljačkim poslovima, da izmori noge i ruke, da rano liježe i rano se ustaje. No naslijeđene i stečene navike i potrebe ne mogu se mijenjati kao košulje, a to je i Reichardt morao iskusiti.

Navečer bi sluga odlazio kući ili u gostionicu da bi se sa sebi ravnima provešelio i pripovijedao o životu i radu svoga neobičnog poslodavca; no gospodin

189
je sjedio za svjetiljkom i čitao knjige koje je sa sobom ponio i koje su se bavile vrtlarstvom i voćarstvom. Ali one ga nisu mogle dugo zaokupiti. Čitao je i poslušno učio da košičavo voće ima sklonost pružanja korijenja u širinu, jezgričasto voće više u dubinu i da cvjetači ništa tako ne godi kao umjereno vlažna toplina. Zanimao se i za to da sjeme poriluka i crvenoga luka nakon dvije godine gubi snagu klijanja, dok sjemenke krastavaca i dinja svoj tajnoviti život mogu održati sve do šeste godine. No uskoro su mu te stvari, koje je od Xavera ipak mogao bolje naučiti, postale zamorne i dosadne, pa je napustio to štivo.

Zato je, međutim, izvadio manju hrpu knjiga koja se kod njega nakupila za posljednjega boravka u Munchenu jer je na izričite preporuke pokupovao razne suvremene knjige, ali ih nikada nije stigao proćitati. Tu je bilo Tolstojevih knjiga, van Vlissenova rasprava o svecu iz Assisija, napisi protiv alkohola, protiv poroka velegrada, protiv luksuza, industrija-liziranosti, rata.

Samotnjak je osjećao da te knjige ponovno potvrđuju sve njegove principe, s ogorćenim se zadovoljstvom napajao filozofijom nezadovoljnika, asketa i idealista iz ćijih se spisa na njegov sadašnji život spustila aureola. A kada je ubrzo stiglo proljeće, Berthold je s užitkom doživio blagodat prirodnoga rada i života, gledao je kako pod njegovim grabljama nastaju lijepe lijehe, prvi put je u životu

190

obavljao lijepi, povjerljivi posao sijanja i uživao u klijanju i rastu biljaka. Posao gaje sada zaokupljao sve do kasnih večeri, prorijedili su se sati dokolice, a noću je spavao dubokim

snom. A kada bi u predahu, naslonjen na lopatu ili čekajući na zdencu da se kanta za polijevanje do vrha napuni, nužno pomislio na Ag-nes Weinland, srce bi mu se malo stegnulo, ali je vjerovao da će to s vremenom prevladati i mislio kako bi bilo šteta da se dao zadržati u podlome svijetu.

Osim toga, sada je i samoća sve više uzimala poput zimske magle. S vremena na vrijeme pojavljivali su se neočekivani, ljubazno ugošćeni posjetitelji različitih tipova, listom strani ljudi za koje nikada nije čuo i čiju je neobičnu vrstu sada upoznavao jer su svi oni iz nepoznata izvora znali njegovu adresu i nitko iz njihova reda ne bi prošao kroz dolinu, a da mu ne bi banuo u kuću. Bili su to raštrkani pripadnici onoga velikog jata čudaka koji su izvan uobičajenoga svjetskog poretka živjeli časovitim nomadskim životom i među kojima je Berthold sada postupno učio razlikovati pojedine tipove.

Prvi koji se pojavio bio neki gospodin iz Leip-ziga prilično građanskoga izgleda, koji je putovao svijetom, držeći predavanja o opasnostima alkohola i bio na turističkom putovanju. Zadržao se samo sat ili dva, ali je kod Reichardta ostavio ugodan osjećaj da nije posve zaboravljen u svijetu i da pripada tajnome društvu ljudi s plemenitim težnjama.

191

Idući posjetitelj izgledao je već nešto neobični-je, bio je to živahan, oduševljeni gospodin u širokom staromodnom redengotu uz koji nije nosio prsluk, ali je zato imao lovačku košulju, žute karirane hlače, a na glavi pusten šešir širokoga oboda. Taj čovjek, koji se nazivao Salomon Adolfus Wolff, ponašao se s toliko blagonaklone velikodušnosti i svoje je ime izgovarao tako skromno se smiješeći i unaprijed pomalo nervozno odbijajući sve prevelike izraze štovanja, da se Reichardt pomalo zbunio jer ga nije poznavao i njegovo ime nikada nije čuo.

Taj stranac, kako je proizlazilo iz njegove vlastite priče, bio je izvanredno oruđe Božje i činio je čudesna izlječenja zbog kojih su ga, doduše, liječnici i sudovi sumnjičili i napadali, pa čak i bijesno progonili, ali ga je malena skupina mudraca i pravednika utoliko više cijenila.

Nedavno je, reče, u Italiji jednoj grofici, čije ime ne smije odati, običnim dodirom ruku vratio život koji je već bio izgubljen. A sada je, kao čovjek koji duboko prezire modemu užurbanost, pješice na povratku u domovinu, gdje ga čekaju brojne potrebite duše. Nažalost mu je, potuži se, zbog manjka novca putovanje otežano jer ne može za svoja izlječenja primiti druge naknade doli suze zahvalnice izliječenih te se stoga ne stidi svoga brata Reichardta, prema kojemu gaje sam Bog uputio, zamoliti za malu pozajmicu koja neće koristiti njegovoj osobi - koja je nevažna - već upravo onima potrebitima koji žude za njegovim povratkom.

Suprotnost tomu spasitelju predstavljao je mladić ruskoga izgleda koji se pojavio jedne večeri i čije su profinjene crte lica i ruke bile u proturječju s njegovom krajnje oskudnom radničkom odjećom i pohabanim grubim cipelama. Znao je tek nekoliko riječi njemačkoga i Reichardt nikada nije saznao je li udomio nekog progonjenog anarhista, propaloga umjetnika ili sveca. Stranac se zadovoljio time da se žarko ispitivačkim pogledom zagleda u Reichardtovo lice, a onda ga pozdravi nekim tajnim signalom uzdignutih ruku. Prošetao je šutke po cijeloj kućici, začuđeni domaćin za njim, zatim je pokazao na jednu praznu sobicu sa širokom zidnom klupom i ponizno upitao: "Ja mogu tu spavati?" Reichardt kimne, pozove ga na večeru i na onoj mu klupi pripremi ležaj. Idućega jutra stranac primi još šalicu mlijeka, dubokim grlenim glasom reče "hvala" i ode.

Ubrzo nakon njega pojavio se neki polunagi vegetarijanac, prvi u dugome nizu, u sandalama i nekoj vrsti pamučnoga kombinezona. Poput većine braće iz svoga ceha on nije imao poroka, osim izvjesne nesklonosti radu, već je poput nekog djeteta bio ganutljivo skroman i u svojim tlapnjama o higijenskom i socijalnom spasenju živio isto onako slobodno i prirodno kao što je svoju pomalo teatralnu pustinjsku odjeću nosio s nekim dostojanstvom.

Taj jednostavni djetinjski čovjek dojmio se Reichardta. On nije propovijedao mržnju i borbu, već je

192

193

u svojoj ponosnoj poniznosti bio uvjeren da će na tlu njegova nauka sama od sebe niknuti neka nova rajska ljudska egzistencija u kojoj je on sam već osjećao da uživa. Njegova najvažnija zapovijed glasila je: "Ne ubij!", koju on nije primjenjivao samo na ljude i životinje, već ju je shvaćao kao bezgranično štovanje svega živućega. Ubiti životinju činilo mu se užasnim i čvrsto je vjerovao da će nakon proteka sadašnjega vremena degeneracije i sljepoće čovječanstvo iznova posve odustati od tog zločina. No krvoločnim je smatrao i branje cvijeća i sječu drva. Reichardt pripomene da bez sječe drva ne bismo mogli graditi kuće, na što frugivor žustro kinine: "Sasvim ispravno! Mi ni ne trebamo imati kuće, isto kao ni odjeću, sve nas to odvaja od prirode i vodi dalje prema svim onim potrebama radi kojih su nastali ubojstvo i rat i svi poroci." A kada je Reichardt ponovno dometnuo da se vjerojatno jedva može naći itko tko bi u našem podneblju mogao preživjeti zimu bez kuće i odjeće, njegov se gost nekoliko puta veselo nasmiješi i reče: "Jako dobro! Izvrsno me razumijete. Upravo je glavni izvor svekolike bijede ovoga svijeta to stoje čovjek napustio svoju kolijevku i prirodnu domovinu u krilu Azije. Tamo će natrag voditi put čovječanstva i tada ćemo svi mi ponovno biti u rajskome vrtu."

Bertholda je, unatoč očitim površnosti, nekako radovala ta idilična filozofija koju je čuo još od 194

mnogih drugih navjestitelja u drugim nijansama, i morao bi biti div da svaka od tih ispovijedi, na njega koji je živio izvan svijeta, postupno ne ostavi dojam i ne ostavi traga u njegovu razmišljanju. Svijet, kako ga je sada vidio i drugačije ga nije mogao vidjeti, sastojao se od malenoga kruga primitivnih djelatnosti koje je obavljao, a povrh toga ništa nije postojalo osim, na jednoj strani, iskvarene i natrule kulture, koju je zbog toga napustio, i s druge strane po svijetu razasute malene zajednice onih budućih, u koju se on morao ubrojiti, a kojoj su pripadali i svi gosti od kojih su se neki kod njega danima zadržali. A sada je shvatio i onaj neobičan religiozno-sanjarski dašak koji su imali svi njegovi gosti i braća. Oni su bili sol zemlje, preobrazitelji i donositelji budućnosti, s njima su se udružile tajne duhovne snage, od postova i misterija Egipćana i Indijaca do fantazija dugokosih voćojeda i iscjeliteljskih čuda magnetizera i zdravo-molitelja.

A da iz tih doživljaja i promatranja doskora ponovno nastane neka sustavna teorija ili svjetonazor, za to se pobrinula ne samo doktorova vlastita duševna potreba već i cijela literatura raznih spisa koje su mu ti gosti dijelom donijeli, dijelom poslali, dijelom preporučili kao nužnu. U malenoj kućici nastala je čudnovata biblioteka koja je počinjala s vegetarijanskim kuharicama, a završavala s najneobičnijim mističnim sustavima, preko platonizma, gnosticizma,

195

spiritizma i teozofije obuhvaćajući sva područja duhovnoga života u zajedničkoj sklonosti svih tih autora prema okultističkom šepurenju. Jedan je autor znao identitet pitagorejskoga nauka objasniti spiritizmom, drugi je znao Isusa tumačiti kao navjestitelja vegetarijanstva, treći je dosadnu potrebu za ljubavlju predstavljao kao prijelazni stupanj prirode koja se samo privremeno služi razmnožavanjem, ali u svojim krajnjim nakanama teži tjelesnoj besmrtnosti pojedinca.

I dok su dani brzo bivali sve kraći, Berthold je s tom zbirkom knjiga dočekivao svoju drugu tirolsku zimu. S dolaskom hladnijega vremena promet gostiju, na koji se bio naviknuo, iznenada je prestao kao škarama odrezan. Apostoli i braća sada su sjedili ili u vlastitome zimskome gnijezdu ili su, nemajući svoje domovine i živeći od lutanja i prošnja, boravili u drugim krajevima i na adresama gradskih istomišljenika.

Negdje u to vrijeme pročitao je Reichardt u nekim novinama, koje je primao, vijest o smrti Eduarda van Vlissena. Taj je, u nekom selu na ruskoj granici, gdje je zbog kolere zadržan u

karanteni, ali je bio gotovo bez nadzora, u seoskoj krčmi za rakiju držao propovijedi te je umlaćen u nastalome metežu.

Berthold je usamljen promatrao dolazak zime u svojoj dolini. Već godinu dana nije napuštao svoj komadić zemlje i zakleo se da će i dalje okretati leda životu svijeta. No skromnost i prva dječja radost zbog

196

nečega novoga više nisu bili u njegovu srcu, u napornim je šetnjama mnogo tumarao snijegom jer je zima bila kudikamo oštrija nego prošla, a kućne je fizičke poslove sve češće prepuštao Xaveru koji je već odavno znao da je u tome malenom kućanstvu postao nezamjenjiv te je poprilično zaboravio što znači poslušnost.

No koliko god se Reichardt vani potucao, ipak je sve one beskrajno duge večeri morao prosjediti sam u kolibi, a njemu sučelice sjedila je samoća poput nekog vuka strašno krupnih očiju kojega nije znao drukčije odagnati doli neprestanim budnim zurenjem u njegove prazne oči, a koji bi ga ipak uvijek s leda napao kad god bi odvratio pogled. Samoća je noću sjedila na njegovu krevetu, kada bi tjelesno izmoren utonuo u san, i trovala mu san i snove. A kada bi s večeri sluga napustio kuću i zviždukajući kroz voćnjak nestao u smjeru sela, njegov gaje gospodar nerijetko pratio pogledom punim zavisti. Ništa nije opasnije i za dušu pogibeljnije od neprestanoga bavljenja vlastitim bićem i stanjem, vlastitim usamljenim nezadovoljstvom i slabošću. Svu bolest toga stanja morao je pustinjak na sebi doživjeti, a iškolovan čitanjem raznih mističnih knjiga, sada je na sebi samome mogao promatrati kako su strašno istinite bile brojne legende o nevoljama i kušnjama pobožnih samotnjaka u pustinji Tebe.

Tako je provodio neutješne mjesece, otuđen od života i u srži bolestan. Loše je izgledao i njegovi ga

197

nekadašnji prijatelji više ne bi prepoznali; jer preko preplanula, ali upala lica, izrasla je duga brada i kosa, a iz praznog su se lica gladno i samotnički plaho žarile oči kao da se nikada nisu smijale i nikada nedužno radovale šarolikosti svijeta.

Već je zapuhao prvi topli vjetar kadli jednoga dana sluga zajedno s novinama donese i pismo, tiskanu pozivnicu na sabor svih koji se riječju ili djelom trse oko reforme života i čovječanstva. Sabor radi čijeg su se saziva okupila teozofska, vegetarijanska i ina društva trebao se održati krajem veljače u Miinchenu. Jedno tamošnje društvo ponudilo se posredovati jeftine stanove i bezmesne objede.

Nekoliko je dana Reichardt oklijevao, ali je onda donio odluku i prijavio se za Munchen. I sada tri tjedna nije mislio ni na što drugo osim na taj pothvat. Već i sam put, ma koliko jednostavan bio, njega je, koji je više od godinu dana tu obitavao začahuren, tjerao na razmišljanje i stvarao mu brige. Rado bi bio poslao po brijača da mu ovaj uredi bradu i kosu, ali se uplašio jer mu je to izgledao kao kukavički ustupak svjetovnim navadama i jer je znao da neki njegovi sektaški prijatelji ništa ne cijene tako visoko kao religiozno poštivanje običaja nešišanja. No zato sije u selu dao skrojiti novo odijelo, iste vrste i kroja kao i njegova van Vlissenovska pokajnička odjeća, ali od dobre tkanine te usto čohani ovratnik koji se u tom kraju nosi kao kaput.

198

Unaprijed određenoga dana, u hladno je jutro rano izašao iz kućice od koje je ključ ostavio u selu kod Xavera te se u svitanje pješice spustio u tihiu dolinu do najbližega kolodvora. Zatim je sjedio u vlaku za Munchen s takvim veselim putnim nemiro u kakvu već dugo nije uživao i pažljivo se vozio lijepom zemljom, beskrajno radostan što je na neizvjestan broj dana utekao nepodnošljivu stanju kod kuće.

Bio je dan pred početak sabora i već na kolodvoru pridošlicu pozdraviše prvi znakovi početka. Iz vlaka, koji je stigao istodobno s njegovim, izlazilo je cijelo društvo obožavatelja prirode u živopisno egzotičnim kostimima i s Kristovim i apostolskim glavama na sandalama, a

nekolicina istih takvih, koji su im iz grada dolazili ususret, pozdravljala je braću sve dok svi nisu krenuli u povelikoj procesiji.

Reichardt, kojega je prepoznao neki budist, koji je također danas pristigao - jedan o njegovih ljetnih posjetitelja - morao im se priključiti, pa je Reichardt sada ponovno ulazio u München u povorci prikaza čija mu je začudnost ovdje postala neugodno uočljiva. Uz glasnu radost čopora dječaka i nasmijane poglede svih prolaznika, to neobično jato plivalo je prema gradu radi pozdrava dobrodošlice u dvorani za prijeme. Reichardt se, čini se bilo moguće, raspitao o dodijeljenom mu stanu, pa mu u ruku gurnuše cedulju s adresom. Oprostio se, na idućem uglu ulice

199

uzeo kočiju i odvezao se, umoran i zbunjen, u nepoznatu ulicu. Oko njega je šumio život dobro poznatoga grada, tu su bile izložbene zgrade u kojima se nekoć s kolegama bavio kritikom umjetnosti, tamo je bio njegov nekadašnji stan, s osvijetljenim prozorima, tamo prijeko nekoć je stanovao pravni savjetnik Weinland. No on se osamio i otuđio od ljudi i sa svim tim ništa ga više nije vezivalo, a ipak mu je svaka od iznova otkrivenih uspomena zadavala neku slatku bol. Na ulicama je narod trčao i vozio se kao i prije, kao da u tome nema ničega lošega i kao da na svijetu nema nikakve brige ni opasnosti, elegantne kočije na bešumnim su kotačima vozile prema kazalištima, a vojnici su pod ruku držali svoje djevojke. Sve je to uzbuđivalo usamljenika, to valovito crvenkasto svjetlo koje se s vedrom taštinom zrcalilo na mokrome pločniku, i zujanje kočija i koraka i -kao da je to sasvim uobičajeno - cijela ta razigrana vreva. U tome je bilo poroka i nevolje, luksuza i sebičnosti, ali i radosti i sjaja, druženja i ljubavi, a ponajviše je bilo naivne neproračunatosti i ravnodušne volje za životom jednoga svijeta kojemu je on htio biti opominjuća savjest, a koji ga je jednostavno gurnuo u stranu, ne osjetivši nikakav gubitak, dok se ono njegovo malo sreće rasprsnulo u krhotine. I sve se njemu obraćalo, nerazmršenim se koncima poigravalo njegovim osjećajima i rastuživalo ga.

200

Njegova se kočija zaustavi ispred velike stambene zgrade i on se, slijedeći svoju cedulju, popne stubama do drugoga kata gdje ga neka žena, nepovjerljivo ga odmjeravajući, uvede u sobicu posve golih zidova koja na njega ostavi hladan i negostoljubiv dojam.

"Na koliko dana?" hladno ga upita stanodavka, dajući mu do znanja da se stanarina plaća unaprijed.

On nevoljko izvuče lisnicu te ju, dok je vrebala isplatu, upita za neku bolju sobu.

"Za jednu i pol marku na dan nema boljih soba, ni u cijelome Miinchenu", reče žena. Sada se morao nasmiješiti.

"Čini se daje ovdje neki nesporazum", reče on hitro. "Ja tražim udobnu sobu, ne spavaonicu. Cijena mi nije bitna ako imate ljepšu sobu."

Stanodavka bez riječi krene ispred njega hodnikom, otvori drugu sobu i upali električno svjetlo. Gost se zadovoljno osvrnu u mnogo većoj i udobno namještenoj sobi, odloži kaput i ženi da novac za nekoliko dana unaprijed.

Tek ujutro, kada se probudio u neobično mekoj tuđoj postelji i prisjetio se prošle večeri, postade svjestan daje nezadovoljstvo onom jednostavnom spavaonicom i žudnja za većom udobnošću zapravo u suprotnosti s njegovom savješću. No to nije primio k srcu, već je, štoviše, veselo ustao iz kreveta i s nape-tošću očekivao što će donijeti dan. Rano je izašao i

201

! I'

hodajući natašte još tihim ulicama na svakom je koraku prepoznavao poznate slike. Bilo je divno hodati ovdje i kao mali sustanar pripadati vrevi jednoga lijepoga grada umjesto žudjeti u začaranome krugu samoće i neprestano crpsti samo iz vlastita mozga. Velike kavane i

trgovine bile su još zatvorene, pa je potražio neki narodni restoran za doručke kako bi popio šalicu mlijeka.

"Jeste li za kavu?" upita ga konobar i već počne točiti. Reichardt mu sa smiješkom dopusti i s potajnim užitkom udahne ugodni miris napitka kojega se godinu dana odricao. No zaustavio se kod toga maloga užitka, pojeo uz to samo krišku kruha i uzeo čitati novine.

Zatim je potražio sabornu dvoranu koju je zatekao ukrašenu palmama i lovorima i već živahnu od brojnih gostiju. Jednostavni, prirodni mladići ovdje su jako bili u manjini, a starozavjetni ili tropski kostimi i ovdje su upadali u oči kao nekakve neobičnosti, no zato se moglo vidjeti nekoliko profinjenih učenih glava i mnogo umjetničke mladeži. Jučerašnja skupina dugokosih bosonožaca stajala je otuđena kao neki čudnovati otok usred uzburkana mora.

Neki elegantni Bečanin nastupio je kao prvi govornik i izrazio želju da pripadnici brojnih pojedinačnih skupina svojim govorima ne doprinesu još većem međusobnom udaljavanju, već da potraže ono zajedničko i prijatelje se. Zatim je nepristrano govorio o vjerskim novotvorinama ovoga vremena i njihovu odnosu prema pitanju svjetskoga mira. Nakon njega je slijedio neki vremešni teozof iz Engleske koji je svoju vjeru preporučio kao univerzalni spoj pojedinačnih svijetlih točaka svih svjetskih religija. Njega je zamijenio teoretičar rasa koji se uljudnom oštrinom zahvalio na podučici, ali je ideju međunarodne svjetske religije stigmatizirao kao opasnu utopiju jer, reče, svaka nacija ima potrebu i pravo na svoju, prema vlastitoj posebnosti oblikovanu i obojenu vjeru.

Za vrijeme toga govora pozlilo je ženi koja je sjedila pokraj Reichardta pa ju on kroz dvoranu otprati do najbližega izlaza. Da joj ne bi dalje smetao, on se tu zaustavi, pokušavajući ponovno uhvatiti nit predavanja dok mu je pogled klizio preko susjednih redova stolica.

Tada na sasvim maloj udaljenosti ugleda lijep ženski lik kako pozorno sjedi; ona mu zarobi pogled i dok mu je srce bivalo nemirno i svaka ga misao na govornikove riječi naprasno napuštala, on prepozna Agnes Weinland. Snažno drhteći nasloni se na vratnicu, nemajući drugoga osjećaja osim osjećaja zabludjele osobe kojoj se u mucici i očaju najednom osmjehuju tornjevi njegova zavičaja. Jer tek što je prepoznao uznosito držanje njezine glave i odostrag naslutio izgubljeni obris njezina obraza, nije više znao ni za što na svijetu osim sebe i nje, i znao je da je

202

203

korak prema njoj i pogled njezinih smeđih očiju i poljubac njezinih usta jedino što nedostaje njegovu životu i bez kojih mu nijedna mudrost ne može pomoći. A sve to činilo mu se mogućim i u vjernosti sačuvanim; jer osjećao je u zaljubljenoj slutnji daje samo radi njega ili u misli na njega došla na taj skup.

Kada je govornik završio mnogi su se javili radi replike i već se naslućivao prvi val pravdaštva i nesnošljivosti koji je gotovo svim tim časnim glavama oduzimaš širinu i ljubav i zbog čega će cijeli kongres, umjesto da posluži spasenju svijeta, žalosno propasti.

No Berthold Reichardt nije imao sluha za te vjesnike bliskih oluja. Netremice je gledao u lik svoje voljene kao daje cijelo njegovo biće svjesno da ga samo ona može spasiti. Na kraju onoga govora gospođica se digne, pode prema izlazu hladna i ozbiljna lica, na kojem je vidljivo bilo suspregnuto gađenje prema svim tim raspravama. Prošla je blizu pokraj Bertholda, ne obraćajući na njega pozornost, i on je jasno mogao vidjeti kako je njezino suzdržano hladno lice još uvijek bilo kao pupoljak svježeg, a ipak tek za malu dragu nijansu starije i mirnije. Istodobno je s ponosom primijetio kako ju, dok prolazi, posvuda prate pogledi puni divljenja i poštovanja.

Izašla je i pošla niz ulicu, kao i inače u besprijekornoj odjeći i sportskoga koraka, ne baš veseloga, ali uspravnog i elastičnog. Išla je bez žurbe, od ulice

204

do ulice, tek na trenutak se zabavivši ispred jedne cvjećarnice raskošne ljepote, ne sluteći da ju Berthold neprestano slijedi i da je u njezinoj blizini. Ostao je iza nje sve do ugla one daleke ulice u predgrađu gdje ju je vidio kako nestaje u ulazu svoga staroga stana.

Zatim se okrenuo i polako hodajući pogledao niza se. Bio je zadovoljan što ga nije vidjela, a cijela nenjegovana oskudnost njegove pojave, koja ga je još od jučer tištala, sada mu se učini nepodnošljivom. Prvo je svratio k brijaču koji mu je morao ošišati kosu i obrijati bradu, a kada se pogledao u zrcalo i zatim iznova izašao na ulicu i na povjetarcu osjetio svježinu obrijanih obraza, potpuno nestade sve one samotnjačke plahosti. Žurno se odvezao u veliku trgovinu odjećom, kupio moderno odijelo i zamolio da ga što brižljivije prilagode njegovu stasu, kupio je i bijelo rublje, kravatu, šešir i cipele, vidio kako mu ponestaje novaca, pa je svratio u banku po još, dodao odijelu kaput, a cipelama gumene čizme i navečer, kada se ugodno umoran vratio kući, zatekao je kako ga sve dostavljeno već čeka u kutijama i paketima.

Sada nije mogao odoljeti da to odmah ne isproba, pa se ubrzo odjenuo od glave do pete, pomalo se zbunjeno smiješeći u zrcalo, i nije se mogao sjetiti daje ikada u svom životu osjetio takvu dječjačku radost zbog nove odjeće. Pokraj njega je, nehajno

205

bačena preko stolice, visjela asketska odjeća od čohe, siva i sada suvišna poput čahurice mladoga leptira.

Dok je stajao ispred zrcala neodlučan bi li još jednom izašao, na vratima se začu kucanje i tek što je odgovorio u sobu bučno ude stasit muškarac u kojem on odmah prepozna gospodina Salomona Adolffusa Wolffa, onoga putujućeg čudotvorca koji gaje prije više mjeseci posjetio u njegovu tirolskom pustinjačkom stanu.

Wolff pozdravi "prijatelja" snažnim stiskom ruke i s čuđenjem se zagleda u njegovu svježju eleganciju. On sam nosio je sivi šešir i stari redengot odonda, no ovaj put uz to i crn prsluk i sive hlače koje su izgledale skrojene za noge duže od njegovih jer su iznad čizama pokazivale kao u harmonike nevoljko naslagane poprečne nabore. Čestitao je doktoru na njegovu izgledu i nije imao ništa protiv kada ga je ovaj pozvao na večeru.

Još usput na ulici Salomon Adolffus strasno počeo govoriti o današnjim izlaganjima i raspravama i jedva da je mogao povjerovati da im Reichardt nije pribivao. Poslijepodne, pripovijedao je Salomon, neki je lijepi dugokosi Rus govorio o biljnoj hrani i socijalnoj bijedi i izazvao skandal time što je nevege-tarijanski dio čovječanstva neprestano nazivao žderačima lešina. Tu su se probudile strasti pojedinih stranaka, usred svađe neki je anarhist dograbio riječ pa su ga uz policijsku prisilu morali maknuti s tribine.

206

Budisti su nijemo u složnoj povorci napustili dvoranu, a teozofi su uzalud pozivali na mir.

Neki je govornik samostalno recitirao svoju "Saveznu pjesmu budućnosti" s refrenom:

"Otići - za me je čas, Tek je u svemiru spas!"

i publika se napokon razišla, smijući se i psujući.

Tek za večerom uzbuđeni se čovjek smirio, a onda opustio i razvedrio, najavljujući kako će sutra i sam govoriti u dvorani. Žalosno je, reče, gledati svu tu svađu ni oko čega, kada čovjek sam posjeduje tako jednostavnu istinu. I on stade razlagati svoj nauk koji je govorio o "tajni života" i u buđenju u svakom čovjeku postojećih magičnih duševnih snaga vidio lijek za zla ovoga svijeta.

"Vi ćete biti nazočni, brate Reichardt?" reče pozivajući ga.

"Nažalost ne, brate Wolff, odgovori on sa smiješkom. "Već poznam vaš nauk kojemu želim dobar uspjeh. Ovdje sam u Miinchenu radi obiteljskih poslova i sutra nažalost nisam slobodan. No ako vam inače mogu učiniti bilo kakvu uslugu, bit će mi zadovoljstvo."

Wolff ga sumnjičavo pogleda, ali je u Reichardt-ovu izrazu lica mogao otkriti samo ljubaznost.

"No, što se može", reče brzo. "Ovoga ljeta bili ste mi pomogli pozajmicom od deset kruna koje vam

207

nisam zaboravio, premda do sada nisam bio u mogućnosti vratiti ih. Kad biste mi sada htjeli još jednom pripomoći nekom sitnicom - moj boravak ovdje u službi naše stvari povezan je s troškovima koje mi nitko neće nadoknaditi."

Berthold mu da zlatnik i još jednom sutra zaželi sreću, potom se oprostio i pode kući na počinak.

I tek što je legao u postelju i ugasio svjetlo, umor i san najednom nestadoše, pa je cijelu noć pre-ležao, goreći u mislima na Agnes.

Rano ujutro izašao je iz kuće, nemiran i iscrpljen od besane noći. Jutarnje je sate proveo u šetnji i u bazenu, zatim je još nestrpljivih pola sata prosjedio za šalicom čaja, a onda se, čim se posjeta činila mogućom, u lijepoj kočiji odvezao pred stan Weinlandovih.

Cimnuvši zvonce na vratima, morao je trenutak pričekati, a tada ga neka mala nova djevojka, ne prava služavka, nespretno upita što želi. Pitao je za dame, a malena otrči u kuhinju ostavivši vrata otvorena.

Odande se sada čuo razgovor koji se napola mogao razumjeti.

"Ne može", rekao je Agnesin glas, "moraš reći daje milostiva gospoda bolesna. A kako on izgleda?"

No na poslijetku je izašla Agnes osobno, u plavoj lanenoj kuhinjskoj haljini, upitno ga pogledala ne rekavši ni riječ jer gaje istog trena prepoznala.

On joj pruži ruku. "Smijem li ući?" upita, i prije nego su bilo što drugo izgovorili, oni uđoše u poznati

208

dnevni boravak u kojem je gospoda pravna savjetnica, zaogrnutu u vuneni šal sjedila u naslonjaču i, ugledavši ga, odmah se čvrsto i besprijekorno uspravila.

"Došao je gospodin doktor Reichardt", reče Agnes majci koja posjetitelju pruži ruku.

A sada ona i sama u jutarnjoj svjetlosti svijetle sobe pogleda tog čovjeka iščitavajući u njegovu mršavom licu nevolju jedne promašene i teške godine i u njegovim očima volju za pročišćenom ljubavlju.

Više nije ispuštala njegov pogled, a uzajamno bez riječi privučeni, pružiše si još jednom ruku.

"Dijete, ali dijete!" uzviknu pravna savjetnica uplašeno kada iznenada njezinoj kćeri grunuše krupne suze na oči i ona probljedjelo lice skrivi kraj majčine glave u naslonjaču.

No djevojka se zažarenih obraza odmah uspravi i još suznih očiju ponovno se nasmiješi.

"Lijepo je što ste opet došli", započe sada stara dama. A mili je par već stajao kraj nje, držeći se za ruke, i pritom su izgledali tako dobro i nasmijano kao da već odavno pripadaju jedno drugomu.

(1910.)

209

Večernje paunče

M,

j gost i prijatelj Heinrich Mohr, vrativši se iz večernje šetnje, sjedio je kod mene u radnoj sobi u smiraj dana. Ispred prozora se u daljini prostiralo blijedo jezero oštro obrubljeno bregovitom obalom. Kako nam je moj sinčić netom zaželio laku noć, razgovarali smo o djeci i sjećanjima na djetinjstvo.

"Otkako imam djecu", rekao sam, "u meni su ponovno oživjele uspomene na neke strasti iz vlastitog dječastva. Prije otprilike godinu dana čak sam ponovno počeo skupljati leptire.

Hoćeš li vidjeti moju zbirku?"

Zamolio me, pa sam otišao donijeti dvije ili tri od onih laganih kartonskih kutija. Kada sam otvorio prvu, obojica smo najprije primijetili koliko se već smračilo; jedva su se još raspoznavali obrisi raskriljenih leptira.

Dohvatio sam svjetiljku, kresnuo šibicu i u trenutku sav krajolik vani i prozori utonuše u neprobojno noćno plavetnilo.

Vrsta noćnoga leptira. (Nap. prev.)

211

No moji su leptiri u sjaju svjetiljke predivno blistali u kutiji. Nagnuli smo se nad njih, promatrali lijepa šarena stvorenja i govorili njihova imena.

"Ovo je žuta lenta", rekoh, "latinski fulminea, ovdje slovi kao rijedak leptir."

Heinrich Mohr oprezno je iz kutije izvukao jednoga leptira na njegovoj pribadači i razgledao donju stranu krila.

"Neobično", rekao je, "nijedan prizor tako snažno u meni ne budi uspomene na djetinjstvo kao pogled na leptire."

A onda, pribadajući leptira natrag na njegovo mjesto i zatvarajući kutiju reče: "Dosta o tome!" Reкао je to odrješito i brzo kao da mu te uspomene nisu bile drage.

Zatim, čim sam kutiju odnio i vratio se, on se smješкао svojim smečkastim, uskim licem i zamolio cigaretu.

"Nemoj mi zamjeriti", rekao je, "ako nisam pažljivije razgledao tvoju zbirku. I ja sam, naravno, kao mladić imao jednu takvu, ali sam si, nažalost, sam zagorčao uspomenu na nju. Mogu ti to ispri-povjediti, premda me zapravo sram."

Nad cilindrom svjetiljke pripalio je cigaretu, na svjetiljku nataknuo zeleno sjenilo te nam lica utonuše u polumrak. Sjeo je na otvoren prozor na kojemu se njegova vitka figura jedva razaznavala u okolnoj tami. I dok sam pušio cigaretu, a kreket

212

žaba u daljini ispunjao noć, prijatelj stade pripovijedati.

Leptire sam počeo skupljati s osam ili devet godina i isprva se time bavio bez puno žara kao i ostalim igrama i zabavama. No drugoga ljeta, u dobi od kojih deset godina, taj me je sport posve zaokupio i postao takva strast da su mi ga nekoliko puta morali zabranjivati jer sam zbog njega sve drugo zaboravljao i propuštao. Loveći leptire, prečuo bih izbijanje sata na tornju, bilo da je riječ o vremenu za školu ili objed, a tijekom praznika često sam vani s kriškom kruha u botaničarskoj kutijici bio od rana jutra sve do noći, ne vraćajući se kući na objed.

I sada ponekad osjetim djelić te strasti kada ugledam posebno lijepe leptire. Tada me na trenutak ponovno obuzme ono bezimeno, požudno ushićenje kakvo samo djeca mogu osjetiti i s kojim sam kao dječak vrebao svoj prvi lastin rep. Padaju mi najednom na um vrela popodneva i jaki mirisi na suhoj pustopoljini, prohladni jutarnji sati u vrtu ili večeri na tajnovitim rubovima šuma uz koje sam vrebajući stajao s mrežom u ruci kao lovac na blago, u svakom trenutku spreman na fantastična iznenađenja i neočekivanu sreću. A kada bih ugledao lijepa leptira, čak ni nužno osobito rijetkog, kako na suncu počiva na stabljici biljke i dišući pridiže i spušta šarena krila, a meni želja za lovom oduzima dah dok se sve bliže i bliže prikradam, razaznajući

213

svaku blistavu točkicu boje i svaku kristalnu žilicu krila i svaku tanušnu smečkastu dlačicu ticala, bilo je to takvo uzbuđenje i slast, mješavina nježne radosti i divlje požude kakvu sam poslije u životu rijetko kada ponovno osjetio.

Kako su mi roditelji bili siromašni i ništa mi slično nisu mogli priuštiti, svoju sam zbirku morao čuvati u običnoj staroj kartonskoj kutiji. Na dno kutije lijepio sam okrugle plutene pločice izrezane od čepova za boce i u njih zaticao pribadače te između zgužvanih stijenki kutije od ljepenke čuvao svoja blaga. Isprva sam često i rado zbirku pokazivao prijateljima,

no drugi su imali drvene kutije sa staklenim poklopcima, kutije za gusjenice sa zelenim stijenkama od gaze i drugi luksuz, pa se nisam baš mogao prsiti svojom primitivnom konstrukcijom. Nisam, međutim, ni imao tu potrebu i navik-nuo sam se prešućivati čak važne i uzbudljive ulove i plijen pokazivati samo svojim sestrama. Jednom sam zgodom ulovio i razapeo u nas rijetkoga plavoga svjetlucavog leptira, a kada je bio suh, ponos me nagnao da ga pokažem barem svome susjedu, sinu nekog učitelja koji je stanovao iznad dvorišta. Najveći porok toga mladića bila je bespriječnost, a to je u djece dvaput gore. Posjedovao je beznačajnu zbirčicu koja je, međutim, svojom urednošću i točnošću postala pravim biserom. Čak je vladao i onom rijekom i teškom vještinom lijepljena oštećenih i

214

potrganih leptirovih krila i u svakom pogledu bio uzoran dječak zbog čega sam ga sa zavišću mrzio i pomalo mu se divio.

Tom idealu uzorna dječaka pokazao sam svoga sjajnog leptira. Stručnim gaje okom odmjerio, priznao njegovu rijetkost i procijenio mu vrijednost na dvadesetak pfenniga; jer dječak Emil svim je predmetima skupljanja, napose poštanskim markama i leptirima znao odrediti i novčanu vrijednost. Zatim gaje stao kuditi, nalazeći daje moj plavi sjajni leptir loše razapet, da mu je desno ticalo savijeno, a lijevo ispruženo, te točno primijetio još jedan defekt, naime da leptiru nedostaju dvije noge. Tom nedostatku nisam doduše pridavao veće značenje, ali mi je to zanovijetalo donekle pokvarilo moju radost zbog sjajnoga leptira i nikada mu više nisam pokazao svoj plijen.

Dvije godine poslije, bili samo već veliki dječaci, ali je moja strast i dalje bujala, kada se proširio glas daje Emil ulovio večernje paunče. Za mene je to bilo veće uzbuđenje negoli da sam čuo da mi je neki prijatelj naslijedio milijun maraka ili pronašao izgubljene knjige Tita Livija. Večernje paunče još nitko od nas nije ulovio. Uostalom, poznavao sam ga samo sa slike u jednoj staroj knjizi o leptirima koju sam posjedovao i u kojoj su ručno bojani bakropisi bili neusporedivo ljepši, a zapravo i točniji od svih modernih otisaka u boji. Od svih leptira kojima

215

sam znao imena i koji su mi u kutiji još nedostajali, ni za jednim nisam toliko žarko žudio kao za večernjim paunčetom. Često sam gledao sliku u toj knjizi, a od prijatelja sam čuo da kada smeđi leptir sjedi na stablu ili stijeni i neka ga ptica ili drugi neprijatelj hoće napasti, on tada samo izvuče svijena tamna prednja krila i pokaže lijepa stražnja krila čije velike svijetle oči izgledaju tako čudno i neočekivano da se ptica uplaši i ostavi ga na miru.

Tu čudesnu životinjicu navodno je sada posjedovao onaj dosadni Emil! Čuvši to, u prvom sam trenutku osjećao samo radost što ću napokon moći vidjeti tu rijetku životinju i izgarao od znatiželje. A onda se u meni probudila zavist i činilo mi se besramnim daje baš taj dosadnjaković i debeljko morao uhvatiti tajanstvenog i dragocjenog leptira. Stoga sam se svladao i nisam mu priuštio čast da prijedem k njemu kako bi mi on pokazao svoj ulov. No ne prestajući o tome misliti, idućega sam dana, kada su se glasine u školi potvrdile, istog trena odlučio ipak onamo otići.

Nakon objeda, čim sam mogao izaći iz kuće, otrčao sam preko dvorišta i popeo se na treći kat susjedne kuće gdje je između prostorija za služinčad i drvarnica učitelj sin imao sobicu u kojoj je smio sam stanovati, na čemu sam mu često zavidio. Nikoga nisam usput sreo, a pokucavši gore na vrata sobe ne dobih nikakav odgovor. Emila nije bilo, a

216

kada sam pritisnuo kvaku na vratima, ulaz u sobu, koju je inače za svoga odsustva brižljivo zaključavao, sada je bio otvoren. Ušao sam da bih barem vidio životinjicu te sam odmah pred sebe stavio dvije velike kutije u kojima je Emil čuvao zbirku. U objema sam ga uzalud tražio dok mi nije palo na pamet da je leptir najvjerojatnije na dasci za prepariranje. Tu sam ga i našao: smeđih krilaca zategnutih tankim listićima papira na dasci je visjelo večernje paunče.

Nagnuo sam se nada nj i sve promatrao iz najveće blizine, maljava svijetlosmeda ticala, elegantne i beskrajno nježno obojene rubove krila, tanušne vunaste dlačice na unutrašnjem rubu donjih krila. Samo oči nisam mogao vidjeti, jer su ih prekrivali listići papira. Srce mi je tuklo dok sam, popuštajući iskušenju, uklanjao papiriće i izvlačio pribadaču. Tada ugledah četiri velika neobična oka, puno ljepša i čudesnija nego na slici, i gledajući ih osjetih neodoljivu želju za posjedovanjem te predivne životinje, pa nepromišljeno počinih prvu krađu u svome životu, izvukavši lagano pribadaču te leptira, koji je već bio suh i nije gubio oblik, u zaobljenu dlanu izne-soh iz sobe. Pritom nisam osjećao ništa drugo osim silnog zadovoljstva. S leptirom skrivenim u desnoj šaci spuštao sam se stubama. U tom trenutku začujem da mi odozdo netko ide ususret i u sekundi mi se probudi savjest

217

te najednom shvatim da sam ukrao i da sam podlac, ali me istodobno spopadne užasan strah od mogućega otkrića te ruku, koja je skrivala ukradeni plijen, instinktivno zavučem u džep jakne. Polako sam nastavio hodati, drhteći s hladnim osjećajem izo-paćenosti i sramote, u strahu se mimoišao sa služavkom i zastao na kućnim vratima orošena čela, srca koje je uzbuđeno tuklo, zaprepašten i užasnut samim sobom.

Ubrzo mi je postalo jasno da leptira ne mogu i ne smijem zadržati, da ga moram odnijeti natrag i po mogućnosti sve vratiti na staro. I tako sam, unatoč silnom strahu od mogućega susreta i otkrića, brzo krenuo natrag, žurno se uspeo stubama i minutu kasnije ponovno stajao u Emilovoj sobici. Oprezno sam izvukao ruku iz džepa i spustio leptira na stol i prije negoli sam ga ponovno pogledao, skoro za-plakah, znajući koja se nesreća dogodila: večernje je paunče bilo uništeno. Nedostajalo je prednje desno krilo i desno ticalo, a kada sam otkinuto krilo pokušao oprezno izvući iz džepa, bilo je tako rastrgano da se na popravak nije moglo ni pomisliti.

Skoro više nego osjećaj krađe sada me mučio pogled na lijepu i rijetku životinjicu koju sam uništio. Gledao sam na svojim prstima ostatke finoga smedeg praha s krila, pred sobom rastrgano krilce, i u tom bih se času bio rado odrekao svakog posjeda i svake radosti samo da ono ponovno bude cijelo.

Vrativši se tužan kući cijelo sam poslijepodne prosjedio u našem malom vrtu sve dok predvečer nisam smogao hrabrosti povjeriti se majci. Jasno sam vidio koliko se užasnula i rastužila, ali je vjerojatno osjećala da me je već to priznanje stajalo više od podnošenja bilo kakve kazne.

"Moraš otići k Emilu", rekla je odlučno, "i sam mu to reći. To je jedino što možeš učiniti i prije toga ne mogu ti oprostiti. Možeš mu ponuditi da u zamjenu odabere bilo što od tvojih stvari i moraš ga moliti za oprost."

No to bi mi kod svih ostalih drugova bilo lakše učiniti nego kod toga uzornog dječaka. Točno sam predosjećao da me neće razumjeti, a možda mi ni povjerovati. Već se spustila večer, a skoro i noć, a ja nisam uspijevao otići. Majka me zatekne u hodniku kuće i tiho reče: "To se mora dogoditi još danas, a sada pođi!"

Pošao sam prijeko i na donjem katu upitao za Emila. Odmah je došao i ispričao mi kako mu je netko uništio večernje paunče, da ne zna je li to bio neki zločest momak ili možda ptica ili mačka. Zamolio sam ga da pođemo gore i da mi pokaže. Popeli smo se, otključao je sobna vrata, upalio svijeću i vidio sam kako na dasci za prepariranje leži uništen leptir. Vidio sam da ga je pokušavao sastaviti: potrgano je krilo bilo brižljivo rašireno i položeno na vlažnu bugaćicu, no bilo je neizlječivo, a i ticalo je nedostajalo.

218

219

Rekao sam mu da sam to ja učinio te pokušao ispričati i objasniti.

Umjesto da se razbjesni i na mene izgalami, Emil je tiho zazviždao kroz zube, dugo me u tišini promatrao, a onda rekao: "Tako, dakle, takav si."

Ponudio sam mu sve svoje igračke, a kada je ostao hladno suzdržan i dalje me prijezirno gledajući, ponudih mu svoju cijelu zbirku leptira. Na to on reče:
"Hvala lijepo, znam već tvoju zbirku. Danas se ponovno vidjelo kako postupaš s leptirima." Malo je u tom času nedostajalo da ga šćepam za vrat. Ništa se nije moglo učiniti, bio sam i ostao ništarija, dok je Emil hladno i s prijezirnou praved-nošću stajao preda mnom kao svjetski poredak. Nije se čak ni ljutio, samo me gledao i prezirao.
Tada sam po prvi put shvatio da se jednom pokvareno ne može popraviti. Otišao sam i bio sretan što me majka nije ispitivala, već me poljubila i ostavila na miru. Trebao sam poći na počinak, za mene je već bilo kasno. No prije toga, iz blagovaonice sam krišom donio veliku kutiju, položio ju na postelju i u tami otvorio. A onda sam iz nje vadio leptire, jednoga za drugim, i prstima ih mrvio u prah.
(1911.)

220

BILJEŠKA O PISCU

Hermann Hesse (1877. - 1962.)

N,

ijemac Hermann Hesse jedan je od najčitanijih i najprevedenijih pisaca prošloga stoljeća. Mladež na Zapadu smatrala gaje začetnikom hipi-kulture te je osobitu popularnost stekao šezdesetih godina.

Pohađao je sjemenište iz kojega bježi, a zatim radi kao knjižničarski i bravarski pomoćnik. Putuje u Indiju, koja ostaje njegova trajna inspiracija. Za Prvoga svjetskog rata djeluje u Crvenom križu. Nastanivši se stalno u Švicarskoj i postavši njen državljanin (1923.), Hesse javno istupa protiv nacističke ideologije i ratnog osvajanja. Njegova je prepiska s Romainom Rollandom važno ljudsko i kulturno-povijesno svjedočanstvo toga vremena.

Vrhunac je Hesseova dometa roman Stepski vuk (Der Steppenwolf 1927.). Brojne autorove knjige poezije sadrže nekoliko antologijskih pjesama. Dobitnik je Nobelove nagrade za književnost 1946. godine. Hesse je pisao i putopise i eseje.

Najpoznatija su mu djela: Peter Camenzind, (1904.), Podžrvnjem (1906.),

Gertrud(9\0.\Rosshalde(9\4.\ Demian (1919.), Siddhartha (1922.), Narcis i Zlatousti (1930.), i Igra staklenim perlama (1943.).

223

HERMANN HESSE

NAJLJEPŠE PRIPOVIJETKE

dio drugi

IZDAVAČ Zagrebačka naklada

ZA IZDAVAČA Zdenko Vlainić

UREDNIK

Krešimir Maligec

LIKOVNA OPREMA Zdenko Vlainić

KOMPJUTORSKA OBRADA NASLOVNICE Dario Bajurin

GRAFIČKA PRIPREMA

Spomik d.o.o.

TISAK ČVORAK - Zagreb

Copyright © ZAGREBAČKA NAKLADA 2004.

www.zg-naklada.hr kontakt@zg-naklada.hr